

AT ZEF PLLUMI

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

NË 1-VJETORIN E LAMTUMIRËS

**Konferenca shkencore e organizuar nga
INSTITUTI I KËRKIMEVE POLITIKE
"ALCIDE DE GASPERI"**

25 shtator 2008

8

Konferenca shkencore “At Zef Pllumi,
mes shkrimit dhe hitorisë”
25 SHTATOR 2008

Konferenca shkencore “At Zef Pllumi,
mes shkrimit dhe hitorisë”
25 SHTATOR 2008

**AT ZEF
PLLUMI**

4

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

At Zef Pllumi
Mes shkrimit dhe historisë

NË 1-VJETORIN E LAMTUMIRËS

Konferenca shkencore e organizuar nga
INSTITUTI I KËRKIMEVE POLITIKE
"ALCIDE DE GASPERI"

25 shtator 2008

Botues: Fahri BALLIU

Redaktor: Armand PLAKA

Arti grafik: Flori SLATINA

©: *INSTITUTI I KËRKIMEVE POLITIKE*
"ALCIDE DE GASPERI"

TETOR 2008

**AT ZEF
PLLUMI**

PËRMBAJTJA E LËNDËS

- 7 **At Zef Pllumi** - letra e lakmusit për sfidat e shoqësisë së sotme
- 13 **Nga Fahri BALLIU**
Sjellja ndaj Padër Zefit ka zbuluar fytyrën e dyshimtë të medias shqiptare
- 16 **Nga Prof. émérite Odile Daniel**
At Zef Pllumi, mishërim i vlerave tradicionale të shqiptarëve
- 20 **Nga Prof. Dr. Sabri HAMITI**
Misionari i rebeluar: At Zef Pllumiv
- 26 **Nga At Gazmend Tinaj**
Të humbësh për të fituar
- 31 **Nga Prof/ As. Dr. Ardian Ndreca**
Historia si premtim ndaj së vërtetës
- 37 **Nga Dr. Dhurata Shehri**
“At Zef Pllumi – i fundmi i shkollës françeskane”
- 40 **Nga Dr. Ardian Marashi**
Testamenti kulturor i françeskanëve të mëdhenj
- 44 **Nga Kate Schank**
Live to tell – “Rrno vetëm për me tregue” e Atë Zef Pllumit në Amerikë
- 49 **Nga Rudolf Marku**
At Zef Pllumi, mes Dijes, Evidencës historike dhe Gjuhës
- 58 **Nga Mark Marku**
Etika e shkrimit të At Zef Pllumit
- 62 **Nga Kolec Çefa**
Tue kujtue Pader Zefin!

**AT ZEF
PLLUMI**

6

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

INDICE

- 73 Apertura**
"PADRE ZEF PLLUMI – TRA LA SCRITTURA E LA STORIA"
- 80 FAHRI BALLIU**
PADRE ZEF PLLUMI ERA SIMBOLO DELLA PERSECUZIONE DEL CLERO CATTOLICO ALBANESE
- 73 Prof. emerite ODILE DANIEL**
PADRE ZEF PLLUMI, INCARNAZIONE DEI VALORI TRADIZIONALI DEGLI ALBANESE
- 85 PROF. DR. SABRI HAMITI**
MISSIONARIO, IL RIBELLE, PADRE ZEF PLLUMI
- 91 FRA' GAZMEND TINAJ**
PERDERE PER VINCERE
- 96 DR. ARDIAN MARASHI**
IL TESTAMENTO CULTURALE DEI GRANDI FRANCESCANI
- 101 MARK MARKU**
L'ETICA DELL'OPERA DI PADRE ZEF PLLUMI
- 105 KATE SCHANK**
LIVE TO TELL – "VIVI SOLO PER RACCONTARE" DI PADRE ZEF PLLUMI IN AMERICA
- 110 DR. DHURATA SHEHRI**
PADRE ZEF PLLUMI, L'ULTIMO DEI GRANDI FRANCESCANI]
- 114 KOLEC ÇEFA**
· RICORDANDO PADRE ZEF!
- 118 RUDOLF MARKU**
PADRE ZEF PLLUMI, TRA IL SAPERE L'EVIDENZA STORICA E LA LINGUA

**AT ZEF
PLLUMI**

PADËR ZEF PLLUMI - LETRA E LAKMUSIT PËR SFIDAT E SHOQËSISË SË SOTME

Më 25 shtator 2008 në Tiranë, në 1-vjetorin e vdekjes, u mbajt konferenca shkencore "At Zef Pllumi - mes shkrimit e historisë", bashëkorganizuar nga Instituti i Kërkimeve Politike "Alcide de Gasperi". Nevoja e dekomunistizimit të shoqërisë dhe shndërrimi i aksionit të tyre në normën tonë të përbashkët – apeli i përbashkët i ajkës së albanologjisë.

Në prani të një numri të madh pjesëmarrësish e të ftuarish, në sallën qendrore të konferencave të Muzeut Historik Kombëtar në Tiranë, u zhvillua Konferenca shkencore me titull "At Zef Pllumi - mes shkrimit dhe historisë", organizuar nga Instituti i kërkimeve Politike "Alcide De Gasperi", Provinca Françeskane Shqiptare "Zonja Nunciatë", Universiteti i Tiranës dhe "Qendra e Studimeve Albanologjike".

Moderuar nga rektori i Universitetit të Tiranës, Prof. Dr. Dhori Kule, seanca e parë nisi me referatin e mbajtur nga Prof. Dr. Sabri Hamiti, studiues i mirënjohur nga Kosova, me temë "Misionari i rebeluar", duke u marrë në përgjithësi me trajtimin ideor dhe përcjelljen e mesazhit të veprës së atit të shquar françeskan. Ndër të tjera ai theksoi se "misionari duhet ta paguajë detyrën

**AT ZEF
PLLUMI**

8

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

me jetë", duke aluduar kështu për të gjithë kalvarin e vuajtjeve të At Zef Pllumbit dhe misionarëve të tjerë katolikë gjatë regjimit monist. Përkushtimi dhe përbetimi ndaj besimit, theksoi profesor Hamiti, ka përcaktuar gjithmonë jetën e Zef Pllumit si shkrimtar misionar, kurse libri i tij përmban gjithë dramatikën e këtij përkushtimi. Duke u thelluar më tej në rolin e At Zef Pllumit si misionar dhe përcjellës i mesazheve hyjnore, ai theksoi ndër të tjera se Ati françeskan ia arriti këtij synimi, duke ruajtur e kultivuar njerëzoren në vallen e çmendur të dhunës e bestialitetit. Ai e ndau veprën monumentale të fratit françeskan "Rrno për me tregue" në tre shkallë, ku e para perceptohet prej tij si jetesa dhe mbijetesa ndaj ferrit (komunist). Shkalla e dytë cilësohet përjetimi dhe rijetimi si kujtesë e asaj çka ndodhi, ndërsa shkalla e tretë është: zija e shkrimit që mbështetet në mbijetesë e në rikujtim për të dhënë dëshminë në trajtën më të besueshme e bashkë me të, efektin e reales. Më poshtë ai në mënyrë eksplicite, nxorri në pah synimin e librit të Zef Pllumit, ku njeriu përshkruhet në situata ekstreme, atëherë kur ai zbret në egërsi dhe kur sojin e vet e kthen në "kafshë të punës". Si përfundim At Zef Pllumi në analizën e kritikut të njohur kosovar e pranon rolin e misionarit, por kthehet në misionar të rebeluar. Rebelimi i tij fundamental në veprën "Rrno vetëm për me tregue" është rebelim kundër harresës, por gjithsesi mesazhi zgjerohet edhe më tej duke bërë thirrje për falje, por jo për harresë.

Në fjalën e tij ati françeskan Gazmend Tinaj, përfaqësues i Provincës Françeskane Shqiptare, theksoi në referatin e tij me temë " Të humbësh për të fituar" se për pesëdhjetë vjet, lufta u zhvillue e pamëshirshme ndërmjet djallit e Zotit, Krisht... "Nuk kje ajo lufta parabiblike ndërmjet Shën Mëhillit e Luçiferrit, por kje ajo e shekullit të njizetër, ndërmjet komunizmit ateist dhë klerit katolik shqiptar. Kje luftë e pabarabartë". Ndërkohë, referenti dëshmoi edhe mbi fatin dhe pikëpamjet e françeskanëve të tjerë të mëdhenj si At Prenushi, Justin Rrota, P. Andon Arapi e të tjerë. Ndërkohë ai theksoi se kalvari i vuajtjeve i përjetuar nga At Zefi, nuk ishte thjesht një përjetim individual,

por këtë kalvar e përjetoi edhe Kisha Katolike, duke e cilësuar atë sipas tij si "Kopshti i Gjetsemanit", një referencë e qartë kjo nga vepra e njohur e At Zef Pllumit, "Rrno për me tregue". Urtia më e madhe në konceptin e At Zefit - theksoi më poshtë Gazmend Tinaj - nuk ishte si të evitonte, apo t`u ikte torturave, problemeve të jetës, si çdokush bën në ditët e sotme, por të pranonte me dashuri atë çka zgjedhja e jetës së tij përmbante dhe nënkuptonte. Në fund ai solli ndër mend amanetin e At Zefit, i cili mund të konceptohet si testamenti i tij shpirtëror. Duke iu drejtuar apostujve të tij, ai shprehet në një letër shumë qartë mbi ruajtjen të pastër të kujtimit mbi vendet ku ai kishte shkëlur e kujtuar, e të cilat më vonë u kthyen në vende persekutimi të të pafajshmëve, me fjalët: Ruejme me kujdes këtë vend e shtëpi t`shenjtë! Rueni kujtimet e atyne që kjenë këtu përpara jush! Ata kjenë që i prinë këtij populli të mjerë me dritën e fesë e të përparimit, e ju rueni sot e mbrapa jo vetëm gjurmët e tyne, por edhe shpirtin e tyne!

Më pas fjalën e morën dy përkthyeset e veprës monumentale të At Zef Pllumit, në frëngjisht dhe në anglisht, përkatësisht, Prof. émérite Odile Daniel dhe Kate Schank. Në fjalën e saj, përkthyesja e frëngjishtes, znj. Daniel, theksoi që në fillim se në personalitetin e At Zef Pllumit u mishërua gjithë kujtesa e Shqipërisë dhe vlerat që përbejnë madhështinë e këtij vendi... kjo vepër e madhe - theksoi ajo - dallohet mbi të gjitha për vërtetësinë. At Zef Pllumi nuk kërkoi të lëvdonte veten, por të dëshmonte duke vënë në zbatim fjalët e superiorit At Martin Sirdanit ne kapitullin " Në gërmadhat e kishës" kur ai tha: "Rrno vetëm për me tregue". "Detyra për të kallëzuar vitet e gjakut dhe tmerrit, të cilat i përballoi me një guxim të paepun", ishte sipas njohëses dhe përkthyeses në frëngjisht të veprës së At Zef pllumit, primare. Në fjalën e saj, ndërsa rrëfente mbi emocionet që përjetoi kur ra për herë të parë në kontakt me këtë libër, Prof. Daniel që kishte ardhur enkas nga Parisi, theksoi se libri i At Zef Pllumit nuk kufizohet vetëm në kallëzimin dhe dënimin e stalinizmit e krimeve të tij, por ky libër ngjall një interes të veçantë për njohjen e historisë së Shqipërisë e të kulturës së saj, veçanërisht

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

10

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

në hapësirën frankofone. Zef Pllumi, vijoi ajo më tej, ka kryer një veprë rehabilitimi të historisë shqiptare. Ai ka çarë/grisur perden e mashtrimit të propagandës staliniste, duke treguar se në ç`mënyrë pushteti i asaj kohe kishte falsifikuar të shkuarën. Por një aspekt tejet interesant i veprës nën këndvështrimin e përkthyeses së saj në frëngjisht, është edhe nxjerrja në pah e vlerave tradicionale të humanizmit në shoqërinë shqiptare, ku më konkretisht shprehen përmes solidaritetit që At Zef Pllumi ndan me bashkëvuajtësit e tij në burgje apo në kampe riedukimi. Vlera të tjera që autori i librit mishëron në librin e tij, sipas saj, janë edhe ajo e besës dhe e qëndresës. Një vlerë e shtuar e cila duket se ka lënë mbresa të forta te profesoresha franceze është edhe shpirti i humorit shkodran që ka mbetur i paprekur edhe përtej vuajtjeve të panumurta në shpirtin e At Zef Pllumit. Ndërkohë përkthyesja e librit në gjuhën angleze, botuar në Amerikë, Kate Schank, u përqëndrua më shumë tek vlerat informative të librit të At Zef Pllumit, i cili në përmbajtjen e tij "iluminoi" mendjet në Perëndim e Amerikë mbi gjendjen e vërtetë që mbretëronte në Shqipëri, përsa i përket persekutimit ndaj fesë e mendimit të lirë.

Më pas fjalën e mori Dr. Dhurata Shehri nga UT, për t'u pasuar nga fjala e publicistit dhe botuesit të njohur Fahri Balliu, i cili u përqëndrua tek marrëdhëniet e ndërsjella të bashkëveprimit, midis veprës së At Zef Pllumit dhe medias shqiptare. Duke vënë theksin mbi domosdoshmërinë e kuptimit të mesazheve që ati i njohur françeskan la për mbarë shqiptarët, drejtori i gazetës "55", njëkohësisht drejtor i Institutit të Kërkimeve Politike "Alcide de Gasperi", u ndal në marrëdhënien e vështirë që frati vendosi me mediat shqiptare pas vitit 1990. duke u shndërruar në një letër lakmushi. "Padër Zef Pllumi u shndërrua në një emblemë që e imponoi praninë e mediave, dhe jo që e kërkoi praninë e tyre, theksoi publicisti Balliu. Ai ishte gjithmonë një referencë, një mbrojtës, në momentet e vështira të tranzicionit, që po kalon kjo media jonë, me burime gjithnjë e më të dyshimta. Por Padër Zefi ishte gjithmonë me ne, për të treguar se sa e rëndësishme ishte të

përballeshe edhe me serbët, armiqtë historikë të shqiptarëve, edhe pse ata mund të duken më të fortë sesa janë, se sa e rëndësishme ishte të mos bëje kompromis me diktaturën komuniste dhe se sa e rëndësishme ishte që në demokraci të ktheheshe në një referencë morale dhe busull orientimi, për të gjithë ne, që ishim të hutuar e të trazuar. Gjatë fjalës së publicistit Balliu, një vend të rëndësishëm zuri edhe përqsja që ndodh sot në shtypin shqiptar, mes emblemave të opinionit shqiptar si Padër Zefi, dhe ikonave të regjimit diktatorial si Aranit Çela, sprova që tregojnë se media ka ende shumë punë për të bërë e se veprën e Padër Zefit mund ta përdorë gjithmonë si pikë orientimi, sa herë ajo ndihet e hutuar apo humbet rrugën.

Ndërsa prof.dr. Sabri Hamiti nga universiteti i Prishtinës e cilësoi At Zef Pllumin si dëshmitar, misionar të rebeluar dhe shkrimtar të shquar. "Roli i misionarit është i vështirë, sepse duhet të përmbushë universalen duke ruajtur të pashprishur personalen dhe njerëzoren në vallen e çmendur", tha prof.dr Hamiti.

Në seancën e dytë fjalën e mori ish-ambasadori gjerman i fundviteve ' 80 - fillimviteve ' 90, Prof. Dr. Daum, i cili rrëfeu momente interesante mbi fatin e shqiptarëve në ato vite dhe rolin e të persekutuarve politikë në rrëzimin e komunizmit. Më pas një sërë kritikësh dhe studiuesish të njohur, si Prof. Dr.Ardian Marashi, nga Qendra e Studimeve Albanologjike, Dr. Persida Asllani, nga Universiteti i Tiranës, i mirënjohuri Rudolf Marku apo kritikë Mark Marku nga UT, theksuan vlerën e veprës dhe të mesazheve që At Zef Pllumi la në aspektin e trashëgimisë kulturore, atë historik, letrar-artistik, etik, moral dhe ruajtjen e arkivimin e vlerave arkeologjike.

Kujtimet e Kolec Çefës, Gëzim Peshkëpisë dhe Tanush Mulletit, sollën copëza interesante nga kujtimet personale që lidheshin me kontaktet që ata kishin pasur me At Zef Pllumin. Në fund të pranishmit në konferencë u ftuan për një drekë-koktej në ambientet e Bar-Restaurant "Piazza".

At Zef Pllumi, lindi në vitin 1924 në Malin e Rencit (Lezhë) dhe ndërroi jetë në 25 shtator të vitit të kaluar.

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLUMI**

12

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Ai përfaqëson një pasuri kulturore e njerëzore, një institucion që diti t'i rezistojë regjimeve dhe kohrave më të vështira.

I konsideruar si ndërgjegja e një treve dhe historie të tërë, Ai, pati një jetë shumë të dhimbshme, plot vuajtje dhe sakrifica, por besnik ndaj fjalës së zotit dhe bindjeve të tij diti t'i mbijetojë për rreth tre dekadave burgjeve komuniste. I burgosur për herë të parë në moshën 22 vjeçare, At Zefi dëshmoi fitoren morale dhe njerëzore kundër një prej regjimeve më totalitare në Europën Lindore. Si i tillë, ai përfaqësoi disidentin politik, luftëtarin antikomunist dhe simbolin e qytetarit të lirë, vizioni i të cilit frymëzohet nga vlerat evropiane.

Nga Fahri BALLIU

**AT ZEF
PLLUMI**

13

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

SJELLJA NDAJ PADËR ZEFIT KA ZBULUAR FYTYRËN E DYSHIMTË TË MEDIAS SHQIPTARE

Padër Zef Pllumi u shndërrua në një emblemë që e imponoi praninë e mediave, dhe jo që e kërkoi praninë e tyre. Ai ishte gjithmonë një referencë, një mbrojtës, në momentet e vështira të tranzicionit, që po kalon kjo media jonë, me burime gjithnjë e më të dyshimta. Por Padër Zefi ishte gjithmonë me ne, për të treguar se sa e rëndësishme ishte të përballeshe edhe me serbët, armiqtë historikë të shqiptarëve, edhe pse ata mund të duken më të fortë sesa janë, se sa e rëndësishme ishte të mos bëje kompromis me diktaturën komuniste dhe se sa e rëndësishme ishte që në demokraci të ktheheshe në një referencë morale dhe busull orientimi, për të gjithë ne, që ishim të hutuar e të trazuar. GO

Padër Zef Pllumi ishte njeriu që me talentin e tij brilant e pasqyroi dhimbjen dhe tronditjen

**AT ZEF
PLUMI**

14

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

njerëzore, fatet dhe historitë makabre të ferrit komunist, si askush tjetër. Themi si askush tjetër se nëse do të merrnim një model që bota e pranoi si të naltë, Solzhenicinin, me gulagët stalinistë, Padër Zefi shkoi ma larg me heshtën e tij të dhimbjes e të drejtësisë njerëzore, e të diktaturës mizore. Nga mbrëmë në etermin e lajmeve erdhi njoftimi se padreja nuk do të zbresë më me zhgunin e tij në Tiranë. Tek miqtë dhe tek të tjerët. Ai na njihte të gjithëve. Ishte mbi të gjithë ne, vetëm shpirti i tij që shkoi e din notën që na vuri secilit.

Për mua ora që ma njohu Padër Zefin ka qenë një orë e lumtur. Ka qenë një njohje e thjeshtë përmes një mikut të tij, më saktë një miku të përbashkët, me të cilin pati vite të suksesshme bashkëpunimi për ringjalljen e Hyllit të Dritës dhe në përgjithësi të kulturës që pat përçue kjo revistë e famshme. Që nga ai çast, rrethanat qenë edhe më të lumtura, pasi ai jetonte në votrat e miqve të mi të zemrës, e të lidhur prej kohësh me mua, pa e ditur kurrë lidhjen me Padër Zefin. Kështu që kam pasë orë të mjaftueshme, por sigurisht të etshme pafund, për ta lexuar jo vetëm veprën e Padres, por edhe shpirtin e tij, reticencat e të pathënat. Sepse ai kishte të pathëna, dhe një pjesë do thuhet tani e pas, por ai nuk ngrinte furtuna zemërate, edhe kur i afroheshin duart e ndonjë dobiçi diktature, që mbron vrasësit dhe themeluesit e Sigurimit. Padreja ishte prift, përndryshe ishte atë. Dhe si atë, me rrëfenjat që kish situar në dëgjimin e tij, ishte shumë lart për luftërat tona të egra dhe me shpata që bëjmë sot. Por kjo nuk do të thotë, dhe nuk do të thoshte aspak se ai nuk e dallonte grurin nga egra, por përpiquej me mish e me shpirt, e me zemër në dorë, ta fundoste konfliktin dhe pakënaqësinë, edhe kur biba që shkojnë pas modelit të Pezës i përgjërroheshin për gëgnishten. Për hir të së vërtetës, shëmbëlltyra e padres, fuqia e tij për të falur, na e pat ndalur dorën për me e pa kockën e vërtetë të disa "dhimbsuranëve" të "melodisë turke".

Aq sa thashë, në këtë moment dhimbjeje, e thashë në emër të parimit të jetës së tij. Padër Zefi

ishte Atë, jo në kuptimin zyrtar, ai ishte Atë në kuptimin e modelit njerëzor, ai ishte tolerant pa i shkelur parimet e tij. Aktualisht një figurë e tillë shfaqet shumë rrallë në historinë gjaknxehtë të shqiptarëve, por Padër Zefi ia mbërriti, me ndritjen e talentit të tij, të bëhet një formulë njerëzore pajtimtare. Por gjithsesi, pasi të krasitet thelbësia e së keqes në mesin e shqiptarëve, se nuk mund të shkojë puna deri aty saqë ta trajtojmë librin "Rrno për me tregue", një gjenialitet të tij, sikur ky e shkroi duke ndenjtur në qelë. Harrojmë që ky ishte prift i futur në burg dhe i kërcënuar nga vdekja me urdhrin më të zi serbo-rus për të mbyllur dyert e qytetërimit perëndimor në Shqipëri. Nuk duhen harruar xhelatët. Nëse vendosim t'i falim, është një tjetër çështje, por duhet t'i tregojmë me gisht, sepse nëse ai s'do të kishte qenë në burg, ai Zef Pllumi, malësori, do të ishte akoma më jetëgjatë. Padër Zefi, kjo pikë bashkimi besimesh, shpirttrash, karakteresh, sot që "shkoi" ban dritë për rrugë, që ta ndjeki gjithsecili që e do të vërtetën. Ai ishte simboli i persekutimit të klerit katolik shqiptar. Ai ishte emblema e rrugës qytetërimore shqiptare, drejt Perëndimit. Ai ishte mbrojtësi dhe përkrahësi i idesë se në Evropë do të shkojmë të gjithë shqiptarët, me këto besime që kemi dhe kjo s'është kurrfarë pengese. Ai u bë kështu një nga prokursorët e thirrjes kombëtare mbarë-shqiptare për ta çuar kombin në Evropën prej nga ka dalë e ka lindë. Tabllotë historike, memorialistike që shpalosi Padër Zefi janë të cilësive të tilla që shumë shpejt, nga serm e xhevahire, do të kenë vezullimin e diamantit që do të shpërndajë dritë për të gjithë çka do të vijë pas nesh."

Gjatë fjalës së publicistit Balliu, një vend të rëndësishëm zuri edhe për qasja që ndodh sot në shtypin shqiptar, mes emblemave të opinionit shqiptar si Padër Zefi, dhe ikonave të regjimit diktatorial si Aranit Çela, sprova që tregojnë se media ka ende shumë punë për të bërë e se veprën e Padër Zefit mund ta përdorë gjithmonë si pikë orientimi, sa herë ajo ndihet e hutuar apo humbet rrugën.

**AT ZEF
PLLUMI**

AT ZEF
PLLUMI

16

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Nga Prof. émérite
Odile DANIEL

AT ZEF PLLUMI, MISHËRIM I VLERAVE TRADICIONALE TË SHQIPTARËVE

Në këtë përvjetor të kujtimit të At Zef Pllumit, duhet të them se në personalitetin e tij u mishëruan gjithë kujtesa e Shqipërisë dhe gjitha vlerat që bënë madhështinë e këtij vendi.

Kur hapa për herën e parë librin « *Rrno vetëm për me tregue* », e lexova pa ndalë dhe vendosa ta përktheja frengjisht. Për këtë qëllim, punova me autorin për t'i hartuar shënime shpjeguese të caktuara lexuesve franceze. Në këtë rast, vërejtja se kisha përpara meje jo vetëm një të shpëtuar nga gulagu, trimërinë e të cilit e admirova, por një Shqiptar të pasur me vlerat themelore të shoqërisë shqiptare, vlera me të cilat isha njohur gjatë studimeve të mia për albanologji.

Me të vërtetë, Zef Pllumi është mishërimi i heroit shqiptar që historia shqiptare dha shumë shembuj ; Hero që perpos fuqisë së besimit fetar mishëronte trimëri, durim, besnikëri, solidaritetet përtej ndryshimeve krahinore, kulturore dhe fetare.

Vepra e madhe e Zef Pllumit dallohet për vërtetësinë. Nuk është vetëm tregimi i ngjarjeve që shënuan jetën e tij, por jetën e shumë Shqiptarëve. Nuk kërkoi të lavdonte veten, por të dëshmonte duke vënë në zbatim fjalët e Superiorit At Marin Sirdanit në kapitullin « *Në gërmadhat e Kishës* » kur ai i tha : «Rrno vetëm për me tregue». Kështu e konsideroi si detyrë të kallëzonte vitet e gjakut dhe tmerrit të cilat i përballoi me një guxim të paepun.

Libri i tij nuk kufizohet vetëm me kallëzimin dhe dënimin e stalinizmit. Ky liber ka një interes të madh për njohjen e historisë së Shqipërisë dhe për kulturën e saj, veçanërisht për lexuesin francez. Një përkthim i pajisur me shënime ka meritën që te bëjë të njihen jashtë cilësitë e qëndresës së Shqiptarëve dhe gjithë pasurinë e së kaluarës intelektuale të një Shqipërie orientuar tek Perëndimi.

Zef Pllumi ka kryer një vepër rehabilitimi të historisë shqiptare. Ai ka çarë/grisur perden e mashtrimit të propagandës staliniste, duke treguar në çfarë mënyrë pushteti kishte falsifikuar të kaluarën. Siç thotë: «*Figura e errët, e njetosur, e poshtër, ajo që paraqitet në të gjithë shtypin kombtar, e përshkrueme ndër të gjitha tekstet e historisë të kohëve të reja të Shqipërisë, aty shifej në një dritë tjetër dhe të jepte përshtypjen se djalli nuk asht aq i zi siç e pikturojn ? Në të vërtet un njetu formova bindjen se historia nuk asht gjithmonë ajo që shkruhet e mësohet*». Ai paraqet trimat që u vranë nga pushteti ose personalitete që pushteti i mbajti të fshehura. Para syve kalojnë figura të ndritura të atdhetarisë dhe të letërsisë shqiptare : Erasmo da Balneo, Luigj Gurakuqi, Luigj Bumçi, Bernardin Palaj, Preng Doçi, Shtjefën Gjeçovi, Gjergj Fishta edhe shumë të tjera. Autori na bën të dëgjojmë fjalët e një plaku shqiptar : « *Nuk i kam njoftë personalisht as Fishtën as Anton Harapin, as Patër Gjon Shllakun, por, si kam ndigjue prej tjerve, ata nuk kishin kurrqja mangut prej njerzve të mdhej të kulturës që kishte Europa* ».

Mund të them se Zef Pllumi ka rivendosur nderin e komunitetit françeskan në vend. Një personazh në liber thotë : « *Asht e vërtetë që juridikisht ata njiſen me*

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

18

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

emnin « *Fretent e vegjel* », por në realitet janë « *Fretent e mdhej* », të cilve Shqipnia duhet t'u jetë mirnjohëse jo vetëm për lirinë por aq më tepër për kulturën. Bektashijtë e françeskanët janë ata ma kryesorët që kanë formue ndërgegjen kombtare ». Ai kujton se Françeskanët janë shumë të famshëm për punën e kryer në mbledhjen e objekteve të museografisë, në arkivim ; ai vet ka shpëtuar shume vepra, nder to edhe nje dorëshkrim te Gjergj Fishtes si dhe bastunin e ketij te fundit. Ai pershkruan veprën edukative të komunitetit franceskan me shkollat, lyceum *Illyricum* dhe bibliotekat. Ai sidomos lavdon humanizmin e përhapur nga kuvendi françeskan, si dhe mohimin e dhunes prej tyre.

Përsa i përket vlerave tradicionale së shoqërisë shqiptare, duken në vetvete përmes solidaritetit që tregon për shokët në burg ose në kamp. Ai deshmon për të gjithë që u vranë, që kanë vuajtur ose që u lane në harresë. Ai restauron kujtesën e avokatëve muslimane, si Muzafer Pipa që vendosen te angazhoheshin për solidaritet ne mbrojtje te Françiskaneve duke sakrifikuar edhe jetën e tyre.

At Zef Pllumi tregon nderim për më të dobët si dhe shfaq nje dhunti për t'i mbrojtur të tjerët. Miqësia vëllazërore për Xhabir Dibrën është një shembull i bukur miqësie midis kristianëve dhe muslimanëve. Citoj : « *Instinkti i mbrojtjes së jetës na kishte ba me harrue familjet tona e dashnitë tona. Njeriu ma i dashtun i botës ishte ai shoku përbri, që të shpëtonte jetën. Nuk ka randsi se ç'ishte ai : mysliman aop kristjan, ballist, zogist apo kosmopolit. Nieri mbronte nierin kundra gjithë atyne që luftojnë nierin* » .

Autori mishëron vlerën e besës. Ai përmend fjalën e bukur të Provincialit Mati Prendushi : « *Ti je malsor dhe e mban besën* » Ai gjithashtu mishëron vlerat qenësore të Shqiptarëve : traditën e luftimit dhe trimërinë.

Një mendim i përhershëm shfaqet ne shkrimet e tij, mendimi i një Shqiperie me rrënje oksidentale. Në kohën e fillimit të ndikimit të komunizmit, ai bën këtë koment : « *Perëndimi largonte me një hap shumë*

shëkuajsh ». Me tej ne liber mund të lexojmë : « *Jemi përpjekë me e msue e me i dhanë atë kulturë që ka Evropa e mos me u dallue për të keq prej tjerve* ». Dhe dëgjohet zëri i një viktime muslimane : « *O Zot i madh e pse i kishin arestue të gjithë ata njerz ? Vetëm se ishin tregue perëndimore. Mysliman po dhe perëndimore ! Ky ishte faji i madh. Ky ishte koncepti i sundimtarve të rinj* » .

Në fund do t'ju jap dy karakteristika që më kane lene mbresa te forta :

At Zef Pllumi ka ruajtur gjithmone ne shpirt humorin shkodran. Në liber ndodhen shumë anekdota ku ai edhe pse në mundime I kenderpergjigjet xhelateve me nje humor te holle.. Ai tregon paditurinë e mundimtarve mizore që ngatërrojnë fjalët « francez » dhe «franceskan», kur ai kërkohet nga autoritetet policore.

Një tjetër karakteristikë është ajo e gjuhës. Gjuha shqipe duket në bukurinë e vet fillestare. Gjuha e malësorëve shfaqet si një shembull i bukur i pasurisë dialektore. Gjuha nderohet me shumë shprehje karakteristike fshatare, shumë fjalë të urta, fjalë të jetës përditshme.Ne vellimin e dyte, ai shfaqen si një shkrimtar që përdor krahinorizma. Kjo më ben te kujtoj gjuhën franceze te pasuruar me shprehje popullore sipas disa krahinave.

Si përfundim, do te thosha se në bisedimet me At Zef Pllumin, vërejta se ai ngulmonte mbi rolin e kulturës për të ndricuar mendjen, për të sjelle urtësi. Ai I kushtoi shumë kohë këtij misioni mbas çlirimit. Bindjet e tija e kanë shtyrë të flase se nënshtrimi dhe fatalizmi janë poshtëruese. Për fjalën, për shkrimin, për ndikimin moral, për burrninë dhe për shëmbullin e solidaritetit njerëzor, ai ngjall jo vetëm admirim, por edhe një respekt të madh. Vepra dhe qenia e tij te ushqyera nga vlerat e besimit, te qendreses dhe te nje kulture te gjere duhen t'u japin brezave të rinj shpresën në të ardhmen si dhe forcen për te përballuar sfidat e shoqërisë moderne.

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

20

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Nga Prof. Dr. Sabri HAMITI

MISIONARI I REBELUAR: AT ZEF PLLUMI

Misionari "Rrno vetëm për me tregue", titulli i veprës së At Zef Pllumit është titull...universal dhe tragjik njëherësh. Misionari duhet ta paguajë detyrën me jetë. Trajta e titullit është një frazë në mënyrën urdhërore, që nënkupton dy veta (Unë e Ti), të cilat e ndërrojnë pozicionin për të ndërtuar marrëveshjen, pajtimin. Mirëpo fjala vetëm në këtë formulim e shpie kërkesën deri në skaj, duke e vënë jetën në zgrip dhe në provë të përhershme. Pra flijimi bëhet që në fillim kur jeta matet vetëm me misionin.

Ky përkushtim e përbetim e ka përcaktuar gjithmonë jetën e At Zef Pëllumbit, si dëshmitar misionar e si shkrimtar, kurse libri i tij përmban gjithë gramatikën e këtij përkushtimi. Nuk ka përkushtim më të vështirë, sesa shkrimi i detyrueshëm, sidomos për të dëshmuar tragjedinë njerëzore. Ngase vepra "Rrno vetëm për me tregue" e ka në brendësi farën tragjike, që nga nisja deri

në fund, për aq sa është shkrim i jetës që duhet të bëhet i barabartë me jetën, në ndeshje të përhershme me vdekjen.

Roli i misionarit është i vështirë, sepse duhet të përmbush universalen, duke e ruajtur të paprishur personalen, gjithnjë duke ruajtur e kultivuar njerëzoren në vallen e çmendur të dhunës e bestialitetit (egërsisë).

Në rrethana të këtilla At Zef Pëllumbi ka arritur të jetë misionar dhe autor. Një detyrë tepër e rëndë.

2. Analiza e titujve.

Vepra monumentale e At Zef Pëllumbit ka tre libra: "Libri i kujtimeve" (1995), "Liria mes dy burgimeve" (1997) dhe "Robnia e gjatë" (2001). Nëse titulli i parë jep llojin e tekstit, dy titujt e tjerë japin situatat ekstreme jetësore, që zgjasin në kohë. Mirëpo tri kryefjalët e tri vëllimeve: Libri, Liria e Robnia sugjerojnë e tregojnë, që libri shkruhet për lirinë e robërinë jo më si koncepte universale, por si shenja të jetës konkrete, madje personale.

Të imagjinohet, mandej të shkruhet, liria në robëri, është një mision që e prodhon dhembjen pa kufi.

3. Letërsia e dëshmisë.

Shkrimi i kujtimeve si shkrim autobiografik nënkupton seleksionimin (shkruhet ajo që mbahet mend). Kjo dhe nënkupton distancën në shkrim. Shkrimi i dëshmisë nuk e pranon seleksionimin dhe shkruhet pa distancë, duke nënkuptuar të vërtetën dhe moralin aq më tepër kur misionari shkrimtar është pjesëmarrës dhe dëshmitar. Kjo e bën të vështirë situatën e shkruarit që kalon nëpër tri shkallë. Shkalla e parë është jetesa dhe mbijetesë e ferrit (Rrno vetëm për me tregue). Shkalla e dytë është përjetimi dhe rjetimi (si kujtesë). Shkalla e tretë është zija e shkrimit, që mbështetet në mbijetesë e në rikujtim për të dhënë dëshminë në trajtën e besueshme, bashkë me efektin e reales. Këto faza (situata) kanë peshën shkatërrimtare të subjektivitetit shkruar, që duhet të matet me vetveten në çdo fjalë e në çdo frazë. Këtu nuk ka të bëhet me lojën e kuptimeve, po me lojën e shpirtit, për të sprovuar edhe njëherë qëndresën.

4. Funkcionet e diskurseve

**AT ZEF
PËLLUMBI**

**AT ZEF
PLLUMI**

22

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Letërsia dokumentare ka parasysh gjithnjë të ndodhurën dhe shkrimin që mund të jenë të njëkohshme apo të diferencuara me kohë. Kur janë të njëkohshme shkrimi del si dëftim, kur diferencohen në kohë shkrimi del si tregim. Ne nuk dimë nëse At Zef Pllumi ka pasur mundësi të mbajë shënime në burgjet dhe llogoret e diktaturës. Po njohim një diferencim diskursesh madje një funksionalizim të fortë të diferencimeve në veprën e tij "Rrno për me tregue".

Shkrimi i tij në sa kaptina merr trajtën e tregimit për të ndodhurën në të shkuarën, që të arrijë shkallën e krijimit artistik në mënyrë të veçantë në përshkrimet e njerëzve apo të ambienteve. Tjetër herë shkrimi i tij bëhet dëftues e paraqitës duke ruajtur dramacitetin e të ndodhurës pa distancë, që merr trajtën e dialogut. Në raste të tjera diskursi i tij bëhet personal (qoftë si përjetim apo gjykim) për të bërë portrete të njerëzve (fizike e morale). Edhe më shpesh At zef Pllumi bën komente që dalin nga situatat konkrete jetësore e shkojnë përtej tyre në kohë e në hapësirë duke ngritur një teknologji të sprovimit me teza e antiteza. Pra, autori ynë nuk mjaftohet me tregim e dëshmi; ai zhvillon ide duke mos harruar asnjëherë të artikulojë qëndrimin e vet.

Në këtë mënyrë shkruesi zbulon unin e vet personal, unin e vet social e unin e vet cogitos. Për pasojë teksti i veprës së tij merr karaktere të ndryshme nëpërmjet funksionimit të diskurseve. Prandaj shpesh duke diferencuar kohën e ndodhjes nga koha e shkrimit, madje me shenja tekstore (tash do të thuhej kështu; kanë kalue shumë vite) kalon në kohën e përjetshme për të artikuluar të vërteta universale. Këtë herë teksti merr trajtat e formulimeve të përgjithshme (pleqnia është sëmundje e pashërueshme).

5. Doktrina e dashurisë.

' At Zef Pllumi e shqipton qëndresën si doktrinë të flijimit françeskan për të tjerët, që do ta dëshmojë në çdo rast. Po ashtu, doktrina e krishterë si doktrinë e dashurisë provohet në çdo faqe të librit e shtjelluar apo e sinjifikuar në situata ekstreme apo në situata të rëndomta dhe kështu artikullohet misioni i tij doktrinar.

Kjo ngjet qoftë kur sprovohet vet qoftë kur e provon ungjillëzimin elementar të një personi, që ende nuk beson qoftë kur zhvillon diskurse të racionalizuara për vlerat humane të doktrinës së tij të krishterë.

Mirëpo sprovimi i doktrinës së tij më i madhi është në ndeshjen dramatike të dashurisë njerëzore me dhunën njerëzore, të para në rrethana konkrete e në ngjarje të përjetuara për të përforcuar qëndrimin.

Kjo formulë dalëngadalë merr pamjen e formulës universale të rindërtuar me jetë a vdekje për të arritur tek koncepti i ringjalljes si fundament i doktrinës së krishterë. Duke ballafaquar jetën e vdekjen e në mes të tyre moralin ai ripërkufizon konceptin e flijimit, martirizimit, tanimë si garant të mbijetesës e të shpëtimit të shpirtit njerëzor. Dhe vetë Pllumi bëhet një shembull i ri i këtij fenomeni.

6. Logorografia

"Rrno vetëm për me tregue" është një libër për burgun e llogorit, që shpalon faqen e fshehur të diktaturës komuniste shqiptare. E ushqyer nga disidenca doktrinare, që ia kundërvë dashurinë dhunës, nga disidenca politike që ia kundërvë lirinë robërisë, vepra bëhet një libër i dëshmisë dhe i besimit. Kjo është një kryevepër e llojit në letërsinë shqipe dhe një vepër me rëndësi të përbotshme në fushën logorografisë. Arsyeja është e dyfishtë sepse në një anë dëshmon gjithë egërsinë e sistemit të vënë mbi individin kurse në anën tjetër paraqet ndeshjen vdekjeprurëse ndërmjet materializimit dhe idealizmit në botën njerëzore. Pra ndeshja është lëndore e shpirtërore. Vlera e saj rritet aq për dashurinë, për njohjen dhe për mësimin.

7. Jeta e vdekja: mbijetesja

Libri i Zef Pllumit e përshkruan njeriun në situata ekstreme, atëherë kur ai zbret në egërsi (bestialitet) dhe kur sojin e vet e kthen në "kafshë të punës". Kjo është një teknologji e rëndë e shfrytëzimit të njeriut. Dhembja është e tmerrshme, sepse nuk prek vetëm një shtresë, por një komb, një vend, edhe më tragjikisht ngase çrregullimi është i brendshëm. Duke treguar e përshkruar situata e pamje skëterrike autori shtron pyetje fundamentale: A ka rrezik që njeriu duke u

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

24

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

munduar të mbijetojë, pra, duke shpëtuar trupin a do ta humb shpirtin?

Dhe çka nëse kjo nuk është rast për individin, por dukuri për kolektivin? Zef Pllumi mbijetesën e shpëtimit e sheh vetëm si kthim te fytyra, identiteti.

8. Gega i fundit

Kam kujtuar që vepra e fundme e madhe në gegnisht po mbetej romani i Anton Pashkut (1971) duke pasur ndërmend edhe Martin Camajn, por ai ishte jashtë. At Zef Pllumi kthehet në letërsinë shqipe për të dëshmuar gegnishten në një vepër të madhe për t'u shfaqur si gega i fundit jo vetëm në kuptimin shkrimor. Kam parasysh konceptonin e tij për gjuhën, jo vetëm si mjet komunikimi por më parë si identitet, sidomos një shkrimtari. Ai nuk e shkruan gjuhën amtare, por gjuhën e nanës. Termi nuk prek vetëm gjenezën, por edhe zhargonin e autenticitetit: nga fjalori në forma e në sintaksë për të dëshmuar një identitet gjuhësor. Diferencimi i tij në shkrim shkon deri në përmasa të ndeshjes ideologjike. Në proceset e montuara viktimat flasin gegnisht, kurse prokurorët e ndjekësit flasin toskërisht.

Në mënyrë implicite At Zef Pllumi e shtron çështjen e moralitetit të fjalës duke u pas marrë me kujtesën e motivimin e saj, që në komunikim e sidomos në shkrimtari, e bartin një kulturë si traditë dhe një shtresë si motivim personal.

Më në fund gjuha në veprën "Rrno për me tregue", lidhet me stilin e me njeriun. Autori shkruan ashtu si flet, duke forcuar identitetin e vet, që mund të jetë njëra nga vlerat më të identifikueshme të veprës së tij. Edhe në këtë vështrim ky libër është një pasuri e shqipes së shkruar (Pse të shpjegohet maza e tamlit si krem i qumështit)

9. Rebelimi

At Zef Pllumi e pranon rolin e misionarit, por kthehet në misionar të rebeluar. Rebelimi i tij fundamental në veprën "Rrno për me tregue", është rebelim kundër harresës. Nëse mund të falet diçka asgjë nuk duhet të harrohet. Misionari katolik do të bëhet misionar katolik shqiptar, duke artikuluar autenticitetin si kulturë e si domosdoshmëri: pra, rebelimi ishte i njeriut që grindej

me normën duke u bërë personal. Rebelimi i tij shkon deri në skaj kundër shkeljes së lirisë së njeriut dhe kundër diktaturës në çfarëdo forme të shfaqet ajo: si shtypje e rëndë apo e sofistikuar në trajtën e dominimit. Vetë mund të dëshmoj se në një takim që po bënim dymbëdhjetë shqiptarë në Shkodër më 1996 duke biseduar për përvjetorin e Fishtës, flitej italisht, sepse provinciali i trembëdhjeti ishte italian. Këtë herë u rebelova vetë: Flitni shqip le të përkthejë një njeri. At Zef Pllumi këtë e priti me buzëqeshje dhe më shoqëroi në hotel duke përsëritur. Mirë na e bane.

Po dhjetë vite më vonë spikeri i një televizioni shqiptar titullin e veprës së At Zef Pllumit e shqiptonte (lexonte) publikisht: Rrëno vetëm për me tregue, duke përmbysur kuptimin e filozofinë e një vepre të madhe. Jo rrëno!, po rrno!

At Zef Pllumi, kudo e kurdo ishte disident dhe asnjëherë defetist, sidomos jo në veprën e vet jetësore "Rrno vetëm për me tregue". Pllumi ishte një e duhet të lexohet i tillë.

Po të më lejonte të bëja një lojë të vogël me titullin atëherë do të thosha: Trego vetëm për me rrnuë. Përgjithmonë. Për jetë të jetëve.

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

26

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Nga At Gazmend TINAJ

TË HUMBËSH PËR TË FITUAR

Gjendemi të flasim sot rreth jetës së At Zef Pllumit, pikërisht një vit mbasi ai nderroi jetë dhe u bashkua në jetën e përtejme me të gjithë vëllezërit e tjerë në fe dhe mbi të gjitha, me ata që i veshën Zhgunin Françeskan, me bashkëvuajtësit e vet, etërit e provincës Sofie, të paktën në shekullin e fundit, që mund të themi se ishte një ndër më të vuajturit e historisë tetëqind vjeçare të pranisë së Urdhrit Françeskan në trojet shqiptare. Edhe At Zefin e mposhti motra jonë vdekja, siç e quan Shën Françesku, sepse ishte njeri sikurse ne të gjithë, të paktën i parë me sytë njerëzore, por krejt i ndryshëm nëse e shohim në thellësinë e shpirtit të tij dhe të mendimit të tij që dilte nga përjetimet e tij të jetuara dhe jo të hamendësuara. Ai e kishte kuptuar më së miri logjikën e Kryqit dhe të Ungjillit: *nëse kokrra e grurit e mbjellë në dhé nut vdes, mbetet pa fryt, por nëse vdes ajo jep shumë fryte. Ja logjika*

dhe programi i një jete, logjika e një njeriu të fesë që rron vetëm për me tregue dhe sakrifikon për të dëshmue.

Ai jetoi për Krishtin, për fé, për të vërtetën, për vlerat, për lirinë, për mendimin ndryshe, për idetë e forta. Duke marrë mbi vete vuajtje aq të rënda, vuajtjet e tij jo vetëm që i përngjanë vuajtjeve të të Kryqëzuarit, por janë pjesë e tyre. Edhe At Zefi e provoi kalvarin sikur se edhe Kisha Katolike "Kopshtin e Gjetsemanit", siç edhe e quan ai vetë në librin "Rrno vetëm për me tregue". Ai thotë: "Po u përgatitnim me përballue një salvim aq mizor sa mund të na kushtonte edhe jetën.

At Zefi, përballë këtyre torturave barbare kujtonte mirë fjalët e Krishtit në Kopsht të Gjetsemanit: "O Zot, në kjoftë e mundun, largoje këtë kelk prej meje"! Lutja ishte kjo, por u ba vullnesa e Zotit. Ai edhe pse në vuajtje, kishte interes për jetën. Ja çfarë i thotë gjykatësit Nuri Resmja, i cili i thoshte: "Zef, na gjindemi të dy në të njëjtin vend, jemi që të dy dëshmitarë të të njëjtës levizje dhe gjendje. Prandaj ç'thua?" "Zotni gjykatës, iu pergjigja un, me të vërtetë na të dy jemi në të njëjtin vend, në të njëjtën kohë, në të njëjtën ngjarje, por duhet ta dijshe zoti gjykatës, se edhe qingji e kasapi gjinden gjithmonë në të njëjtin vend e në të njëjtin moment, por po të pyes se cili interesohet ma shumë për jeten?

Ky është njeriu i qetë dhe i lirë në mendim edhe në momentin e gjykimit. Kjo dëshmon se ai e kishte të qartë pjesëmarrjen e vuajtjeve të tij në vuajtjet e Krishtit dhe se e keqja nuk mundet e as nuk mbulohet me të keqen. Por me dashuri dhe me urti. Dhe e dinte se anti-feja, e ushqyer nga njerëzit që kanë vetëm bark dhe me atë arsyejnë, kishte filluar me pas përparësi mbi njerëzit e fesë.

Urtia më e madhe në konceptin e At' Zefit, nuk ishte si të evitonte apo t' u ikte torturave, problemeve të jetës, siç shumëkush bën në ditët e sotme, por të pranonte me dashuri atë çka zgjedhja e jetës së tij përmbante dhe nënkuptonte. Në zemrën e tij, edhe pse të trishtuar, e kishte kuptuar se gjithë kjo do t' i

**AT ZEFI
PLUMI**

**AT ZEFI
PLUMI**

28

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

vlejë më shumë se mijëra predikime dhe se kjo ishte shkolla e vërtetë e jetës, shkolla e vetësakrifikimit të së Vërtetës. Të japësh jetën, për të nuk do të thotë ta humbasësh atë, por ta fitosh, sepse e dhuron me dashuri, prandaj asaj i shtohet vlera dhe bëhet tashendente. Ai kujtonte Veprat e Apostujve ku shkruan: ka më shumë lumturi të japësh sesa të marresh.

Ai dha ide, fjalë, jetë dhe mori burgje, tortura, persekutime dhe në fund kurorën që u përket atyre për të cilët është herë gati në sajë të vuajtjes së një njeriu të vetëm, Krishti. Ai e shkriu jetën e vet për të vërtetën që është Krishti dhe jo për një ideal kalimtar, apo vetësakrifikues që asgjëson të tjerët, logjike kjo e heroizmit të pakuptimtë. Prandaj lufta e tij, në krah të së vërtetës, nuk ishte me forcën e armës ose në mënyrën e atyre që dhunën e bajnë pushtet duke asgjesuar ata që mendojnë ndryshe nga ai apo dhe që denoncojnë padrejtësitë aktuale, por me forcën e së vërtetës dhe të mendimit të shndritur, ndryshe nga konformizmi karakteristik i atyre që nuk kanë ide të veta, ofroi vetveten. At' Zefi kishte ide dhe i shkroi me penden e artë të mendjes. Penda e tij u zhyt në vuajtje, persekutime, burgje, d.m.th në jetën e vet dhe kurrë nuk u përlye me gjakun e të tjerëve, me hakmarrje, me inat, ajo pendë u lye me gjakun e tij dhe shkroi atë që me plot bindje besonte. Ja pse At' Zefi është i besueshëm. Ajo është një ndër kaligrafitë më të bukura, me të besueshme dhe libri më i shkëlqyeshëm që është shkruar ndonjëherë. Ai e kishte të qartë qëllimin për të cilin jetonte, fenë, ndonëse për ndokënd feja e Krishtit ishte krim.

Shumë e njohin si njeri të pendës, por ai ishte edhe njeri i lutjes. Kushtimi i jetës së tij është lutja më e pëlqyer në sytë e Zotit. Kështu u shkruan Murgeshave Klarisë më 29 tetor 2005: "Lutjet tona nuk ishin të zakonshme por ato u shoqnuen me ofshamje, me lot, me shumë lot dhe me gjak. At' Zefi përqafoi kryqin dhe të Kryqëzuarin, prandaj është sot ai që njohim. At' Zefi nuk mund të ndahet nga Kryqi, nuk mund të ndahet nga Krishti, nuk mund të ndahet nga Kisha, nuk mund të ndahet nga populli

dhe kombi i tij, nuk mund të ndahet nga zhguni, nuk mund të ndahet nga françeskanët e si rrjedhojë, nuk mund të ndahet nga idetë dhe penda e tij. Ja pse identiteti i kjartë i tij nuk ishte fyerje për askënd edhe pse mendonte ndryshe nga bindjet e çastit. Atij iu ndalua fjala e lirë, par foli me jetë; iu ndalua t' i shërbente popullit të vet në lulen e jetës së tij, por atë e bëri më së miri edhe në perëndimin e saj, dhe tani vazhdon të flasë akoma edhe me tingëllueshëm me atë qe na la. Iu ndalua të predikonte, por jo të dëshmonte.

Me të vërtetë gjendemi përballë një njeriu, përballë një Françeskani të denjë, përballë një meshtari katolik, por gjithashtu gjendemi edhe përballë atij që diti të dëshmojë, diti të shkruajë, ai diti të na japë Fjalën, diti të japë ide ndryshe nga modat apo rrymat e momentit. Kjo është fjala më e fortë e cila flet me jetë, sepse Historia më pare shkruhet me jetë dhe pastaj me pendë, nëse nuk e ndryshojnë ata që kanë pushtetin. Sidomos në një botë ku sundon antilogjika, e cila i zë vendin arsyes saqë errëson çdo mendim të ndritur.

At' Zefi e kishte shumë të qartë kujtimin e vendeve ku kishte jetuar të cilat me vonë u kthyen në vende persekutimi të të pafajshmëve. Ja si shprehet ai në një letër që mund ta quajme "Testamenti i tij Shpirtnor": Sot po e merrni ju n'dorzim kët shtëpi lutjesh e uratet, por nga thellësia e kohëve të kalueme, un si trashigimtar i fundit i atyne brezave fretënish, po u la kët amanet e kët porosi: Ruenje me kujdes kët vend e shtëpi t' shejtë! Rueni kujtimet e atyne që kjenë ktu përpara jush! Ata kjenë që i prinë këtij populli të mjerë me dritën e fesë e të përparimit, e ju rueni sot e mbrapa jo vetëm gjurmët e tyne, por edhe shpirtin e tyne! Kujtoni gjithmonë se në kët shtëpi e në kët ambient kanë shkri të gjitha fuqitë e mendjes dhe të shpirtit fretënit ma të aftet që pat Provinca Françeskane e jona, P. Vinçens Prendushi, P. Anton Harapi, P. Marin Sirdani, P. Justin Rrota, P. Donat Kurti e t'tjerë e tjerë që kjenë drita e ktij populli". Me siguri At' Zefi do të ketë bërë edhe gabime, por 25 vjet burg të bëra për dashuri dhe për t' i qëndruar besnik deri në vdekje Atij që është dashuria, d.m.th.

**AT ZEF
PLUMI**

**AT ZEF
PLUMI**

30

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Krishtit, ia shlyejnë shumë lëshime. Jo vetëm kaq, Ai jeton tashmë në jeten e vërtete, jo në sajë të meritave të tij, por sepse qe larë me gjakun e Fjalës së bërë Njeri, Jezu Krishti, që duke vdekur fitoi. Ja pse krejt jeta e At' Zefit merr një kuptim krejt tjetër dhe të ri, sepse duke humbur fitoi, ja pse vepra e tij është domethënëse. Ai kërkon ndjesë:

A thua mekatnuam? ...Nuk e dij, por kështu kje koha e jonë. U kërkojme falje për shka kemi gabue, por na ashtu gjykonim kur nuk kish kurr fare gjukimi. U kërkojme falje në kjoftë se duruam shumë apo nëse nuk e çuam zërin më shumë për drejtësi.

Ai e dinte fare mirë edhe fuqinë e lutjes dhe të ndërmjetësismit, kështu shprehet: "Amanet po ua la: lutnju për Provincen Françeskane Shqiptare, lutnju shumë e gjithmonë. Lutnju që shpirti i shën Françeskut të vazhdojë me i pri gjithnji këtij populli që gjindet gjithnji mes stuhish e uraganesh të shekullit. Lutnju gjithmonë e Zoti i Madh e ndigjofte lutjen tuej".

Ai ishte Meshtar, prift i Kishës Katolike. Zgjodhi, ose më mirë e zgjodhi vetë Zoti që t' i shërbente atij dhe popullit në këtë mënyrë, duke qenë i vetëdijshëm se pa Meshtarë, na mungon udhëheqja, na mungon Krishti, sepse është ai që vepron në personin e Krishtit. Prandaj shën Françesku thotë: "Nëse do të takoja njëkohësisht një engjëll dhe një Meshtar, Prift, do të përshëndesja në fillim Meshtarin, sepse ai është një tjetër Krisht". Ky është shërbimi më i përkryer që i bëri këtij kombi, i dha të vërtetën. Nëse nuk i jep të vërtetën, ai ecën në gënjeshtëri, nëse nuk i jep shpresën, ai ecën në humbje, nëse nuk i jep fenë, ai ecën në zhgënjime; nëse nuk i jep Zotin, nuk i kë dhënë më të domosdoshmen që i nevojitet për jetë. Një popull zhvillohet dhe përparon kur ushqehet me doktrinën dhe moralin e shëndoshë qe ne e quajmë "të krishterë". Ai i bashkohet zërit të lutjes së mbrame të bashkëvëllezërve të tij si, At' Mati Prendushi e At' Çierian Nika duke thanë: "O Zot, na po desim pa faj, por fali ata që na gjykojnë si edhe ata që na pushkatojnë.

"Rrnoftë Krishti mbret e rrnoftë Shqipnia".

Nga Prof/ As. Dr.
Ardian NDRECA

**AT ZEF
Pllumi**

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

31

HISTORIA SI PREMTIM NDAJ SË VËRTETËS

At Zef Pllumi ua ka kushtue veprën e tij “Rrno vetëm për me tregue” - “Atyne që vdiqën njerz, atyne që qëndruen njerz gjatë asaj periudhe të vështirë, në të cilën njeriu u shndrrue në kafshë pune”. Vetëm kur mendon se pati prej atyne që jetuen njerz, vdiqën njerz, qëndruen njerz, mundesh mos me pranue at thanjen sarkastike të filozofit gjerman Arthur Schopenhauer: historia asht një vijim i zoologjisë. Nën regjimin që dënoi, burgosi, poshtnoi, torturoi P. Zefin e mija e mija të tjerë - historia jonë rrezikoi me të vërtetë me u kthye në zoologji. Ata që iu kundërvunë asaj ideje dhe paguen për at’ guxim qenë njerzit që e fituen luftën. Historinë e vërtetë e shkruajnë vetëm njerzit, pse histori ka vetëm ai që përshkon kohën që i asht caktue me vetëdije dhe tue qenë i lirë mbrenda vetes.

Kjo asht arsyeja pse sot shqiptarëve nuk u mjafton ma historia e zoologjisë që u asht servir për dekada por kërkojnë një histori njerzore, ku të pasqyrohet

**AT ZEF
PLLUMI**

32

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

mbijetesa e vështirë e lirisë ndër shpirtinat e tyre. Nuk mund të mohohet se për një gjysmë shekulli një popull i tanë asht mshehë dhe ka refuzue përgjegjshinë morale përpara historisë së vet. Asht mshehë mbas justifikimeve se shtërngimi dhe dhuna s'lejonin asnjë mundësi tjetër. Për këtë epokë të errtë rrëfëhet At Zef Pllumi, të cilin jeta e përpoqi me njerëz që jetonin në rrethana ku virtytet mbaheshin të mshehuna, kurse veset ishin të dukshme. Ai vetë, në thjeshtësinë e tij, mund të konsiderohet si një fenomen mjaft i rrallë për kohën në të cilën jetoi. Asht paradoksal fakti, por regjimi i E. Hoxhës paraqitej si një fe e re dhe kërkonte prej njerzve me besue me zor në mrekullina.

Disa prej dogmave që duhet të besoheshin me detyrim ishin, për shembull: përparimi i vendit, liria dhe demokracia, mirëqenja e naltë, forca e ekonomisë socialiste, fuqia ushtarake e vendit, mirësia absolute dhe largpamësia e pashoqe e shokut Enver. Paradoksi qëndron në faktin se në anën tjetër, një frat i vorfën, i panënshtuem, që besonte në lirinë e personit, na tregon realitetin me rrëfimet e tija të thjeshta e plot dritë. Me lexue veprën e françeskanit tonë domethanë me kuptue diçka rreth nevojës që kemi pasë dhe kemi ende sot për me e zhvendosë fatin tonë prej atje ku e ka çue inercia e shekujve, tue reshtë ma në fund së qeni prodhime pasive të një të kaluemeje të trishtueshme. Duket se At Zef Pllumit forca për me jetue e me shkruë i ka ardhë prej një imperativit të mbrendshëm: «Rrno vetëm për me tregue». Historia që ai na ka rrëfye ka qenë një premtim ndaj së vërtetës që nuk mujti me folë kurrë, një dëshmi ndaj së vërtetës që ia mbyllën gojën dhe e vranë, që ia sheshuen vorrin, ia dogjën veprat, që u munduen me e shue me damnatio memoriae.

Rrëfimi i At Zefit nis në fundin e vitit 1944. Asokohe nëpër rrugë parakalonin fitimtarët, tashma historia njihete vetëm zanin e tyre. Hapat e randë do të matnin aty e mbrapa deri edhe rreshtat e historianit në letër, çdo gja që do të shkruhej duhej t'i pëlqente atij hapi që shkelte kudo. As të vdekunit nuk i kishin shpëtue rrezikut. Mbas një lufte mes vedit shqiptarët

ishin nda në fituesa dhe në humbësa. Nji ish-teneqexhi dhe nji ish-student biokimie detyronin gjysmën e shqiptarëve me fjetë me tesha veshë, prej frikës se mund të arrestoheshin edhe në gjumë. At Zef Pllumi rrëfen jetën e njerzve të thjeshtë, t'atyne që qëndruen herë në heshtje e herë në ballë të stuhisë, në nji kohë që jeta e zakonshme ishte kthye në nji pantomimë të turpshme, të frikshme, të neveritshme. Edukimi normal ishte: me u ba spijuj para se me u ba njerëz. Deri edhe tufzimi i bagtivate u krye vetëm mbasi ishte krye tufzimi i njerzve. Ideologjija komuniste pikturonte së jashtmi shpirtin e shqiptarit me motive të hueja për të, dhe ndërkaq e zbrazte atë prej cilsinave të mira natyrale. Dhuna irracionale nuk kishte triumfue krejtsisht, kishte njerëz si At Zef Pllumi e dhunës i duhej të përballlej me forcën e arsyes.

Nën etiketën e komunizmit dolën në krye forcat ma të mbrapambetuna të shoqnisë, prodhimi shpirtnor i 500 vjetëve nënshtrim, përulje dhe verbnim vetëdijet kombtare.

Ata të cilëve nuk i kishte ardhë kurrë era njeri donin me ndërtue njeriun e Shqipninë e re!

Ndërkaq, intelektualët e vërtetë, shpirtnat e lirë e të ndritun, ata që ishin shpresa e Shqipnisë, prej Jugut në Veri, u pushkatuen dhe u burgosën si të ishin kriminela.

U shkyen teshat e reja për me arnue do zhele të vjetra 500-vjeçare.

Klioja, muza e historisë – u kthye prej historianëve të modelit enverian në nji prostitutë të shpartallueme, që në nji anë zbulonte huret e rreme e në anën tjetër mbulonte lebrën e vërtetë. Nuk duhet të harrojmë se e kaluemja komuniste ruen ende sot nji sovranitet të mshehtë mbrenda historiografisë shqiptare e flas jo vetëm për historinë e popullit shqiptar por edhe për historitë tjera të veçanta, tue nisë tek ajo e letërsisë, këtej e matanë kufinit tonë politik. At Zef Pllumi ka dashtë që jeta e tij të kthehej në nji mjet ase në nji rrugë për me njohtë deri në fund dhe për me tregue deri në fund të vërtetën.

Ai, shqiptarët i ka dashtë pse i ka njohtë. E ka

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

34

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

dashtë shqiptarin edhe mbasi e ka provue sesa i aftë asht shqiptari me i ba keq shqiptarit. E ka dashtë në një mënyrë që s'mund t'i mësohet kurrkujt, e ka dashtë me dashninë e Zotit. Ideali i një njeriu të arsyeshëm asht me njohtë dhe me tregue deri në fund të vërtetën. Por me njohtë dikënd deri në fund dhe me tregue diçka deri në fund asht e pamujtun. Vetë historia asht kufini i dukshëm i ekzistencës sonë toksore, pse ajo s'asht gjithçka.

Ka diçka që kalon përtej historisë. Ka diçka, që buron prej veprimeve tona të mira apo të këqija, që historia ia dorzon në fund amshimit si peng për lirim ose për dënimin tonë.

Vuejtja e pat mësue At Zef Pllumin se shpirti i njeriut nuk mund të njihet deri në fund e aq ma pak mund të përshkruhet deri në fund. Mbrenda secilit mbetë një mister i pathanshëm. Diçka e përgjumun, e trembun, e etun për dritë, diçka që ai vrojtoi sesi flente edhe mbrenda shpirtit të shumë kriminelave që njohti gjatë jetës së tij. Nganjisherë kjo gja misterioze mbërrinte me marrë trajtat e së mirës, por ma së shumti kthehej në një frikë të pakuptueshme, në një stepje përpara thirrjes së ndërgjegjes.

Kjo gja e ka shty At Zef Pllumin me qenë i vendosun kundër së keqes, por mos me e përbuz njeriun. Do të lodheni kot për me gjetë edhe një rresht të vetëm urrejtje a përbuzje në shkrimet e tija, pse ai ka pa tek njeriu krijesën e Zotit, edhe pse shpeshherë krijesa – tue mos pasë kurrfarë vetëdije - kambëngulte me u shpallë botnisht si mbasardhëse e majmunit.

Ai ka pa rreth tij, gjatë jetës plot vuejtje, marioneta pa shpirt dhe pa arsye, fijet e të cilave drejtoheshin prej larg e ndonjiherë edhe këputeshin përfundimisht tue ba që rolet të ndërroheshin e bota të përmbysesj papritun. Mjaft shpesh i qëlloi me pa sesi entuziazmi fanatik i kthente budallenjtë në qenje të pamëshirshme dhe të liga. Ne të gjithë e dijme se për me u ba atletë në një sport të caktuem kemi një kohë të kufizuese deri në një farë moshet, mandej humbë përgjithmonë mundsija. Ky asht kufizimi i qenjës sonë landore,

materiale. Por, për me e braktisë rrugën e marrisë së verbët s'asht kurrë vonë. E këtu qëndron siperania (superioriteti) e shpirtit të njeriut. Tek kjo veti njerzore ka besue At Zefi Pllumi, e për këtë arsye ai nuk ka dënue askënd, por ka paraqitë njerzit dhe faktet ashtu siç kanë qenë.

Për me rreshtue ngjarjet me besnikí, mjafton një kujtesë e fortë, e At Zefi e kishte këtë dhanti. Por, për me i kuptue ngjarjet duhet diçka ma shumë. Ka raste që edhe në jetën tonë, tue i dijtë faktet, e kuptojmë arsyen e gjanave vetëm mbas shumë kohësh. Për me ndjekë fillin dhe arsyen e ngjarjeve nevojitet vetëdija e shpirtit, gja që asokohe e kishte vetëm një pakicë njerzish. Ata që e kanë jetue historinë që rrëfen At Zef Pllumi, kanë përfutue në thellësinë e tyre një trishtim kur e kanë lexue.

Dikujt iu groposën andrrat në fund të vitit 1944 dhe jetoj me këtë trishtim deri në fund. Dikush tjetër pa fundin e idhujve dhe të utopisë në vitin 1990 dhe provoi trishtimin e zhgënjimit. E megjithatë, këto dy trishtime së bashku, thyemja dhe zhgënjimi, ende nuk kanë gjetë hapsinën e duhun në historinë tonë. Në 1991 u shemb një epokë me padrejtësinë, dhimbje, vuetje e askurrkush nuk i kërkoi të falun kurrkujt. Historia heshti turpshëm, pse atë ende e bajshin po të njejtit bakaj. Leximi i historisë edhe sot të len të shrejtun, pse të duket se tryeza e punës e historianit ka qenë një pasqyrë e mysët, ku e vërteta picigjatohet, ndërpritet, përthyehet, humbë dhe zhduket pa konture, pa ide e pa vijimsi. Kurse At Zef Pllumi lexohet me andje pa qenë historian, jo pse përfaqson një fenomen të izoluem për kohën kur ka jetue dhe as pse ka ba inventarin e dhimbjeve të një populli, por pse ka dijtë me e dallue para të tjerëve aurorën e një shprese.

Me thanë gjithçka për historinë, asht me thanë tepër, përsëriste dikur H. Taine, e At Zef Pllumi – e dijnë mirë miqtë e tij – nuk i ka thanë të gjitha. Ai asht ndalë tek thelbsorja, pse qëllimi i tij ka qenë jo me u kthye mbrapa e me numrue gjithçka, por me ec përpara tue u mundue me nxjerrë mësim prej

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

36

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

historisë. Tek At Zef Pllumi shkrimi i historisë nuk ka qenë një mënyrë me u skapullue prej së kaluemes. Ka qenë rruga për me çlirue shqiptarët prej peshës së padukshme të së kaluemes që jeton ende midis nesh dhe ndikon negativisht në jetën tonë. Antikiteti greko-romak na ka lanë trashigim idenë se kujtesa individuale dhe kolektive asht një art në vete. E ne sot o do të kultivojmë artin e kujtesës ose do të jemi të dënuem mos me e njohtë vetveten ma larg se dy breza, të dënuem me mbetë fëmijë e mos me u trajtue seriozisht prej kurrkuj, të dënuem me përsëritë të njejtat gabime, me mësue përditë të njejtin alfabet për me ba si fillestarë të njejtat gabime në keqshkronjën e historisë. Deri dje historia ishte një protezë trashamane e një realiteti të mjerë. E tashmja nuk ekzistonte ma, ajo ishte histori, ishte lavdi, ishte kult i padiskutueshëm. Sot kemi nevojë me jetue të tashmen të çliruem prej historisë, por me njohtë historinë pa u mundue me ia përshtatë së tashmes.

Friedrich Schiller-i tek një poezi me titullin Resignation, ndër të tjera shkruen: "Die Weltgeschichte ist das Weltgericht" (Sämtliche Gedichte, Insel, 1996, f. 159). Historia e një populli asht gjyqi i mbramë i atij populli, prandaj kemi nevojë për historianë që të kenë për ideal të vërtetën, dijen e papërlyeme prej interesave të tjera, ndershmëninë, paanësinë - pse prej historisë mvaret e ardhmja jonë, mbasi ne shqiptarët, ashtu si edhe ballkanasit e tjerë, hamë bukë e histori, e kur na mungon buka hamë vetëm histori.

Nga Dr. Dhurata SHEHRI

**AT ZEF
PLLUMI**

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

37

“AT ZEF PLLUMI – I FUNDMI I SHKOLLËS FRANÇESKANE”

Nxënës në seminarin franceskan, ato ditë ashpra të viteve të sapovendosjes së terrorit komunist, më 1945-1946 Padër Zefit i caktohet detyra për të fshehur e ruajtur arkivin e Kuvendit Franceskan. Bashkë me të, i pavetëm atë kohë, ai merr mbi vete detyrën për të ruajtur trashëgiminë e madhë të franceskanëve shqiptarë, trashëgiminë e Françeskanëve të Mëdhaj, të cilëve do t’u vinte literalisht e metaforikisht “timbrin” me varrimin e eshtrave të mbetura të Fishtës e me veprën “Rrno për me tregue”. “...Si franceskan më mbeti mue me ia vue “timbrin”; ata të Mëdhajt ishin shue para gadi 50 vjetësh e un kishem teprue, nji nder bashkpuntorët e dikurshëm, ndoshta ai mâ I fundit...” - shkruan Padër Zefi.

Trashëgimtar, amantetqar, vazhdues, kujdestar, fatlum a fatkeq ai merr përsipër këtë detyrë gardiani, pa e ditur se kohët nuk qenë nga më të mirat për Shqipërinë dhe se tashmë do të mund të flitej për “një

**AT ZEF
PLUMI**

38

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

epokë komuniste” - po të shprehemi me fjalët e një prej martirëve franceskanë, At Ambroz Marlaskaj. “Nuk e di nëse ish fat ose fatkeqësi për mue, por po u tregoj se vorbllat historike të këtij shekulli më caktuen si amanetqarin, kujdestatrin e fundit të të gjitha veprave të tij të panumërta (Të At Gjeçovit) të ndryeme në një arkë drrese të veshun përjashta me pëlaster metalik e që ruhej me zili në arkivin e Kuvendit Franceskan në Shkodër. Un fatkeqi kur ia dorëzova atyne njerëzve, që po e shanin e po e përbuznin, më dukej se po dorëzojsha trupin e tij me e dhunue” - shprehet Padër Zefi ndërsa po pregatiste rivarrimin madhështor të eshtrave të mbetura të Fishtës. Misioni i tij shenjohej që fëmijë ndërsa frati franceskan do ta marrë me vete për në kuvend. Shenjën e amanetin letrar të franceskanëve të Mëdhej e merr mbi vete edhe kur shenjohej prej autografit të Fishtës pasi njihte përmendësh “Lahutën e Malcis”. Filli i vazhdimësisë së tij me Franceskanët e Mëdhaj është së pari intelektual. Si të gjithë të adhuruarit e vet, ai e identifikon veten me fatin e kombit, për fatin e keq të vet e të kombit do të duhej ta kryente misionin e ven në ditë nga më të errtat për kombin.

Etërve françeskanë, kultura shqipe u ka borxh më së pari kujtesën e vet. Mbledhja, ruajtja e asaj trashëgimie që përmblihet në “Kanunin e Lekë Dukagjinit” është fryt i At Shtjefën Gjeçovit. At Donat Kurti e At Bernardin Palaj do të mblidhnin prrallat, At Justin Rrota gjuhën e frazeologjinë geqe. Por misioni i Padër Zefit është më i vështirë. Ai merret me përrallën moderne të shekullit të njëzet të shqiptarëve, me dëshminë e barbarisë komuniste. Detyra që më vështirë se ajo e pararendësve të tij të Mëdhenj. Kësaj here nuk ishte në lojë vetëm arkiva e lashtë e Kuvendit Franceskan. Ishte në lojë vetë fara shqiptare. Nëse pararendësit e tij të Mëdhaj ia dolën të ruajnë kujtesën e kombit, Padër Zefi duhet ta mbronte kombin nga harresa. Që të mos përsëritej më ajo që kish ndodhur duhej treguar, duhej dëshmuar, duhej përjashtësuar, si të gjitha të këqijat e mëdha. Pinjollit i Françeskanëve të Mëdhenj, ndryshe nga mjeshtrit e tij të, tregoi cka më të keqe një komb, atë pjesë aq të errët që nëse nu k tregohet mund të përsëritet sërish. Në fakt, harresa e shqiptarëve ishte e

shumëfishtë. Shqiptarët kishin harruar zanafillën dhe rrugëtimin e etërve për t'u gjendur një ditë me etër të rinj, internacionalë, që asgjë nuk kishin të përbashkët me to. Prandaj, misionarit për atme e fe iu desh t'i rinxirrte nga "arkat e drrasave" që i kishin lënë në ruajtje ata vetë, franceskanët e mëdhej.

Lind kështu projekti i madh i botimeve françeskane dhe rinis botimin "Hylli i Dritës".

Duke rinxjerrë në dritë veprat e mësueve të tij të ndritur, shërbimi është i dyfishtë: bota shqiptare pasi kish kaluar nëpër hierarkitë ideologjike të komunizmit duhej t'i përmbyste ato përmes njohjes së traditës së vet, e franceskanët ishin pjesë e kësaj tradite. Duke u njohur me veprën e tyre shqiptarët hapin një tjetër derë, atë të origjinës, të zanafillave, për të kuptuar, ata që duan të kuptojnë, se murtaja komuniste që vec një njollë e re, një shtresë krejt e hollë në trungun shqiptar.

Një tjetër përmasë ruhet e të vazhdon me veprën e padër Zefit, gegërishtja letrare. Lexuesit e sotëm kam fatin të njohin në veprën e tij fillin e këputur të lërtsisë gege të ndërprerë përdhunshëm me moskomunikim të autorëve dhe veprave të ndaluara për 50 vjet. Gegërishtja letrare rimerr statusin e një gjuhe letërsie që vazhdon të shkruhet, që nuk është vec pjesë e historisë, por që historinë e dëshmon, e krijon. Gjithçka në veprën e Padër Zefit operon me kategori të ndaluara. Ai shkruan gegnisht, kur ajo kish më shumë se 30 vjet që qe shpallur "e paligjshme", ai shkruan si shkrimtar franceskan, kur kish më shumë se 50 vjet që komunikimi me autorët më të dhej të kësaj letërsie që ndërprerë dhunshëm, ai shkruan për atë që kish ndodhur në burgjet komuniste atëherë kur dukej se historiografia zyrtare e kish mbyllur kapitullin e kujtesës me harresë.

Ashtu sic zhduku cdo gjurmë të së shkuarës, diktatura komuniste deshi të zhdukte cdo gjurmë të kulturës shqiptare të krijuar nga franceskanët. Në projektin e regjimit komunist zhdukja e veprës së autorëve franceskanë shkonte paralelisht me zhdukjen e tyre fizike në burgjet komuniste. Dëshmia e Padër Zefit është provë jo vetëm e faktit që kjo kulturë mbijetoji, por edhe dëshmi e barbarisë së kulturës së dhunës të ngritur në sistem nga regjimi komunist.

**AT ZEF
P L L U M I**

AT ZEF
PLLUMI

40

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Nga Dr. Ardian MARASHI

TESTAMENTI KULTUROR I FRANÇESKANËVE TË MËDHENJ

Ishte një kohë kur stërgjyshët tanë mbretër e princa, dembelë gjuhësorë si shumica e Europës së moçme, paguanin shkruer për të hartuar akte e dokumenta në gjuhët e fqinjve helenë e latinë. Një prift, atëbotë, mbas gjasash françeskan, u sflit në ecejake mes kishës e shtypshkronjës; rrëfen Buzuku: "...unë nuk mund të isha përherë pranë tyre [shtampuesve], ngase mbaja kishën e më duhej të shërbeja në të dy anët". Qëllimi i Buzukut për të nxjerrë në shqipe një libër që do t'u përcillte vendasve fjalën e Hyjit në gjuhën e tyre, u përcoll nëpër këtë gjuhë e ndër breznitë e klerikëve vendas, për të mbërritë i pabjerrë deri te dishepulli i mbramë françeskan në linjë të pakëputur, At Zef Pllumi. I vetmi privilegj që prifti i moçëm Buzuku kërkoi për këtë shërbim, ishte: "Nëse ka qenë e thënë të kem bërë ndonjë gabim në ndonjë vend, dhe ai gabim bie në sy, i lutem atij që mund të jetë më i ditur se unë që atë gabim ta trajtojë me zemërgjerësi.

Se nuk çuditem po të kem gabuar, meqenëse kjo është e para vepër dhe fort e vështirë për t'u kthyer në gjuhën tonë." I vetmi shërbim që prifti ynë Pllumi na e kërkoi si privilegj është që të mos gabojmë për herë të dytë, duke dënuar me harresë ata që i patëm dënuar me burg, por të merremi seriozisht me zbulimin dhe me rizbulimin e vlerave të mirëfillta kulturore e qytetëruese, shumë prej të cilave u krijuan në gjirin e kuvendeve françeskane nga punëtorë të sprovuar në devotshmëri dhe në profesionalizëm, një prej të cilëve ishte vetë At Zef Pllumi.

Në parathënien e veprës "Fransëskanët e mëdhaj", botuar më 2001, teksa bën bilancin e kontributit françeskan në kulturën kombëtare të 'shekullit të pamvarësisë', At Zef Pllumit, njeriut që ishte më i vetëdijshëm e më i trishtuar se të gjithë ne për ndërprerjen brutale të traditës françeskane, por edhe më i fthylluari e më seriozi për të vlerësuar rëndësinë e kësaj tradite, i mbeti thjesht të konstatojë: "Kuvendi Françeskan *do të mbetet* një fenomen i papërsëritshëm në historinë e kulturës shqiptare." Shkapërcimi kohor nga e shkuara tek e ardhmja, pa kaluar nëpër detyrimin e natyrshëm të së tashmes, e përcjell gjithë dhimbjen që shkaktoi këputja mu në lulëzimin e saj e një tradite e cila me të vërtetë *mbetet*, në aspektin e së *tashmes eterne*, një dukuri e papërsëritshme në historinë e kulturës shqiptare.

Ne brezat e sapodalë nga paranoja e kulturës masovike të barazitizmit të vlerave nga poshtë, aspironim të përthithnim limfën e gjallë përtritëse të vlerave të epërme, të cilat u pa se nuk i kishin munguar kurrë këtij vendi, përderisa, ndër ne më të rinjtë, që ishim brezi i destinuar për t'i shërbyer eksperimentit të shpëlarjes së kujtesës, aspirata për të ringritur vlerat e konfirmuara të kulturës kombëtare kishte mbijetuar me këmbëngulje. Padër Zefi, siç e thërrisnin shkodranët dhe miqtë, u bë për ne të gjithë, për pesëmbëdhjetë vjet, figura ku kjo aspiratë mundi të trupëzohej, për t'u shndërruar në vullnet pune. Sidoqoftë, me gjithë këtë vullnet tonin, do të ishte pothuaj e pamundur që rrënoja kulturore të ringrihej pa deformime kërcitëse të strukturës, nëse figura e priftit energjik nuk do të ishte mes nesh për të na nxitur e orinetuar, sipas parimit "n

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLUMI**

42

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

së dashunit botës sanë”, që ai e vetë e trashëgoi në vijë të drejtpërdrejtë. Pa ndihmesën e këtij trashëgimtari autentik të Kuvendit Françeskan, ne aspirantët e kulturës shqiptare të fillimviteve nëntëdhjetë do të ishim ndjerë dyfish jetimë në misionin që na priste: ringritjen e ngrehinës.

Me “Franceskanët e mëdhaj” Padër Zefi na tregoi se cilët qenë trarët e kësaj ngrehine dhe cilët gurët e rëndë. Foli për *shpirtin* e franceskanëve shqiptarë – At Gjergj Fishtën – poet kombëtar, si dhe për “dymbëdhjetë apostujt” që iu bënë krah deri në martirizim: At Shtjefën Gjeçovi – themel i etnologjisë dhe i arkeologjisë shqiptare, At Pal Dodaj – arkivist, gardian i thesarit dhe ‘diplomat i paemnuem’, At Ambroz Marlaskaj – profesor i jurisprudencës dhe edukator, At Vinçens Prennushi – poet, përkthyes dhe didakt, At Marin Sirdani – mediasvist i palodhur, At Anton Harapi – filozof dhe moralist, At Justin Rrota – latinist i thekur e gjuhëtar i ftilluar, At Marti Gjoka – drejtues artisk dhe themelues i shkollës muzikore shkodrane, At Bernardin Palaj – babai i etnofolklorit, At Donat Kurti – etnolog dhe përkthyes, At Benedikt Dema – autor i të parës Enciklopedi shqiptare, At Gjon Shllaku – poliedrik i superdiplomuar. Dhe besoi se ne do ta plotësonim vullnetin e tij për të folur e shkruar edhe për Fra Pal Hasin – poet bashkëpunëtor i Budit, At Françesko da Leçen – gramatikan, At Leonardo de Martinon – arbëreshi i madh, At Pashko Bardhin – publicist i palodhur, At Viktor Volajn – gjuhëtar erudit, dhe At Daniel Gjeçajn – biograf, kritik e përkthyes. Dhe e përfundoi padër Zefi shkrimin e vet mbi franceskanët e mëdhenj siç nuk e kishte zakon, duke i dhënë formën e testamentit e duke na bërë thirrje: “Kam shpresë të më plotësohet ky *testament*.”

Teksa na vuri përpara detyrimit të dyfishtë moral e kulturor për të hulumtuar rreth atyre që “formuen lëvizjen ma të fuqishme kulturore mbas Pamvarësisë”, padër Zefi dëshmoi se e dinte vlerën e testamentit. Si gjithmonë, edhe me këtë testament të tij ai u kujdes për të mirën tonë, më fort sesa për veten. Ai qe i vetëdijshëm se ribotimi i veprave dhe botimi e studimi i dorëshkrimeve franceskane do të na hapë një ndër portat

e rënda të kulturës kombëtare, e cila mban të kyçura prodhimin e plot një shekulli përpjekjesh kolektive *sistematike* në lëmë të dijes, të kulturës dhe të letrave shqipe. Nëse mbetemi vetëm te gjuhësia dhe leksikologjia, një seri veprash themelore imponohen vetvetiu për studim, të tilla si: *Gramatika e gjuhës shqipe dhe Plotësime në Fjalorin e Bashkimit të At Pashk Bardhit, Rreth gramatologjisë shqipe dhe Për historinë e alfabetit shqip* të At Justin Rrotës, *Fjalori i fjalëve të rralla dhe Fjalori toponomastik* të Dom Nikollë Gazullit, apo *Fjalori Enciklopedik* disavëllimësh i At Benedikt Demës. Nëse vazhdojmë më tej, zbulojmë punën voluminoze të Gjeçovit, Palajt, Kurtit, të cilët na sjellin fjalën autentike të popullit, timbrin e rapsodit, vullnetin e ligjvënësit anonim, magjinë e mitologjisë shqiptare të pabjerrë ndër shekuj. Nëse hidhemi përtej, do ta shohim veten këmbë e krye të zhytur në thellësinë studimore të veprave të veçanta, po aq sa edhe të problematikës – gjithnjë aktuale – të *Hyllit të Dritës*. Përtej këtyre, *udhëtimi* na çon mu në portat e Parajsës letrare, për të klauar momente përjetësie në shoqërinë energjike të *Lahutës* fishtiane.

Në këtë pikë mrekullimi, testamenti kulturor i Françeskanëve të Mëdhenj shpalohej para nesh në tërë kuptimësinë e tij: “Është shpirti i njerëzve që e bën vendin; është kultura që e bën shpirtin e njerëzve.” Detyra jonë, në kontekstin aktual, është që të rehabilitojmë *sasinë* dhe *cilësinë* e prodhimit kulturor të breznive françeskane, të përfitojmë nga realizimet e tyre dhe t’i vëmë këto realizime, me funksion të plotë, në shërbim të kulturës shqiptare.

Një përgjegjësi të këtillë po bëhet gati ta marrë përsipër Qendra e Studimeve Albanologjike, institucioni i ri kombëtar kërkimor-shkencor në fushën e studimeve shqiptare. Padër Zefi, që ishte më tepër se kritik kundrejt ish-Akademisë, do ta mirëpriste me besim ndryshimin.

“Çka na mungon ne që mos të jemi si evropjanët tjerë, – pyeste padër Zefi. – Toka, jo; dielli e deti, jo... na mungojnë vullneti e trimnia për me thanë të vërtetën... Na mungon mendja e mentaliteti e, mbi të gjitha, dashunia.

Sot, me këtë tubim, ne po dëshmojmë se *dashunia* ka gjasë të zbresë mes nesh.

**AT ZEF
PLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

44

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Nga Kate SCHANK

LIVE TO TELL – “RRNO VETËM PËR ME TREGUE” E ATË ZEF PLLUMIT NË AMERIKË

Përkthimi anglisht i veprës “Rrno vetëm për me tregue” i Atë Zef Pllumit po bahet i gjindshëm për shumë lexues, e gjithnji e më tepër i njohtun e ma i përhapun në Shtetet e Bashkueme të Amerikës. Kam punue për botimin e vëllimit të parë në anglisht e tash po merrem me promovimin e tij. Jam e gëzue me që më respektojnë për këtë punë e ndjehem e nderueme që kam pasë ndihmesën e disa personave të çmuem, të pranishëm apo jo këtu, po përmendi Petro Zhejin. E megjithëse miku ynë i shtrenjtë e mentori Atë Zefi, nuk asht këtu personalisht, e ndjejmë se shpirti i tij i madh asht me ne sot e po bahet dita me ditë ma i pranishëm edhe në Amerikë.

Atë Zef Pllumi, si autor ka lanë një shenjë të vetën tue shkruar vëllimet e “Rrno vetëm për me tregue”. Ajo çka ai ka shkruar asht tronditëse jo vetëm për atë si person,— një shtyllë e Kishës Katolike në Shqipëri, —

por edhe se këto libra janë simbole të antikomunizmit. Asht me shumë randësi që historinë e tij ta dëgjojnë sa ma shumë lexues të jetë e mundun që të ndërgjegjësohen e të bahen të vetëdijshëm për atë çka tashma asht e shenjueme në analet e historisë botnore.

Tashti kjo vepër e çmueshme mund të gjendet edhe në SHBA, e për një kohë të gjatë e vërteta e përshkrueme aty ka me u përhapë gjithnjë e ma tepër e gjithnji e ma shumë persona kanë me u ndërgjegjësue për të.

Përkthimi i vëllimit të parë asht botue nëpërmjet shtëpisë botuese iUniverse dhe po shitet online. Po ashtu libri gjindet edhe ndër disa prej librarive ma të mëdha në SHBA sot, si përshembull Amazon.com, apo Barnes e Noble, tue e kthye veprën e Atë Zefit në një sukses gjithmonë e ma të madh. Synimi jem asht që vepra të njihet për atë çka asht, jo vetëm sepse kjo asht ajo çka Atë Zefi do të kishte dashtë, por edhe pse asht e randësishme për historinë. Edhe përkthimi i vëllimit të dytë po ashtu ka me përfundue së shpejti. Asht me randësi që Shtetet e Bashkueme të Amerikës të fillojnë me njohtë Shqipninë e që ky vend të mos fshihet ma nën velin e një misteri e që historia e tij e vërtetë të mos fshihet.

Shpresoj se, ndërsa lexuesit e librit "Rrno vetëm për me tregue" shtohen, ne kemi me u ba të afërm si të ishim miq të mirë, të cilët nuk kanë qenë në gjendje me komunikue me njeni-tjetrin derisa Demokracia erdhi në Shqipni.

Historia e Patër Zefit u jep amerikanëve një kandvështrim të brendshëm, të parrëfyem ma parë si perspektivë. Nuk asht një autobiografi e zakonshme, por një kandvështrim unik i kallzimeve në vetën e parë të një meshtari e të përvojave të tija dhe historia e asaj çka ai dëshmon. Asht një dëshmitar i besueshëm për të cilin kemi simpati, mbasi ai nuk na përçon vetëm atë që din mbi ngjarjet, njerzit e vendet, por edhe urtinë e besimit të tij si edhe filozofinë e tij personale. Nji njeri i mbajtur në burg e që kaloi shumë tortura ma në fund çon zanin e flet. Këto janë britmat e tija të cilat ma parë nuk kemi mundun t'i dëgjojmë sepse ia kishin zanë në fyt derisa ai fitoi lirinë e nuk ishte ma në rrezik.

**AT ZEFI
PLUMI**

* * *

**AT ZEF
PLLUMI**

46

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Pse ky libër ka një domethanie kaq të madhe për ne amerikanët, që ndoshta ma parë as nuk e kanë dëgjuar emrin e tij e pse kemi simpati për këtë hero?

Shumëkush në Shtetet e Bashkueme mundet edhe që të mos ketë dëgjuar kurrë për ekzistencën e një vendi kaq të largët që quhet Shqipëri, ose ndoshta deri para luftës në Kosovë dhe ndërhyrjes së Klintonit. Ose ndoshta shumë prej amerikanëve mundën me pasë paragjykimet sesi janë shqiptarët, apo pse kanë jetuar nën komunizëm për kaq shumë vjet e çka kanë kaluar. Tashmë këta persona janë të interesuar me nxënë ma tepër mbi Shqipërinë e mbase Luftës së Dytë Botërore e si që në të vërtetë jeta e shqiptarëve nën regjimin e porsavendosur komunist. Me të vërtetë që duem me e njohë historinë e Atë Zef Pllumit si edhe çka e bëri atë e të tjerët si ai të denjë për mirënjohje. Kjo është historia e tij por edhe e historisë, e ne gjendemi në anën e drejtësisë.

Atë Zef Pllumi ka shumë vëllazër e motra amerikanë, qofshin këta fetarë apo jo.

Vuejti sikurse të gjithë të tjerët në ato kushte. Që një prej viktimave të shumta të atij sistemi të korruptuar. Çdo njeri i aftë o i pa aftë mendërisht do të ishte në anën e tij, pavarësisht bindjeve politike, fetare apo kombësisë që mund të ketë. Zani i tij na bret sot me të madhe të vërtetën. Na shtjën ndërmend ngjarjet ndërsa na i shohim të shpalosen dora-dorës. Dëgjojmë të na flasin ato faqe të testamentit të tij ku përshkruhen padrejtësitë, tmerri, krimet e vujtjet ndërsa shkrimtari na shfaqë pamje të ngjarjeve të vërteta të cilat ne as nuk do t'i kishim menduar. Në të njëjtën kohë ky libër është një histori vëllaznime, e moralit të naltë, e besimit, e përkushtimit, e misionit si edhe e nderit të një njeriu. Ai është një nga herojtë e shumtë të luftës që kryen detyrën e vet.

Ne amerikanët e vendosim veten tonë në këtë histori dhe e identifikojmë vetveten me heroin, Atë Zefin. Ai na shpjegon sesi që e mundun që ai mbijetoi: kishte qenë i armatosur me besimin e tij te Zotit, tue e dijtë se ai dhe kolegët e tij u përpoqën vetëm me rrejtë dhe me përmirësuar kulturën e Shqipërisë, historinë e dokumentet

historike, besimin fetar e letërsinë.

Njeriu dhe veprat e tija. A ka ndonji gja të re për nën këtë diell? Ndoshta ky libër ka me ndryshue diçka në kandvështrimin tonë.

Ky asht një dokumentim historik i historisë së sotme, me randësi për të gjithë botën. Asht një dëshmi e çmueshme sepse ai asht i vetmi që mundet me na dhanë kandvështrimin e tij të veçantë. Mendoni pak për të gjitha ato dokumente historike të shkatërrueme për të cilat flitet në fillim të librit. Ky libër ka një vlerë të madhe sepse përmes syve të Atë Zefit, ma në fund shohim imtësisht atë çka ndodhi. Vetëm ai do të kishte qenë në gjendje me e ba këtë tue na përcjellë emna, vende e ngjarje. Ai na jep një mësim të përbotshëm, dhe mësimi asht gjithmonë i ri dhe mundet me ndikue tek ndryshimet.

Ajo çka mësojmë asht se cilat qenë përpjekjet me ruejt lirinë fetare në Shqipni mbas luftës. Kleri si grup luftoi me e ruejt Katolicizmin në Shqipni si edhe me mbajtë organizimin dhe mos me e bjerrë besimin përballë egërsive dhe persekutimit të paimagjinueshëm.

Në nxajmë prej këtyne historive të tmerrshme — ma parë të parrëfyeme — që duen me i fshi prej kujtesës së njerëzve e me i lanë jashtë dokumenteve. Pse ndodh kjo gja, kur në kombin tonë, nën Zotin, kjo harresë nuk duket se ndodhi mbas luftës.

Amerika aso kohe ishte rranjësisht e ndryshme prej si ishte Shqipnia mbas luftës. Robët e luftës e ushtarët që ktheheshin nderoheshin, historitë e tyne u kallzoshin dhe të gjithë i dëgjojshin në një kohë kur jeta vazhdonte. Ndoshta kjo asht një prej historive të para në llojin e vet që kallëzon hollësisht e me saktësi se çka donte me thanë me qenë i burgosun në Shqipni mbas Luftës së Dytë Botnore. Përshkruhet diktatura në kohë e në vend si edhe cilat qenë politikat që çuen në vendosjen e demokracisë në Shqipni.

Po problemi i Kosovës që çoi deri në luftën atje?

Nuk kishim dëgjue ma parë të flitshin për Shqipninë sepse informacionet e këtij lloji nuk të dilshin kurrë prej vendit, e nuk ishte e lejueme as me folë apo me përmendë se ç'jetë bajshin njerëzit në Amerikë – një

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

48

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

vend ku ne, tue jetue në demokraci, nuk e dijsim se çka po kalojshin shqiptarët. Ne nuk e dijmë se çka don me thanë me jetue nën një diktaturë komuniste, ku frika, padrejtësia, çnjerëzia dhe krimi i verbët sunduen për një kohë shumë të gjatë.

Nuk e kemi marrë ne vesh historinë e shqiptarëve, apo të persekutimit fetar atje dhe a nuk jemi ne të ndërgjegjshëm për herojtë dhe martirët të përshkruem në libër? Ky dokumentim i vërtetë i ngjarjeve si edhe i atyne që kryen këto krime të parrëfyeshme që përshkruen e jepen me emna në këtë libër, janë me një vlerë që i kapërcen kufijtë e një shteti të vogël.

Së shpejti historia e Atë Zef Pllumit ka me qenë e mirënjohun dhe e përhapun në të gjitha Shtetet e Bashkueme ndërsa përkthimi në anglisht po fiton popullaritet.

Nga Rudolf MARKU

AT ZEF PLLUMI, MES DIJES, EVIDENCËS HISTORIKE DHE GJUHËS

Kur At Zef Pllumi e pat titulluar njërin ndër librat e vet "Histori kurrë e shkrueme", atij me siguri nuk i pat shku ndër mend se me këtë titull, ai ishte duke u përfshirë në debatin e madh se si shkruhet Historia, ose, e thënë ndryshe, përngjashëm me titullin e veprës së vet, se si nuk duhet shkruar Historia. Një debat ky jo shqiptar, par botnor, që vazhdon të zhvillohet sot e kësaj dite me botime librash nga autorët me autoritarë të fushës së Historiografisë"...

Debati më i madh i shikimit të Historisë, si një ndërtim narrativ i bërë nga historianët, është nëse vlerësimi i fakteve dhe ngjarjeve dhe reflektimi mbi to i historianit është objektiv, jo i deformuem, par i bere si nje ushtrim ne përputhje me shpirtin e kërkimit të së vërtetës. Arthur Marwick, në librin "Natyra e re e Historisë" shkruan se Historiani përcaktohet në një trekansh me brinjët "Dije, Evidencë dhe Gjuhë". Dije,

**AT ZEF
PLLUMI**

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

49

**AT ZEF
PLUMI**

50

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

sepse historiani “nuk e ndërton të shkuarën dhe as nuk e prezanton të shkuarën” - ashtu siç besohet në mënyrë të gabuar. Historiani prodhon dijen e vet rreth të shkuarës. Arthur Marwick ashtë kundër teorisë së autorit (*Auteur theory* asht zakonisht përkthimi në anglisht i “La politique des auteurs” në frëngjisht, frazë e përdorur për herë të parë nga kineastët francezë të Valës së Re.) Nëse do të prananim teorinë e Autorit, do të prananim në mënyrë të pashmangëshme dhe relativizmin në histori, çka do të thoshte as më shumë e as më pak se të prananim idenë se pozita e historianit asht në vartësi të qendrimit dhe hanes subjektive të historianit si individ. Këtë tezë e kanë mbështet tre autoritetet e cituar më së shumti në epistomologjinë historike, Collingwood, Carr dhe Peter Novick. Ndërsa dy të parët janë tepër të njohur për të sqaruar se kush janë, të paktën në historiografinë anglo-saksone, Peter Norwick ka tërheq vëmendjen me veprën e vet të botuar në vitin 1988 “Çështja e objektivitetit dhe profesioni amerikan i historianit”. R.C.Collingwood shihet i ndikuar së tepërmi prej italianit Benedetto Croce, e prej këtu asht e kuptueshme përse libri i tij na çon në botën e metafizikës dhe përse në librin e tij aplikohen në mënyrë të pavend termat filozofike që nuk i shkojnë historisë. Sepse historianët nuk janë as Idealistë dhe as Materialistë. Historianët janë thjeshtë historianë. Collinwood adapton njëren nga thaniet e njohura të Crates “E gjithë Historia asht një histori bashkohore”. Nuk asht e vështirë të shihet se as Collingwood dhe as Croce nuk bajnë dallimin mes asaj që asht Histori dhe asaj që asht e Shkuar, Collingwood, ashtu si të gjithë tradicionalistët e historiografisë letrare, madje ashtu si dhe vetë Idhulli i vet, Croce, beson se historiani asht një autor, se Historia del e formuar perfektësisht nga mendja e historianit, duke injoruar kësisoj se Historia asht një ndërmarrje bashkëpunimi marrjesh dhe dhanjesh. Në shkrimin e Historisë nuk ka Rembrandts, nuk ka Shak’espeares dhe nuk ka Beethoven. Historianët bien dakort a nuk bien dakort me njani-tjetrin, grinden, kundërshtojnë njani-tjetrin, kundërshtojnë vetveten, ndryshojnë dhe ripërcaktojnë pamjet e veta. Vepra e

historianit asht në ri-shikim të vazhdueshëm, ajo modifikohet, përmirsohet, ri-shkruhet. Ne nuk do guxonim që të ri-pikturonim pikturat e Rembrandtit apo ta ri-shkruanim muzikën e Beethoven-it. Por, nga ana tjetër, Historia shkruhet dhe rishkruhet. Vetëm një mendje e një ndryshkësie kokfortë do të kishte guximin për të mos pranuar ri-shikimin dhe ri-shkrimin e historisë. Ndërsa një autor tjetër, E H Carr, të cilin siç e përcakton vetë Arthur Marwick "të qenunit jo marksist, por stalinist", nuk e ka penguar që të mbajë karriken e kryelektorit të historisë në Cambrdige, në leksionet me titull "Çfarë asht Historia?" që ka mbajtur në vitet e hershme të dhjetvjetorit '60', thotë se: "Historia asht një dialog që nuk mbaron (an un-ending dialog) mes së shkuarës dhe së tashmes". Ajo çfarë thotë Carr asht thjesht një ri-marrje e tezës së Collingwood (dhe e shumë të tjerëve) se "Çdo epoke shkruan historinë e vet", se "çdo epokë duhet ta ri-interpretojë të shkuarën në dritën e preokopimeve të veta", Metafora dhe antropomorfoza (the metaphor and the anthropomorphosis) këtu janë të ekzagjeruara. Jo se thaniet nuk kanë bazë, por se nuk janë të mjaftueshme për të vërtetuar se historia asht në mënyrë të pashmangëshme subjektive. Ma e vërtetë se Historia asht dialog mes së shkuarës dhe të tashmes, do që se Historia asht një dialog i pandërprerë mes historianit dhe lexuesit të vet, në kuptimin e përpjekjeve që të dy palët janë të përgaditur për ta bërë këtë dialog.

2. Brinja e dytë e trekandëshit të historianit i përcaktuar sipas Arthur Marwick asht Evidenca apo dokumentacioni, fakti, kronika. Këtu dhe historiani si historian dhe historiani si jo historian janë të ndarë me një Mur Berlino. Në anën e Berlinit Lindor janë të gjithë ata historianë që besojnë se evidenca, dokumentacioni, fakti janë të rëndësishëm së dorës së dytë dhe se Historia mund të shkruhet pa evidencën e shkruar, pa dokumentacionin, pa arkivin dhe faktin. Le ta themi që në fillim se ata që e kundërshtojnë me forcë evidencën, faktin, arkivin, kronikën, si të dorës së parë në shkrimin e historisë, ata që flasin me përbuzje për "fetishizimin e dokumentave dhe për kultin e arkivit"

**AT ZEF
PLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

52

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

janë historianët marksistë dhe ata marksizianë, këta të dytët të ndikuar shqitazi nga marksizmi: italiani Antonio Gramsci, Gjermano-Amerikani Herbert Markuse, Hyaden White, dhe frëngj post-strukturalistët Michel Foucault, Roland Barthes, Loius Althusser dhe Jacques Derrida, si dhe postmodernistët Jean-François Lyotard dhe Jean Baudrillard. Duke qenë marksistë, asht krejt e natyrshme që të mendojnë dhe të argumentojnë se evidenca, fakti, dokumentacioni i dorës së parë nuk janë të rëndësishme për Historinë. Në momentin që ke argumentuar se dokumenti nuk është i rëndësishëm për historinë, e ke shumë të lehtë manipulimin e saj. *Foucault* dhe *Barthe*, p.sh. kanë mbajt një qendrim kritik ndaj historianëve profesionist, gjë që mund të shihet qartë në esenë e Bartit "Diskurs për Historinë", ku Historia deklarohet as më shumë e as më pak se një ideologji borgjeze.

Historianët e anës përtej Murit të Berlinit mendojnë tjetërsoj. Leopld von Ranke qysh në vitin 1880 shkruan në veprën e vet "Historia Universale": Historiani punon me dokumenta. Dokumentat janë gjurmët e mendimeve dhe veprimeve të njerëzve të kohave të tjera. Atje ku s'ka dokumenta, nuk ka histori". Historianët francezë Charles Langlois dhe Charles Siegnobos në "Hyrje në studimin e Historisë - botuar së pari në anglisht në vitin 1898, shkruajnë se "Asnjë histori e një vendi të veçantë nuk mund të shkruhet nëse populli i atij vendi nuk ka lënë ca rregjistrime dhe gjurmë të veprimeve të veta". "Kafshët jetojnë në mënyrë jo-historike" - pat thënë F.Nietzsche tek sodiste në mënyrën me prozaike lopët tek kullosnin në një livadh alpin (F.Nietzsche -The use and the abuse of History, përkthyer nga Adrian Collins, Indianaplose, 1951). Në kundërvënje të papajatushme, madje agresive, me tezen e nevojës së dokumentave të shkruar, asht historiani i sotëm amerikan Daniel Lord Sniail, profesor i Historisë në Universitetin e Harvardit. Në librin e tij të titulluar "On deep history and the brain" botim i vitit 2008, një libër që është përshëndetur në mënyrë entuzisate nga shumëkush, autori shkruan rreth 300 faqe për të provuar e stërprovuar në mënyrë der në bezdisje se" Dokumentat e shkruar nuk janë thelbësore

në shkrimin e Historisë" (Written documents are not essential to the writing of History). Asht një ndër librat ma të fundit të botuar për Historinë në gjuhën angleze.

3. Historia asht procesi i kalimit të fakteve dhe ngjarjeve të së kaluarës në atë narracion a brryl a kthesë narrative-linguistike që thirret Histori. Teoritë postmoderniste të gjuhës nënkuptojnë se çdo akt gjuhësor jep kuptime që i tejkalojnë qëllimet e autorit; se çdo tekst krijon shumësi kuptimesh, dhe se këto kuptime shpesh mund të kundërshtojnë njëri-tjetrin dhe se interpretimi i tekstit na bën të mundur kuptimin e njëmend a original, ngase asht vete një pjesë e lojës së kuptueshmërisë që prodhon teksti, e kshtu me rradhë. Një komplikim aq i madh, sa nuk është e rastit se me fillimin e shekullit XXI. Historianët po e vënë theksin përherë e me tepër te analiza e ngjarjeve, në dallim nga Strukturat kuptimore dhe Rrjetat kuptimore (Shih Profesor Yes-Marie Barce, numri Mars/Prill 1999 i Histori, Shkenca Shoqnore). Por nëse pranojmë, bashkë me postmodernistët, rëndësinë e jashtëzakonshme të gjuhës, në kundërshtim me ata naive që e shohin gjuhën si një medium të thjeshtë, të pakomplicuar të komunikimit, duhet thanë se metoda historikë i ka rrënjët e veta prej shekujsh në filologji dhe se çështjet e semantikës dhe të domethanjës kanë preokupuar gjenerata historianësh, shumë shekuj përpara poststrukturalisëve. Dhe, kur është puna te librat e Historisë, apo te shkrimi i Historisë, të gjithë bien në një mendje me Voltaire-n që e kish zakon të thoshte se metaforat për Historinë jane si krymbat që gërryejnë librat, se Historianët e mirë gjithmonë e shmangin ambiguitetin; se frazat duhet të jenë të qarta, e mendimet e kthjella...

4. Megjithë origjinalitetin që ka Shqipnia, keqkuptimet e historiografisë shqiptare janë një refleks-edhe pse i deformuem deri në karakature, në atë mënyrën karakteristike shqiptare- i keqkuptimit dhe konfuzionit që ka ekzistuar në historiografinë botnore sidomos gjatë shekullit të XX. Dhe ky konfuzion ka bërë që Edouard Herriot, kryeministër francez, kur pat vizituar Ukrainën në kohën e urisë së madhe, pat takuar vetëm fëmijë që

**AT ZEF
PLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

54

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

qeshnin e që i thoshin atij se hanin pite me mish çdo ditë. Kryeministri francez kërkoi të vizitonte një kishë. Sigurimi i shtetit brenda një kohe të shkurtër e ktheu përsëri në kishë magazinën e grurit, e cila kishte qenë kishë dhe vete sigurimsat veshën rroba fshatarësh të mirëqenun dhe filluan të shtiren sikur po luteshin, ndërsa komandanti i tyre ngjiti një mjekër prifti nga rekuizita e shtëpisë së kulturës dhe filloi të predikonte...

Herriot nuk arriti të kuptonte asgjë nga ky mashtrim, ngase që i interesuar që të mos kuptonte gjësendi, dhe shkroi me entuziasëm për Historinë e shkëlqyer të sistemit sovjetik. Romain Roland, romancieri francez, që shoqëruar në një nga burgjet politike nga kriminelin famëkeq Yagoda, shërri i policisë politike në kohën e Stalinit, i cili e siguroi romancierin francez se riedukimi i të burgosurve qe një eksperiment i përsosur pedagogjik, nga i cili mund të përfitohej njeriu i ri. Dhe Romain Roland qe tepër i kënaqur nga ky sistem burgjesh edukative. George Bernard Shaw gjithashtu ka vizituar kampet e të burgosurve në Rusi dhe ka shkruar për sistemin e mrekullueshëm të tyre. GjatëLuftë sëDytëBotnore, zëvendëspresidenti amerikan, Henry Agard Wallace, ka vizituar gjithashtu një kamp skilleverish të punës korrektuese dhe ka shprehur entuziazmin më të madh për sistemin magjepsës sovjetik...(Wallace and Steiger, Soviet Asia ...Në mision, 33). Jean-Paul Sartre, kur tanksat ruse kalonin mbi trupat e njerëzve të gjallë, shkruante në "Liberation" pas vizitës në Bashkimin Sovjetik se "qytetarët sovjetikë e kritikojnë udhëheqjen e tyre shumë e shumë më tepër e më me efektivitet se në Perëndim... Ekziston liria totale për të kritikuar...Qytetarët sovjetikë nuk udhëtojnë jashtë shtetit, jo sepse nuk i lejojnë, por ngase nuk dëshirojnë ta lënë qoftë dhe për pak kohë vendin e tyre të mrekullueshëm". Disa vite më vonë, ky idiot savant, siç e konsideron më vonë Solzhenicin, pat pohuar se aso kohe ai e dinte se po gënjente, por gënjente, ngaqë nuk donte t'ia prishte autoriteteve komuniste. Po ky Jean Paul Sartre pat shkruar një herë tjetër, kur tek ne kishat dhe institucionet fetare po rrënoheshin me një zell të frikshëm, se Shqipëria është i i vetmi vend i lirë në

botë! At Zef Pllumi, me dy librat e tij madhor për Historinë, për fat të mirë, ec në gjurmët e një tradite tjetër, e një tradite të hershme, në gjurmët e shkrimit të kronikave nga murgjet evropiane, duke filluar me "Historinë e Kishës" të grekut kristian Eusebues (c 260-339), dhe duke vazhduar me anglezin Venerable Bede (d735), me Jean Froissart (C.1337-C.1410), me Lorenzo Valla-n (c.1407-57), me Leonardo Brunin. Libri i këtij të fundit, Historia e Firences (1415-29) shërben dhe sot si një burim i vlefshëm parësor për të studjuar humanizmin në Rilindjen italiane. Ec në gjurmët e Guicciardinit dhe Sir Ëalter Raleigh në Angli. Në gjurmët e paraardhësve bashkëkombas Marin Barlecit, Frang Bardhit, dhe Pjeter Bogdanit, der te Shtjefen Gjeçovi, arkivisti Pal Dodaj, Marin Sirdani, Anton Arapi, Bernardin Palaj, Benedikt Dema...Në kohnat fatlume kur jetonin këta njerëz, kuptimi i së vërtetës historike ishte i barabartë me konceptin e Shën Agustinit si shpalsosje e vullnetit të Zotit.

Përparësia e At Zefit si Historian asht dija e thellë e Historisë së Shqipnisë, një dije e përfueme dhe e stërvitun në arkivat françeskane, nga leximi i dorëshkrimeve të ruajtuna, nga bisedat dhe nga njohja me disa nga personazhet ma të rëndësishëm të Historisë e të kulturës së Kombit, par dhe nga një përvojë vetjake e jashtëzakonshme...

Historia te ai nuk vjen si dije akademike, si kategori e para-përcaktuar, për shkak të para-përcaktimeve ideologjike; e nga që nuk asht e tillë, Historia për të asht në rradhë të parë Historia e fateve njerëzore. Lexoni librat e historisë të shkruar nga Historianët tanë. Personazhet historike janë monumente, jo njerëz të gjallë. Në librin e mirënjohur të John Julius Norëich mbi Bizantin flitet hollësisht rreth grave të Perandorëve të Bizantit, për karakterin e tyre, për pamjen fizike të tyre, për origjinën e tyre.. Po Ismail Qemali ynë a pati grua? Këtë lexuesi shqiptar ka për ta vuajtur për një kohë të gjatë si një enigmë të pazgjidhur. At Zef Pllumit, ashtu si paradhësve të vet të mëdhenj, as nuk i shkon ndërmend që të vejë në dyshim randësinë e jashtëzakonshme të dokumentacionit, të faktit historik,

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLUMI**

56

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

në shkrimin e Historisë. “ Frati i Pashallareve Bushatli të Shkodrës” fijian me rrëfimin e fatit të një kronike që paska qenë ruajtur në arkivin françeskan; asht kronika e jetës së Fra Erasmus a Balneo, një frat italian që vjen në Shkodeë me misionin e nje françeskani e qe caktohet Famulltar në Hot, për t’u gjetur dëshmitar në një nga periudhat më interesante të historisë së vendit tonë, e në të njëjtën kohë, ashtu siç ndodhë si rregull në historinë e Shqipnisë, duke qenë një periudhë kyçe- një nga periudhat ma të padokumentueme. Dorëshkrimi ka humbë, ashtu si pjesa më e madhe e Arkivit françeskan. At Zefi ri-prodhon dorëshkrimin ashtu siç e kujton. Pra kronika e Padër Zefit asht kronika e një kronike që paska qenë shkruar e që ka humb, asht dorëshkrimi i një dorëshkrimi. Por saktësia dhe objektiviteti i kronikës janë të tilla, sa mbas vdekjes së Padër Zefit, studjuesi arbersh Italo Sarro ka zbulue ne Arkivin Historik te Propogandes Fide ne Rome korrespondencën - përkatesisht 6 letra - qe Bushatllinjt e Shkodrës dhe Ipushkvi Gjergj Radovani i drejtojnë Selise se Shenjte. Letrat jane botuar me Faksimile ne Hyllin e Drites. Do mjaftonte veç leximi i ketyne letrave qe dhe skeptiku ma i thekun t’i besonte vërtetsisë historike të Fratit te Bushatlinjve.

Vetë proçesi i kalimit të fakteve dhe ngjarjeve të së kaluarës në kthesën narrative-linguistike bahet me një natyrshmëri të jashtëëakonshme. Gjuha e padër Zefit asht e çveshun nga rrakaxhinget metaforike. Asht gjuha me të cilën flasin dhe sot e ksaj dite malsort shqiptar. Toni asht i shtruem, i qetë, i mençur. Asht gjuha popullore e pajtuese me nje tekst Historie.. Kallzimet e misionarve te vjeter jane nje pikturë realiste e nje Shqipnie te çoroditun, “me male te egra, me nje popullsi te vrazhde e të pashkollueme, me shumë ngatrresa e provokime mbi të cilat bazoheshin akuza e çpifje që mund të mbërrishshin deri me deke...me kristiane laramana te cilët ditën ose sheshit ish in turq e muslimanë, ndërsa natën ose mesheftas kishin besimin katolik”. Historia e Shqipnisë e padër Zefit nuk e pranon mitizimin, por ajo nuk bie as dhe ne grackën e një çmitizimi që shumë lehtë mund të quhet mitizim i

çmitizimit. Ne traditën e kronikave të murgjeve, të Historitë e at Zefit, bie në sy përultësia si toni i të rrëfytimit, si e kundërt me gjykueshmërinë. Jo përultësia si kategori morale, por si objektivitet i kallximit të Historisë. Tekstet e Historisë, sidomos tekstet e shkruara nga Historianët tanë, janë të mbushuna me gjykimet e guximshme të autoreve për figurat historike e për ngjarjet historike. Fridrih Shileri përmend at historianin që asht me rrufe e që tërheq hundt e teshtin gjatë gjithë kohës tek kritikon përpara studentave Hanibalin për gabimet taktike në kalimin e Alpeve.

Ashtu si gjatë gjithë Historisë njerzore, humori shfaqet në Historitë e padër Zefit gjithmonë atje ku parashikohet tragjedia. Dhe humori asht brishtësi, butësi dhe delikatesë shpirtnore. Pa të cilat dhe vetë Historia do të që një materie e ngurtë, e pajete, e mumje-zueme.

5. ...Me 4 dhjetor të vitit 1354, perandori i famshëm bizantin John (Ioannes) Cantacuzenos, bash në kohën e lavdisë së vet, gjatë një ceremonie solemne në Blachernae, pat vendosë në një qoshe kunorën dhe mantelin e purpurt perandorak. Në vend të rrobave madhështore të perandorit bizantin, ai pat vesh rrobën e zeze të murgut. Po atë ditë e shoqja e tij, Irena, u shugurue murgëshë në Manastirin e Shenjtës Martë. Ai vetë, duke pasë përbuzje për çdo gjë të mëparshme të jetës së vet si Perandor, kërkoi të ndryshonte dhe emnin. Zgjedhi, për një koinçidencë, emnin Zef. Ish-perandori i Bizantit do të jetonte dhe 29 vjet të tjera. Gjate këtyne viteve, kur Bizanti do ndodhej në udhëkryq ngjarjesh, bashqytetarët e vet do shkonin jo vetëm një herë, për t'ju lutë murgut të perulun lef që të kthehej prapë në Fronin e Perandorit. Por ai do refuzonte me kokfortësi. Vitet e para në Manastir ja kushtoi shkrimit të kronikave që ai i quajti "Historina". John Cantacuzenos, tek veshte rrobën e përultë të murgut atë ditë të Dhjetorit të vitit 1354, me qellim që të bëhej kronikan, shpallte kësisoj se dëshmia historike, evidenca, kronika, dokumenti, kanë me rëndësi jo veten nga profesorët e Cambridge-it dhe të Harvardit, por dhe se nga vetë pushtetet e përkohshme perandorake.

**AT ZEF
PLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

58

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Nga Mark MARKU

ETIKA E SHKRIMIT TË AT ZEF PLLUMIT

Duket si një paradoks fakti që pikërisht në Shqipëri në vendin që ka përjetuar krimet më të mëdha të regjimit komunist, dëshmitë për këto krime janë më të pakta se në çdo vend tjetër të ish-kampit komunist të Lindjes. Kjo mungesë reflekton sa frikën për ta thënë të vërtetën, edhe pasi shkaktarët e kësaj frike e kanë humbur pjesërisht pushtetin në shoqërinë shqiptare dhe në opinionin publik, aq edhe mungesën e vetëdijes dhe të pendesës për atë që ka ndodhur. Mungesa e kësaj vetëdije normalisht ekziston tek autorët e këtyre krimeve dhe kjo nuk ka pse të na habitë, por e çuditshme është se ajo ekziston edhe te publiku. Duket se ata që nuk kanë pranuar t'i ndajnë vuajtjet me të persekutuarit, tashmë e kanë shumë të vështirë të ndajnë me ta të paktën të vërtetën e këtyre vuajtjeve.

Kampanet e përqendrimit thotë Anah Arendt tek Origjina e totalitarizmit janë institucioni kryesor i regjimeve totalitare. Rrjedhimisht edhe përshkrimi i

tyre është kusht i domosdoshëm për të njohur natyrën e këtyre regjimeve. E vërteton këtë leximi i Primo Levit, Solzhenicinit, Chalamovit dhe autorëve të tjerë që kanë arritur t'i mbijetojnë terrorit të kampeve naziste dhe komuniste dhe të dëshmojnë për të. Leximi i dëshmimeve të këtyre autorëve e ka tronditur botën dhe ka shërbyer si një moment vetëdijesimi për krimet e kryera nga regjimet autoritare. Por shoqëria shqiptare ka mbetur e pandjeshme ndaj dëshmimeve të tilla. Ajo ka patur frikë të përballet me këtë lloj leximi. Kjo ka ndodhur sepse në Shqipëri ka patur një politikë harrimi të krimeve të komunizmit. Kjo politikë e ndarë në tre etapa a) fshehja dhe manipulimi i provave b) relativizimi i krimeve dhe shpërndarja e fajit c) harrimi i asaj që ka ndodhur, ka bërë që dëshmitë e burgjeve shqiptare në mos të zhduken, të jenë një kategori e marginalizuar e shkrimeve për diktaturën.

Duket se kësaj politike nuk i kanë rezistuar as një pjesë e të mbijetuarve të burgjeve dhe kampeve komuniste në Shqipëri. Përveç dëshmimeve të Petro Markos, Fatos Lubonjës, Kalakullës, Agim Mustës, Maks Velos dhe të ndonjë tjetri, krimet dhe terrori komunist janë përshkruar shumë pak nga viktimat e mbijetuara të këtij terrori. Kjo, sepse siç thotë një disident rus, të dënuarit e komunizmit e kanë përjetuar dy herë izolimin: njëherë në kohën kur kanë qenë të dënuar dhe njëherë pas daljes nga burgu. Dënimi i pasdaljes nga burgu si duket vazhdon edhe kësaj dite. Një nga format më elegante të zgjatjes së këtij dënimi është përpjekja për ta mbyllur parantezën e burgjeve shqiptare.

At Zef Pllumi me librin e tij Rrno vetëm për me tregue, na e hap edhe njëherë këtë parantezë. Vëllimi i parë i librit të tij i botuar në vitin 1995 doli pikërisht në momentin kur dukej sikur politika e harrimit kishte triumfuar. Libri i tij ishte mahnitës, sepse ndryshonte kryekreje nga retorika e përgjithshme mbisunduese antikomuniste e asaj kohe. Kjo retorikë kishte prodhuar një ligjërimit fals, manipulues, fshehës dhe justifikues të krimeve komuniste. Pre e këtij ligjërimit të shpikur nga arkitektët e terrorit komunist ishin si të majtët, ashtu edhe të djathtët, dhe thelbi i tij qëndronte në një

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

60

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

denoncim të përgjithshëm, të paadresuar të krimeve komuniste. Qëllimi i shpikësve të kësaj retorike ishte fshehja e mozaikut të krimeve të diktaturës komuniste pas të cilave konturoheshin qartas autorë dhe fajtorë konkretë.

Arno vetëm për me tregue e denoncon krimin komunist duke e përshkruar atë ashtu siç ka ndodhur dhe ky është akti i parë moral i autorit. Në këtë kuptim e konsideroj këtë libër një kthesë morale në shkrimet shqipe për diktaturën. At Zef Pllumi, nuk sajton, nuk i bishton asaj që ka ndodhur. Rrëfimi i tij është i pamëshirshëm, i ashpër, i drejtpërdrejtë. Gjuha është po aq e drejtpërdrejtë dhe duket sikur autori i ka kthyer statusin e saj primordial: të thënë. Ajo thotë në mënyrë transparente atë që ka ndodhur. Dhe ajo që ka ndodhur është e tmerrshme. Prandaj duhet thënë. Tërësisht e kundërta e ligjërimit mbizotërues. Ligjërimit mbizotërues thoshte se, meqenëse ajo e vërtetë ishte e tmerrshme ajo nuk duhej thënë.

Akti i dytë i fortë moral është se libri i tij është një libër jokomunist për krimet komuniste. Gjejmë në këtë libër gjurmët e një dije tashmë të zhdukur, të dijës së traditës shqiptare dhe botërore që buron nga një mendësi jototalitare, plurale dhe që prodhon një qasje të pandotur ndaj realitetit dhe reales. Ky realitet është përshkruar nga një mendje jo komuniste dhe kjo vihet re në përshkrimin e fakteve dhe në portretizimin e figurave, në momentet e refleksionit në gjithë strukturën e veprës. Ja pse ajo është një vepër kaq papërcaktueshmërisht mbresëlënëse. Duket se je në një kohë tjetër. Në një kohë tjetër të pandotur nga komunizmi.

Akti i tretë moral dhe që buron nga i dyti ka të bëjë me faktin se kjo vepër është vepra e parë, ose modeli i parë i veprës së shkruar në Shqipëri pas gati 50 vjetësh, që është e kundërta e modelit të veprës së realizmit socialist. Mjafton të shohësh për këtë se si shfaqen në këtë vepër figura e të mbijetuarit, figura e persekutorëve dhe figura e regjimit. Në ndryshim nga pjesa më e madhe e shkrimeve për kampet, ky libër nuk ka si qëllim ta ngrejë autorin në rangun e heroit. I vetëdijshëm me sa duket për kotësinë e një gjëje të tillë (At Zefi thotë diku

se fjala hero nuk ka lidhje me shqipen), ai merr përsipër të dëshmojë. Dëshmitari është një njeri, një njeri që ka vuajtur, një njeri që është frikësuar, një njeri që ka qëndruar. Bashkëvuajtësit e tij gjithashtu. Ka prej tyre që janë thyer, ka prej tyre që kanë bashkëpunuar dhe janë përdorur nga xhelatët, ashtu siç ka të tjerë që kanë rezistuar me heroizëm. Ai i dëshmon edhe vuajtjet, edhe heroizmin, edhe thyerjen e tyre. E njëjta gjë ndodh me figurën e persekutorit. Ai nuk është vetë regjimi. Ai është në ndonjë rast edhe i mirë siç ndodh me operativin e sigurimit në Dukagjin, në shumë raste edhe i zgjuar, e në më të shumtën e rasteve një instrument vrapar i kontrolluar nga regjimi. Vizatimi i tij nuk është monokron. Kjo është e shpjgueshme. Autori ka dashur të na sjellë të gjallë dhe në mënyrë joshkematike figurën e të persekutuarit, të persekutorit dhe të regjimit. Ai nuk ka dashur as t'i zbkurojë, as t'i përkeqësojë ato. Ceslav Milosh duke komentuar etikën e shkrimeve të kampeve naziste në epokën sovjetike e shpjegon kontradiktën e këtij përshkrimi dhe kjo kontradiktë, sipas tij, kishte të bënte me faktin se të mbijetuarit i përshkruanin kampet jo ashtu si i kishte parë, por siç duhej t'i kishte parë. Libri "Rrno vetëm për me tregue" është në këtë kuptim krejt e kundërta. Në këtë libër nuk është ideologjia ajo që e përcakton shkrimin, por fakti.

Me veprën e tij Padër Zefi dëshmon se nuk ka patur asnjëherë frikë të përballet me të vërtetën, as kur ishte në burg, as kur ishte jashtë tij. Nuk ka gjë më të turpshme në botë se të harrosh krimet – thotë Chalamov në një letër dërguar Pastërnakut në vitin 1956. Libri Rrno për me tregue e shpëton shoqërinë shqiptare prej këtij turpi. Ajo është mbi të gjitha një dëshmi se morali i shkrimit ekziston ende në shkretëtirë morale të quajtur Shqipëri që ka lënë pas komunizmi.

**AT ZEF
PLUMI**

AT ZEF
PLUMI

62

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Nga Kolec ÇEFA

TUE KUJTUE PADER ZEFIN!

Pader Zefin e kam njoftë qysh femije, por atehere na ishte ba mendja Pader Justin, Pader Marin, Pader Viktor, Pader Donat etj; e fra Zefi, si e thirrshim na, rrinte i qete ne shezlongun e vet e studionte ne heshtje. Rralle rrijshim me te, por edhe ai shpesh nuk shifej. E kush e dinte se ku shkonte Fra Zefi. Ndoshta, vetem Provinciali. As Justini qe banonte me te ne nje kuvend e i ndante dhomat e tyne nje koridor i gjane dy-tre metrash, nuk e dinte se Fra Zefi, me 1956, ishte shugurue meshtar tinez. E pra, Justini pergatiste fshehtas dy studente per meshtarë. Dy vjet ma vonë, kur u lejue te thonte meshen ballafaqas, Pader Justini shkroi keto dy epigrame gezimi qe tingellojne, si nje prôtëste e kjarte disidence, vertet e heshtun, por denoncuese, e forte, kambengulese. Epigramet botohen per here te pare. Doreshkimin e kësaj veprë, e para e llojit ne letersine tone, e kemi gati per botim, perkthimin e epigrameve etj. nga latinishtja i ka ba perkthyesi, leksikografi e poliglotti Zef Simoni.

Ja dhe epigramet kushtue Pader Zef Pellumbit:
*Ndërsa keqas vorfenue
 kryeultë ne gryke te vorrit vojton
 mjerimin qe e kish' mbulue
 e shumja moj province idhtas po kjante.
 prej dhimbet se naltit Hyjit i pelqei
 zemrat me na i ngushlluem
 me shugurimin tand p. Zef, faret te papritun
 mbi te gjithë por ti meshtar i zotit gezoju
 qe mbas sa vjetsh dihamesh, pezullimesh
 deshiri te shkoi ne vend
 njai Krisht qe se parit sot nder duer te dirgjet
 te forcofte, te zemrofte, shok t'u bafte
 n' apostullimin e nalë qe te pret*

Rasa historike: mesha e pare e fra Zef Pllumit,
 më 1 maj 1958:

*Me gaz e hare shoke e miq mblidhuni
 Ejan! Te lteri i shenjte ne te cilin
 I nderuemi at Zef Pllumi OFM
 Kete dite ma se fundi
 I patrembun nga veshtirësite e kohes
 I rrethuem nga njerezit e dashun
 Çoi meshen e pare*

*Jezusi zemerbute e Mbretnesha e Qiejve
 Te qofshin prane*

*Qe të vështirën detyre te shenjtë
 Ta mbash e ta kryesh me zemer te forte*

Po sjell momente nga kujtimet e Z.Pllumit! - Une nuk e kam njoftë Dom Ndrene, por kam ne memorien time atmosferen e tij. I ka dhane mesim gjuhët vëllait tim., i cili, thoshte, se ishte teper terheqes e klasa e ndiqte me nje vemendje te madhe. Fliste rrjedhshem e thjeshte dhe leksionet e tij perfundojshin tue ece rrugdash dhe oborresh, sepse kujtonte ngjarje, skena e prapaskena te historise se vendit tone. Nje dite ne megjes, posa shkova ne shkolle, ndjeva atmosferen se ka vdeke Dom Ndreu. Une nxitova kah dera e kuvendit te jezuiteve dhe tue kalue rremujes qe muntohej te getesonte Mark Manovi, portieri, me ate te folun

**AT ZEF
 PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

64

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

mllaqites, por qe ngelet per ne simboli i besnikerise e i thjeshtesise. Ne korridorin e erret i kalova tue vrapue te gjitha dyert e zeza. Njena nder keto dyer kishte nje xham. Aty u ndala. Ne nje tavoline te gjate kishin vendose Dom Ndrene e vdekun! I madh, imponues, me mustakt e medhaj e buzet e shpervjeluna. Kam ndeje mbas xhamit per ma se gjysme ore, sepse dojshe ta mbaje ne mend figuren e tij per te gjithë jeten. Ate figure e kam te qarte edhe sot dhe di edhe ta vizatoj. Njeriu ne jete ka shume mllefe, qe shpesh e ndjekun edhe me vite. Si kam mbete i indinjuem, kur kam lexue ne nje hyrje te nje botimi per Mjeden, sesi rinia perparimtare ua rrembeu trupin e Mjedes jezuiteve per t'i ba nje funeral madheshtor. S'ka kene hiç ashtu. Mjeda ka vdeke nder jezuite dhe, sipas zakonit e rregullave te tyne, ata e vejshin mes kishes se tyne, njerezit e vizitojshin dhe, kur vinte ora e caktueme, bahej salikimi i te vdekunit. Me nje gusht kane ndodhe per pushime te gjithë studentet universitare, qe mesojshin ne shkollat e nalta te Europes. Shume ishin letrare te rij, qe Mjeden e kishin pase mesues. Nje perfaqesi e tyne (mbaj mend edhe emnat): Henrik Lacaj, Nard Kraja, Pashko Gjeçi e disa te tjere, shkoi tek Imzot Thaçi dhe i thane se duem t'i bajme nje homazh poetit te madh, tue i ba nje funeral te thjeshte neper rruget kryesore te qytetit. E Thaçi: Posi, po vij edhe une me ju! - Kush e ka njoftë kete figure patrioti, me inteligjence e gojtari te rralle, i forte, burre karakteri, qe krijonte respekt te madh ne paraqitjen e tij, i jep vendin e merituem, si klerik e si patriot i rralle. Sigurisht, qe Thaçi "plasi", me 1946, sepse u gjend para nje suate te pakonceptueshrne. Ashtu fjale pak siç ishte i komunikojshin çdo dite vrasjet e burgosjet e priftave te tij. E mbaj mend si çohej ne kambe dhe ecte kryenalte neper korridoret e arqipeshkvisë. Sigurisht, se me kater rreshta nuk pershkruhet nje figute kaq e madhe. Per nje'gja jam i sigurte se, kur te shkruhet historia e vertete e vendit, do te dale roli i madh i Thaçit ne "çlirimin e Shkodres" dhe ne qofte se Shkodra asht çlirue pa asnje pushke, asht vepra e Imzot Thaçit. Une e mbaj mend ne ditet e fundit te nandorit 1944, kam pa oficerin e nalte gjerman tue hy ne arqipeshkvi dhe mbas ka hy tek nje

personalitet i Luftes Nacionalçlirimtare. Ajo marrevshje me leshue Shkodren pa gjak asht veper e Thaçit e Shkodra, duhet te jete mirenjohese perjete. Kush i di ma mire keto pune, le t'i shkrueje!

Te kthehemi tek funerali i Mjedes. Gjithe populli i Shkodres me desipline e dinjitet e suell neper qytet. Ne Fushe te Qeles, qe ishte hape krejt, para postes, ndalin arkivolin mbi nje si sarkofag dhe ne ballkonin e vogel, pese-gjashte kambe shkalle foli prof. Ernest Koliqi. Foli teper bukur, ma teper ne poezi se ne proze. Bile une, ishe afer bandes (pse ku mund te ishe une?). Duket se drejtuesit e bandave nuk me debojshin, si femijet e tjere. Nder fotografite e asaj ceremonie ne Fushe çele, shifet pralle bandes nje djale i vogel, ai jam une.

Mjeden e vorrosen ne vorrezat e jezuiteve ne fundin e kishes se tyne. Me duket se asht detyre e secilit ne Shkoder t'ia kujtoje autoriteteve se ku gjindet vorri, se prane tij jane edhe tjera figura te shqueme te kultures sone kombetare: Zanoni, Jungu, Pazi e sa e sa tjere. Se ku ishin ata te rij revolucionare qe ua "grabiten" Mjeden jezuiteve, une as i pashe, as me kujtohen.

Mjeden e recitojshim ne familje te gjithe, nganjehere edhe te gjithe se bashku, po ashtu edhe te dajat. Une kisha ndonje poezi qe nuk u merrshe vesh dhe m'u desh kohe, bile vjet ta deshifrojshe. Kur nje dite, nje kushri imi, teper i mire, teper i bute, ishte inxhinier pyjesh, ulet ne tryeze e me spjegon tubëzën e dyte te "Andrra e jetes", se e shifte se une ate poezi nuk e kuptojshje: "Krekce e bre, e çetine e qeparize etj. S'kuptoja asgja. Shiko, me Ilia: "Keto jane lloje drujsh qe nuk rriten, absolutisht, afer njeni-tjetrit, por Mjeda me inteligjencen e tepert ka krijue nje vend e nje panorame qe te permblihdhte sa ma teper bukuri te vendit tone. Edhe sot e kesaj dite (ah, force magjike e artit!), kur e lexoj Mjeden, me kap nje ngasherim shpirtnor. Here me ban te fundosem ne detin e madh te veshtiresive te jetes: malli, internimi, pritja, vdekja, kujtimet e largeta, disa te pasherim, luftat, por pastaj e ndiej veten me nje perbamje tjetër ku Skenderbeu e keshtjella, ku legjenda e miti, ku lavdia e Lezhes dhe e Shkodres, shperthimi i lirise kane krijue tek ti, vertete, pjesetare te nje ~ombi

**AT ZEF
PLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

66

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

me origjine hyjnore. Une e ndiej tek poezia e tij "burrin", Fatosin ne patershane tue preke, kete monumentalizem, me gjithçka, jo vetem ne figura madheshtore, por edhe vete ne konceptimin e skenave (Lissus), ne konturet e forta. Me duket se shqiptari e ka te kjarte e te lehte te baje basorilievat e historise ne momentin gjigand te atdheut.

Ato basorelieve nga poezia epike e Mjedes, besoj se do te jene ma madheshtore se ato qe veshin kolonat greke apo romake; ata do te jene, se paku, ma te verteta. Kush e njohu Mjeden, thote se ai kishte nje karakter shume te c;uditshem, ishte idhnaq, rebel, nervoz dhe me gjithte ate volum te trupit (e me gjithte ate virtyt e perkushtim shpirtnor) kishte veshtire ta fshihte. Edhe ate mlllef te periudhave te ndryshme, ai na i la ne poezine e vet:

T'trembne ne Stambolle, o tiger

E t'farmakuene gjumin!

Keqas, O i mjere, ti lumi

Me prite ke ba mendim...

Nganjehere me merr me vete, me zor, e me çon tek nje mal i madh e me len te besoj ne te ardhmen:

Mblidhnu vellazen e bashkonju

Nen flamur te shqiptaris,

Prej nje gjaku, nje gjinis

Asht shqiptari kand e kand.

Une po mbeshtes kryet ne gjoksin e tij e po lexoj:

Nje nane tjetër, thoshe, ke

Bir, ne kete dhe

Nana jote asht shqiptaria

.....

Mbas fjalesh te tua perhere shkova

E t' ndiqjova, Shqyptarine nuk e korita.

Na fal, O Dom Ndre, sepse me duket se te kemi njohe pak e te kemi çmue pak! (3.VI.1992). E une po e mbylli tue perserite: Na fal, O Pader Zef, nuk te paskemi njoftë e çmue sa duhet! "Deshmia jote do te mbese e gjalle e do te kujtohet, e te mos harrohen krimet e diktatures, qe te mos perseriten. Deshmia jote me duket sikur me thote: mos mbaje inat, mbaji ne mend!

Por, "Të harrojme, tue i kujtue"!

Momenti i arrestimi të At Zef Pllumit

Nikollë Mazreku dhe At Zef Pllumi në gjyq

**AT ZEF
Pllumi**

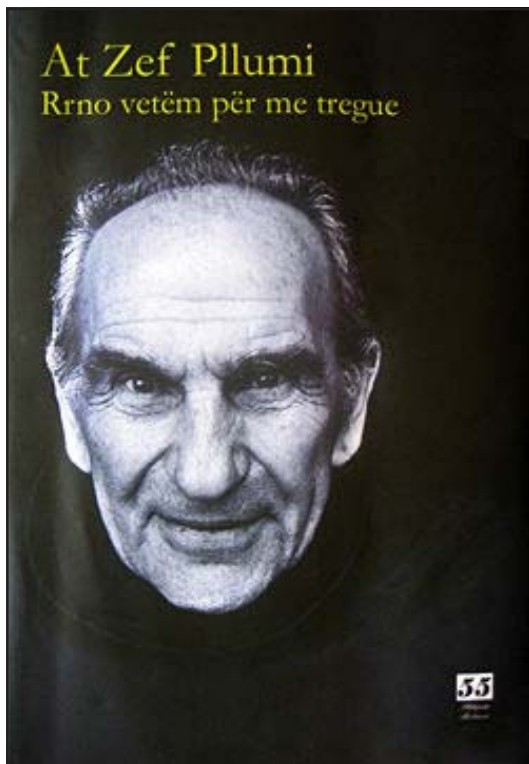
MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

67

“Nder i Kombit”

**AT ZEF
PLLUMI**

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

69

Dy veprat madhore të At Zef Pllumit

**AT ZEF
PLLUMI**

70

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Lamtumira e At Zef Pllumit

**AT ZEF
PLLUMI**

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

71

PADRE ZEF PLLUMI

TRA LA SCRITTURA E LA STORIA

---

*La conferenza scientifica dal titolo **“Padre Zef Pllumi – tra la scrittura e la storia”** organizzata dall’istituto delle Ricerche Politiche “Alcide De Gasperi”, la Provincia Francescana albanese “Zonja Nunçiatë”, l’Universita’ di Tirana ed il “Centro degli studi albanologici”.*

---

25 Settembre 2008

**AT ZEF
PLUMI**

72

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

**AT ZEF
PLLUMI**

“PADRE ZEF PLLUMI – TRA LA SCRITTURA E LA STORIA”

Nella piu' grande sala del Museo Nazionale a Tirana due sessioni scientifiche hanno trattato nei dettagli i valori ed i messaggi dell'opera del frate francescano nel primo anniversario della morte.

Ha terminato con successo i lavori la conferenza scientifica **“Padre Zef Pllumi – tra la scrittura e la storia”**. Con la partecipazione di numerosi invitati nella sala centrale delle conferenze del Museo Storico Nazionale a Tirana si e' svolta la conferenza scientifica dal titolo **“Padre Zef Pllumi – tra la scrittura e la storia”** organizzata dall'istituto delle Ricerche Politiche “Alcide De Gasperi”, la Provincia Franciscana albanese “Zonja Nunçiatë”, l'Universita' di Tirana ed il “ Centro degli studi albanologici”.

Moderatore era il rettore dell'Universita' di Tirana, Proff. Dott. Dhori Kule. La prima sessione e' iniziata con la relazione tenuta dal Proff. Dott. Sabri Hamiti, noto studioso dal Kossovo dal tema “ Missionario

**AT ZEF
PLLUMI**

74

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

ribelle” e si e’ occupato in generale del trattamento delle idee e la trasmissione del messaggio dell’opera dell’illustre frate francescano. Lui tra l’altro ha sottolineato che “il missionario deve pagare il dovere con la vita” alludendo al calvario delle sofferenze di padre Zef Pllumi e di altri missionari cattolici durante il regime monista. La dedizione e il giuramento verso la fede, ha sottolineato il proff. Hamiti ha delineato sempre la vita di Zef Pllumi come scrittore missionario, mentre il suo libro illustra tutta la drammaticita’ di questa dedizione. Parlando piu’ profondamente del ruolo di Padre Zef Pllumi come missionario e come persona che trasmette i messaggi celesti, lui ha ribadito tra l’altro che il prete francescano ha raggiunto il suo scopo, conservando e coltivando l’umano nella folle danza della violenza e della bestialita’. Lui ha diviso l’opera monumentale del frate francescano “Vivi solo per raccontare” a tre livelli. Il primo viene da lui percepito come vita e sopravvivenza all’inferno (comunista). Il secondo livello e’ vissuto e rivive nella memoria di quanto e’ accaduto, mentre il terzo livello: le righe della scrittura basate nella sopravvivenza e nella memoria per offrire la testimonianza nella sua forma piu’ credibile e con essa l’effetto del reale. Dopo esplicitamente ha messo in rilievo l’obiettivo del libro di padre Zef Pllumi, dove l’uomo viene descritto in situazioni estreme, quando si abbassa a sentimenti di ferocia e quando trasforma la sua specie in “bestia da somma”. Al termine il padre Zef Pllumi nell’analisi del noto critico kossovar accetta il ruolo del missionario, ma si trasforma in un missionario ribelle. La sua ribellione fondamentale nell’opera “Vivi solo per raccontare” e’ una ribellione contro l’oblio, ma il messaggio spazia oltre e rivolge un appello per il perdono ma non per dimenticare.

Nel suo discorso il prete francescano Gazmend Tinaj, rappresentante della Provincia Francescana albanese ha sottolineato nella sua relazione dal titolo: “perdere per vincere” che per cinquant’anni e’ stata inesorabile la guerra tra il diavolo ed il Signore,

Cristo... "Non e' stata quella guerra prebiblica tra San Michele e Lucifero, ma e' stata la guerra del XX esimo secolo, tra il comunismo ateo ed il clero cattolico albanese. E' stata una guerra impari". Il relatore ha dato delle testimonianze sulla vita del frate ed i punti di vista di altri grandi francescani come Prendushi, Justin Rrota, Padre Andon Arapi ed altri. Inoltre ha sottolineato che il calvario delle sofferenze vissute dal padre Zef non e' semplicemente individuale, ma e' il calvario vissuto dalla Chiesa cattolica, definendolo "Il giardino di Getsemmani" un evidente riferimento che offre la nota opera di padre Zef Pllumi "Vivi solo per raccontare". La migliore saggezza nel concetto di padre Zef ha sottolineato piu' avanti Gazmend Tinaj - non era la maniera per evitare o scappare della torture, dai problemi della vita, come del resto ogniuno fa' nei giorni d'oggi, ma era la maniera come accettare con amore quello che la scelta della sua vita intendeva e comprendeva. Al termine del suo discorso riporto' all'attenzione di tutti l'ultima volonta' di di Padre Zef che puo essere concepita anche come suo testamento spirituale. Rivolgendosi ai suoi apostoli lui si esprime ina maniera netta e chiara sulla salvaguardia pura dei ricordi sui posti nei quali era passato e che aveva ricordato, trasformati poi in luoghi di persecuzione degli innocenti, e questo lo fa' attraverso le parole:"Conservate accuratamente questo luogo e questa santa casa! Conservate i ricordi di coloro che vi sono stati prima di voi! Sono stati loro ad essere di guida per questo povero popolo con la luce della religione e del progresso, e voi da oggi in poi conservate non solo le loro orme ma anche il loro spirito!

Dopo hanno preso la parola i due traduttori della monumentale opera di Padre Zef Pllumi in inglese e francese e rispettivamente il proff. emmerito Odile Daniel e Kate Schank. Nel suo discorso il traduttore francese la signora Daniel ha sottolineato che nella personmalita' di padre Zef Pllumi si e' incarnata la memoria ed i valori che fanno la grandiosita' di questo

**AT ZEF
Pllumi**

**AT ZEF
PLLUMI**

76

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

paese... Questa grande opera ha lei ribadito si contraddistingue per la veridicità. Padre Zef Pllumi non ha voluto lodare se stesso, ma ha voluto testimoniare attuando le parole del suo superiore padre Martin Sirdani nel capitolo "Le rovine della chiesa" quando lui disse "Vivi solo per raccontare". "Il dovere, l'obbligo a raccontare gli anni del sangue e degli orrori che lui ha affrontato con inflessibile coraggio" erano secondo la traduttrice dell'opera in francese, primarie. Mentre parlava delle emozioni vissute quando ha avuto il primo contatto con questo libro, Proff. Daniel venuta appositamente da Parigi ha rilevato che il libro di Padre Zef Pllumi non si limita solo nella denuncia del stalinismo e dei suoi crimini, ma questo libro suscita particolare interesse per conoscere la storia dell'Albania e della sua cultura e questo specialmente nello spazio francofono. Zef Pllumi, ha lei proseguito ha compiuto l'opera della riabilitazione della storia albanese. Lui ha lacerato la cortina ingannevole della propaganda staliniana ed ha raccontato in quale maniera il potere di quell'epoca aveva falsificato il passato. Ma un aspetto molto interessante dell'opera sotto l'angolazione della traduttrice è il fatto che lui ha messo in risalto i valori tradizionali dell'umanesimo nella società albanese espresse concretamente attraverso la solidarietà che il padre Zef Pllumi condivide con i suoi compagni di carcere o nei campi di rieducazione. Altri valori che l'autore del libro incarna nel suo libro sono la parola data e la resistenza. Un valore aggiuntivo che ha lasciato profonde tracce nello spirito della professoressa francese è il senso dell'umorismo Scutarino rimasto intatto nel padre Zef oltre le innumerevoli sofferenze subite.

Mentre la traduttrice del libro in inglese, pubblicato in America, Kate Schank, che si è concentrata nei valori di informazione del libro di Padre Zef Pllumi che in essenza "ha illuminato" le menti nell'Occidente e in America sulla vera situazione regnante in Albania per quanto riguardava la persecuzione della religione e del libero pensiero.

Successivamente ha parlato la signora dott. Dhurata Shehu dell'Università di Tirana, e dopo ha parlato il noto pubblicitista ed editore Fahri Balliu che ha voluto parlare delle relazioni reciproche di collaborazione tra l'opera di Padre Zef Pllumi ed i media albanesi. Lui ha posto l'accento sull'indispensabilità della comprensione dei messaggi che il noto frate francescano ha lasciato a tutti gli albanesi. Interessante era il tentativo di riportare all'attenzione del pubblico la maniera in cui descrive ed analizza le più odiose figure del regime comunista e che paradossalmente ritrovano ancora oggi posto nei giornali e nei quotidiani albanesi.

Nella seconda sessione ha parlato l'ex ambasciatore tedesco degli anni 80 e degli inizi degli anni 90 proff. Dott. Daum, che ha raccontato momenti interessanti sulla sorte degli albanesi in quegli anni nonché il ruolo dei perseguitati politici nel crollo del comunismo. Dopo una serie di noti critici e studiosi emmeriti come il proff. Dott. Ardian Marashi, dal centro degli Studi Albanologici, Dott. Persida Asllani dall'Università di Tirana, Rudolf Marku, Proff.ssa Lida Miraj, Mark Marku dall'Università di Tirana hanno messo in rilievo il valore dell'opera e dei messaggi che Padre Zef Pllumi ha lasciato nell'aspetto del patrimonio culturale, storico, letterario artistico, etico, morale e nella salvaguardia e l'archiviazione dei valori archeologici.

I ricordi di Koleç Cefa, Gëzim Peshkëpia e Tanush Mulleti, hanno fatto rivivere ai presenti pezzi interessanti dalla vita di Padre Zef Pllumi perché loro avevano avuto stretti contatti con il frate franscano.

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

78

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Da Fahri BALLIU

PADRE ZEF PLLUMI ERA SIMBOLO DELLA PERSECUZIONE DEL CLERO CATTOLICO ALBANESE

Per me il momento in cui ho conosciuto Padre Zef e' stato un momento felice. E' stata una conoscenza semplice attraverso un suo amico, piu' precisamente attraverso un amico comune con il quale ha collaborato con successo per anni per far rinascere la rivista "Hylli i Drites" e in generale della cultura che questa famosa rivista intendeva diffondere. Da quel momento le circostanze sono state ancora piu' propense perche' Padre Zef viveva nelle case dei miei piu' stretti amici, ma senza mai conoscere il legame che avevano con Padre Zef. Brevemente ho avuto tempo sufficiente, ma ovviamente febbrilmente interminabile per leggere non solo l'opera del padre ma anche il suo spirito le reticenze mai pronunciate. Perche' lui aveva delle cose da dire, mai dette e che verranno dette ora e dopo, ma lui non sollevava tempeste irose nemmeno nel momento in cui qualche bastardo della dittatura che difende i criminali ed i fondatori della securitade

allungava le mani. Padre Zef era un prete che nei suoi racconti appare molto in alto nelle nostre feroci guerre di lingua e di spada. Questo però non significa che non sapeva separare il grano dalla zizzania, ma si impegnava anima e corpo a interrare il conflitto anche nei momenti quando certi schiocchi conformandosi al modello di Peza si struggevano del dialetto gege.

Quanto ho detto in questo momento di dolore l'ho detto anome del principio della sua vita. Padre Zef era padre non nel significato ufficiale ma del modello umano, lui era tollerante senza calpestare i suoi principi. Attualmente una figura di queste dimensioni e' presente raramente nella storia degli albanesi, un popolo irascibile, ma Padre Zef e' riuscito con lo splendore del suo talento a diventare una formula umana di riconciliazione. Ma quando sara' falciato il seme del male tra gli albanesi perche' non possiamo arrivare al punto da trattare il libro "Vivi solo per raccontare" una sua genialita' da lui scritta in carcere. Dimentichiamo che era un prete chiuso in carcere minacciato dalla morte su ordine serbo russo per chiudere le porte della civiltà occidentale in Albania. Non dobbiamo dimenticare i boia. Padre Zef Pllumi era simbolo della persecuzione del clero cattolico albanese. Era l'emblema del cammino occidentale dell'Albania verso l'occidente. Lui era il difensore ed il sostenitore dell'idea che in Europa andremo tutti noi con le nostre fedi e religioni il che non costituisce un ostacolo. Lui divenne dunque uno dei precursori dell'appello albanese a condurre la nazione verso l'Europa da dove e' nata. Ovviamente la sua morte e' grave tra tutti quelli che ho conosciuto e amato. Ora che lui non e' piu' tra noi possiamo dire che il sostegno e la sua ispirazione hanno fatto rinascere molte cose in Albania. I quadri storici, i memoriali di Padre Zef hanno qualita' preziose d'argento e di pietre preziose avranno presto lo scintillio del diamante che irradiano la propria luce a tutto quanto arrivera' dopo di noi.

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

80

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Da Prof. émérite
Odile DANIEL

PADRE ZEF PLLUMI, INCARNAZIONE DEI VALORI TRADIZIONALI DEGLI ALBANESI

In questo anniversario di commemorazione di Padre Zef Pllumi vorrei affermare che nella sua personalita' si e' incarnata la memoria dell'Albania e tutti i valori che fecero la grandiosita' di questo paese.

Quando ho aperto per la prima volta le pagine del libro « Vivi solo per raccontare », l'ho letto in un fiato e decisi di tradurlo in francese. A tale scopo ho lavorato con l'autore per elaborare delle note di spiegazione per i lettori francesi. E in quei momenti notai che avevo di fronte non solo uno che si era salvato dal gulag la cui bravura ho ammirato, ma un Albanese ricco dei valori fondamentali della societa' albanese, valori che avevo conosciuto nel corso dei miei studi di albanologia..

E veramente Padre Zef Pllumi e' l'incarnazione dell'eroe albanese di quell'ero sul quale la storia albanese ci ha dato molti esempi. Heroe che oltre alla forza della fede incarnava il coraggio, la pazienza,

la fedeltà, la solidarietà e andava oltre le differenze tra le regioni, oltre le differenze culturali e religiose.

La grande opera di Zef Pllumi si distingue per la veridicità. Non è solo il racconto degli eventi che segnarono la sua vita, ma la vita di molti Albanesi. Non ha cercato di elogiare se stesso, ma di rendere testimonianza mettendo in vita le parole del suo superiore Padre Marin Sirdani ed espresse nel capitolo « Nelle rovine della Chiesa » quando lui li disse : « Vivi solo per raccontare ». E lui considero' un dovere raccontare gli anni di saggie e orrore affrontati con irremovibile coraggio.

Il suo libro non si limita solo nel racconto e nella denuncia del stalinismo. Questo libro è di grande interesse specialmente per il lettore francese, per poter conoscerla storia dell'Albania e la sua cultura. Una tradizione accompagna da molti appunti ha il merito di rendere note fuori confini le qualità della resistenza degli Albanesi come pure del patrimonio di un passato intellettuale di un Albania orientata verso l'Occidente.

Zef Pllumi ha realizzato un'opera di riabilitazione della storia albanese. Lui ha strappato la cortina ingannevole della propaganda staliniana dimostrando in quale maniera il potere aveva falsificato il passato. Ecco le sue parole: « La figura oscura, macchiata, vile, quella che veniva presentata sull'intera stampa nazionale, descritta in tutti i testi della storia dei tempi nuovi dell'Albania, la veniva vista sotto un'altra luce e ti dava l'impressione che il diavolo non è poi così nefasto come lo dipingono? E veramente li ho creato la convinzione che la storia non è sempre quella che viene scritta ed insegnata ». Lui descrive i valorosi uccisi dal potere o personalità lasciate in oblio da questo potere. Davanti agli occhi passano le luminose figure del patriottismo e della letteratura albanese : Erasmo da Balneo, Luigj Gurakuqi, Luigj Bumçi, Bernardin Palaj, Preng Doçi, Shtjefën Gjeçovi, Gjergj Fishta e molti altri. L'autore ci fa ascoltare le parole di un vecchio albanese: « Non ho conosciuto personalmente ne' Fishta, ne' Anton

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

82

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Harapi, e nemmeno padre Gjon Shllaku, ma da quel che ho sentito dagli altri non avevano nulla da invidiare ai grandi uomini della cultura che aveva l'Europa ».

Posso affermare che Zef Pllumi ha ristabilito l'onore della comunità francescana nel paese. Un persoannaggio del libro dice: *«E' vero che giuridicamente vengono riconosciuti come « Frati minori », ma in realta' sono « I Frati maggiori », ai quali l'Albaniasara' riconoscente non solo per la liberta' ma ancora di piu' per la cultura. I bektasci ed i francescani sono i principali ad aver formato la coscienza nazionale ».* Lui ricorda che i francescani sono famosi nella raccolta di oggetti museali e la loro archiviazione; lui personalmente ha salvato molte opere tra queste un manoscritto di Gjergj Fishta ed il bastone che usava quest'ultimo. Lui descrive l'opera educativa della comunità francescana nelle scuole nel liceo *Illyricum* e nelle biblioteche. Innalza un inno all'umanesimo diffuso dal convento francescano e la loro negazione della violenza.

Per quanto riguarda i valori tradizionali della società albanese risalgono attraverso la solidarietà che dimostra per i compagni di carcere o dei campi di concentramento. Lui rende testimonianza per tutti coloro che sono stati uccisi, che hanno sofferto o che sono stati lasciati in oblio. Lui restaura il ricordo degli avvocati mussulmani come Muzafer Pipa i quali decisero ad impegnarsi per solidarietà in difesa dei francescani sacrificando la loro vita.

Padre Zef Pllumi rende onore ai piu' deboli e palesa un dono quello di difendere gli altri. L'amicizia fraterna con Xhabir Dibra e' un bellissimo esempio di amicizia tra cristiani e mussulmani. Cito : *« Listinto della tutela della vita ci aveva indotti a dimenticare le nostre famiglie ed i nostri amori. La persona piu' cara al mondo era' l'amico vicino che ti salvava la vita. Non e' importante che cos'era : mussulmano o cristiano, ballista o zogista o uncospopolita. L'uomo difendeva l'uomo contro tutti coloro che combattevano l'uomo ».*

L'autore incarna il valore della parola data. Lui cita le bellissime parole del Provinciale Mati Prendushi : « *Tu sei un montanaro e conservi la parola data* » Lui incarna i veri valori degli Albanesi: la tradizione del combattimento e del coraggio.

Un pensiero permanente permea le sue righe, il pensiero di un Albania a radici occidentali. Nell'epoca degli inizi dell'influenza del comunismo lui fa' questo commento: « *L'Occidente allontana con un passo molti secoli* ». Più avanti nel libro leggiamo : « *Ci siamo sforzati a insegnare e a dare la cultura che ha l'Europa per non farla distinguere nel male dagli altri* ». E si sente la voce di una vittima musulmana : « *O Signore perche' avevano arrestato tutta quella gente? Solo perche' si erano dimostrate occidentali. Mussulmano si e occidentali ! Questa era la grande colpa. Questo era il concetto dei nuovi sovrani* ».

Alla fine vorrei dare due caratteristiche che mi hanno lasciato forti impressioni:

Padre Zef Pllumi ha conservato nello spirito l'umorismo scutarino. Nel libro ci da molti aneddoti con cui lui anche se nei travagli risponde ai boia con fine umorismo. Lui racconta l'ignoranza dei boia che confondono le parole « francese » e « francescano », nel momento in cui viene ricercato dalle autorità poliziesche.

Un'altra caratteristica e' la lingua. La lingua albanese sembra nella bellezza delle sue origini. Il linguaggio dei montanari si esprime come un bellissimo esempio del patrimonio dialettale. Alla lingua si rende onore con molte espressioni caratteristiche contantine, proverbi, parole della vita di ogni giorno. Nel secondo volume si presenta nelle vesti dello scrittore che usa i dialettalismi. Questo mi ricorda la lingua francese arricchita da espressioni popolari di alcune regioni.

Per finire vorrei affermare che nei colloqui con Padre Zef Pllumi notai la sua ostinazione per il ruolo della cultura nell'eliminazione delle menti e per inculcare la saggezza. Lui dopo la liberazione ha dedicato molto del suo tempo a questa missione. Le

**AT ZEF
PILUMI**

**AT ZEF
P L L U M I**

84

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

sue convinzioni l'hanno spinto a parlare affermando che la sottomissione ed il fatalismo sono umilianti. Per la parola, la scrittura, l'influenza morale, il coraggio e l'esempio della solidarieta' umana lui suscita non solo ammirazione ma anche un grande rispetto. L'opera ed il suo essere nutriti con i valori della fede, della resistenza e di una vasta cultura devono inculcare alle nuove generazioni la speranza per il futuro e la forza per affrontare le sfide della societa' moderna.

Da Prof. Dr. Sabri HAMITI

**AT ZEF
PLLUMI**

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

85

MISSIONARIO, IL RIBELLE, PADRE ZEF PLLUMI

Il missionario “Vivi solo per raccontare”, il titolo dell’opera di Padre Zef Pllumi e’ un titolo.... universale e nello stesso tempo tragico. Il missionario deve pagare il dovere con la vita. Il titolo e’ una frase in imperativo che intende due persone (Io e tu) che cambiano posizione per costituire l’accordo, la conciliazione. Ma la parola solo in questa formulazione riporta all’estremo la richiesta e pone la vita allo scrimolo e in prova eterna. La consacrazione si fa’ all’inizio quando la vita si misura con la missione. Questa dedizione e giuramento ha delineato sempre la vita di Padre Zef Pllumi, quale missionario testimone e scrittore, mentre il suo libro contiene l’intera grammatica di questa decisione. Non vi e’ dedizione piu’ difficile della scrittura obbligatoria in particolare per testimoniare la tragedia umana. Siccome l’opera “Vivi solo per raccontare” ha nella sua essenza il seme tragico dalla prima riga alla fine, per quanto e’ un racconto

**AT ZEF
PLLUMI**

86

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

sulla vita che deve diventare uguale alla vita, in permanente contrasto con la morte.

Il ruolo del missionario e' difficile perche' deve portare a compimento luniversale, conservando intatto il personale, sempre conservando e coltivando l'umano nella folle danza della bestialita'.

In cicostanze simili Padre Zef Pllumi e' riuscito ad essere missionario e autore. Un compito veramente gravoso.

2. Analisi dei titoli – L'opera monumentale di Padre Zef Pllumi comprende tre volumi: "Il libro dei ricordi"(1995), "La liberta' tra due prigionie" (1997) e "Il lungo asservimento" (2001). Se il primo titolo spiega il tipo del testo, gli altri due esprimono situazioni estreme che si prolungano nel tempo. Ma i tre soggetti dei tre volumi: il Libro la Libertà' e l'Asservimento suggeriscono e dimostrano che il libro viene scritto per la liberta' e l'asservimento non come concetti universali, ma come segni della vita concreta, anzi personale.

Immaginare e poi scrivere della liberta' in prigionia e' una missione che genera dolore illimitato.

3. La letteratura della testimonianza – Scrivere ricordi come autobiografia intende selezione (scrivere quello si ricorda) il che intende le distanze nella scrittura. La scrittura delle testimonianze non ammette la selezione e si scrive senza ricorrere alle distanze, intendendo la verita' e la morale e ancora di piu' quando il missionario scrittore e' partecipe e testimone. Questo rende difficile la situazione dell'autore che supera tre livelli. Il primo livello e' la vita e come si sopravvive all'inferno (Vivi solo per raccontare). Il secondo livello e' la sopportazione e rivivere questa situazione (come ricordo). Il terzo livello e' la calamita' della scrittura basata nella sopravvivenza e nel ricordo per rendere la testimonianza quanto piu' credibile pescolandola con l'efetto del reale. Queste fasi hanno un peso distruttivo sul soggetto scrittore che deve misurarsi con se stesso in ogni parola e frase. Qui non abbiamo a che fare con il gioco dei significati, ma con il gioco dello spirito per soffrire ancora una volta la resistenza.

4. Le funzioni dei discorsi – La letteratura

documentaria tiene sempre presente l'accaduto e lo scritto contemporaneo o differenziato nel tempo. Quando la scrittura e' contemporanea allora e' una confessione, mentre quando sono differenziate nel tempo e' una vera e propria narrazione. Noi non sappiamo se padre Zef Pllumi ha avuto la possibilita' di tenere degli appunti negli anni di carcere e nelle trincee della dittatura. Ma conosciamo un differenza di discorsi anzi una forte funzionalita' delle differenze nella sua opera "Vivi per raccontare".

La sua opera in molti capitoli assume lo stile della narrazione e si ritrova ne passato con una creazione artistica specialmente nella descrizione della gente e degli ambienti. Altre volte e' un opera dallo stile dimostrativo e presentatore e conserva tutta la drammaticita' dell'evento senza distanze assumendo i tratti del dialogo. In altri capitoli il suo discorso diventa personale (vissuto o giudizio espresso) per delinere i ritratti delle persone (fisiche o morali). Piu' spesso ancora Padre Zef Pllumi fa' dei commenti che escono dal quadro delle situazioni concrete della vita e vanno oltre nel tempo e nello spazio creando una tecnologia della sofferenzacon delle tesi e antitesi. Il nostro autore dunque non si limita a rendere testimonianza e raccontare, lui sviluppa idee e non dimentica mai di articolare il suo atteggiamento.

In questo modo l'autore scopre il suo io personale, il suo io sociale ed il suo io cogitos. Il testo dell'opera assume di conseguenza caratteri differenti attraverso il funzionamento dei discorsi. Spesso differenziando il periodo dell'accaduto dal periodo della scrittura dell'opera, ricorrendo a dei segni di testo (ora si dice cosi sono passati molti anni) passi nell'epoca dell'aldila' per articolare delle verita' universali. Questa volta il testo assume i tratti delle formulazioni generiche (la vecchiaia e' una malattia inguaribile).

5. La dottrina dell'amore – Padre Zef Pllumi articola la resistenza come dottrina del sacrificio francescano per gli altri che lo testimonieranno in ogni caso. La dottrina cristiana come dottrina dell'amore viene confermata in ogni pagina del libro spiegata in

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

88

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

situazioni estreme in situazioni quotidiane e così viene articolata la sua missione dottrinarica. E questo avviene sia quando viene messo alla prova sia quando prova l'evangelizzazione elementare di una persona che ancora non crede sia quando non crede sia quando pronuncia discorsi razionalizzati sui valori umani della sua dottrina cristiana. Ma la prova della sua più grande dottrina è lo scontro drammatico tra l'amore umano e la violenza umana, viste in circostanze concrete e in eventi vissuti per consolidare la resistenza.

Questa formula lentamente assume i connotati della formula universale ricostruita con la vita o la morte per arrivare poi nel concetto della rinascita come fondamento della dottrina cristiana. Confrontando la vita e la morte e nell'intermezzo tra loro la morale lui ridefinisce il concetto della consacrazione, del martirio ormai come garante della sopravvivenza e della salvezza dello spirito umano. E lui stesso diventa un nuovo esempio di questo fenomeno.

6. Logorografia - "Vivi solo per raccontare" è un libro sul carcere delle sofferenze, del logorio e dispiega la pagina nascosta della dittatura comunista albanese. Alimentata dalla dissidenza dottrinarica che contrapone l'amore alla violenza, dalla dissidenza politica che contrapone la libertà all'asservimento, l'opera diventa un libro della testimonianza e della fede. È un capolavoro nella letteratura albanese e un'opera di importanza mondiale nel campo della logorografia. La ragione è doppia da una parte testimonia la ferocia del sistema eretto sull'individuo, mentre dall'altra lo scontro mortale tra materialismo e idealismo nel mondo umano. Lo scontro è dunque materiale e spirituale. Il suo valore cresce per l'amore, l'uomo e la cultura..

7. la vita e la morte: la sopravvivenza – Il libro di Zef Pllumi descrive l'uomo in situazioni estreme quando lui scende in ferocia, bestialità, e quando la sua stirpe lo trasforma in "bestia da somma". È una tecnologia grave dello sfruttamento dell'uomo. Il dolore è straziante terribile perché non tocca solo una fascia della popolazione, ma una nazione intera, e forse in maniera ancora più tragica per colpa del disordine

interiore. Raccontando e descrivendo situazioni infernali, l'autore pone delle domande fondamentali: E' pericolo che l'uomo cercando di sopravvivere per salvare il corpo perda l'anima? Significa forse qualcosa se non e' il caso dell'individuo ma un fenomeno per il collettivo? Per Zef Pllumi la sopravvivenza e la salvezza sono solo il ritorno all'identita'.

8. L'ultimo dei geg – Ho pensato che l'ultima opera in nel dialetto geg sarebbe stato il romanzo di Anton Pashku (1971) e pensando anche a Martin camaj, ma lui era all'estero. Padre Zef Pllumi ritorna nella letteratura albanese per testimoniare il dialetto gege in una grande opera, e per presentarsi come tale non solo nella scrittura e nello stile. Sto parlando qui della sua concezione della lingua non solo come mezzo di comunicazione ma prima di tutto come identita', in particolare di uno scrittore. Lui non scrive nella lingua natia ma nella madrelingua. Il termine non tocca la genesi, ma anche il gergo dell'autenticita': dal lessico nella forma e in sintassi per testimoniare una identita' linguistica./ Le sue differenze nello stile di scrittura toccano perfino le proporzioni dello scontro ideologico. Nei processi politici montati le vittime parlano il dialetto gege, mentre i giudici ed i persecutori parlano nel dialetto tosk.

Il linguaggio dell'opera "Vivi solo per raccontare" e' legata con lo stile e l'uomo. L'autore scrive cosi' come parla consolidando la sua identita' che puo essere uno dei valori della sua opera che lo identificano in maniera piu' esplicita/. E sotto questa angolazione questo libro e' un patrimonio, un tesoro della lingua albanese scritta.

9. La ribellione - Padre Zef Pllumi accetta il ruolo del missionario ma si trasforma in un missionario ribelle. La sua ribellione fondamentale nell'opera "Vivi solo per raccontare" e' una ribellione contro l'oblio. Se qualcosa puo' essere perdonato nulla puo essere dimenticato. Il missionario cattolico diventera' missionario cattolico albanese articolando l'autenticita' come cultura e necessita',: la ribellione va dunque all'estremo contro la violazione della liberta' dell'uomo contro la dittatura sotto qualsiasi forma si presenti

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

90

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

repressione forte o sofisticata sotto gli aspetti del dominio. Posso personalmente testimoniare che in un incontro tra dodici albanesi a Shkoder nel 1996 sull'anniversario di Fishta si parlava in italiano perché il provinciale, la tredicesima persona presente era italiano. E questa volta fui io a ribellarmi: parlate in albanese qualcuno può tradurre.. Padre Zef Pllumi sorrise e accompagnandomi all'albergo mi disse: Ci hai dato una lezione.

Padre Zef Pllumi, e' stato sempre un dissidente mai un disfatista il che lo ha raccontato nella sua opera "Vivi solo per raccontare".

Da Fra' Gazmend TINAJ

**AT ZEF
PLLUMI**

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

91

PERDERE PER VINCERE

Ci troviamo qui per parlare intorno alla vita di Padre Zef Pllumi, un anno dopo la sua morte e si riuni nella vita eterna a tutti i suoi fratelli nella fede e soprattutto con tutti coloro che si sono messi il saio, cin tutti quelli che hanno sofferto insieme a lui i padri della provincia Sofia almeno nell'ultimo secolo e possiamo dire che era uno di coloro che avevano sofferto di piu' nella storia di ottocento anni della presenza dell'ordine francescano nei territori albanesi. Padre Zef pure e' stato sopraffatto dalla nostra sorella morte come la chiama San Francesco, perche' era uomo come tutti noi, almeno visto con gli occhi dei mortali, ma del tutto diverso se guardiamo nella profondita' dell'anima e del suo pensiero nascente da quanto aveva vissuto e non ipotizzato. Lui aveva ben compreso la logica della Croce e del Vangelo: se il chicco di grano seminato nella terra non muore, rimane senza dare frutti, ma

**AT ZEF
PLLUMI**

92

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

se muore da' molti frutti. Ecco la logica ed il programma di una vita, la logica dell'uomo della fede e della religione che vive solo per raccontare ed ha sacrificato per testimoniare.

Lui e' vissuto per Cristo, per la fede, per la verita', per la liberta', il pensiero differente, le idee forti. Riportando su stesso le gravi sofferenze, le quali non solo somigliarono alle sofferenze dell'uomo crocifisso ma sono una loro parte. E' Padre Zef ha provato il calvario come la chiesa Cattolica "Il giardino di Getsemani" come lui stesso lo chiama nel libro "Vivi solo per raccontare". Lui dice: "Ci stavamo preparando per affrontare una persecuzione orrenda in cui potevamo rimetere anche la vita.

Padre Zef di fronte alle barbare torture ricordava le parole di Cristo espresso nel Giardino di Getsemani: "O Signore, allontana se possibile da me questo calice"! La preghiera era questa ma e' stata fatta la volonta' del Signore. Lui anche se sofferente era interessato alla vita. Ecco che cosa le diceva il giudice Nuri Resmja,: "Zef, ci troviamo insieme nello stesso posto, siamo tstimoni dello stesso movimento e della stessa situazione. Che cosa dici"?. E lui rispondeva "Signor giudice veramente siamo nello stesso posto, nello stesso momento e testimoni dello stesso evento, ma devi sapere signor giudice che anche l'agnello ed il carnefice si trovano sempre nello stesso luogo e nello stesso momento, ma vorrei chiederti chi e' piu' interessato della vita?

E lui l'uomo tranquillo e libero nel pensiero anche nel momento del giudizio. E' una conferma che per lui era evidente la sua partecipazione con le sue sofferenze nelle sofferenze di Cristo e che il male non puo essere vinto dal male, ma dall'amore e dalla saggezza. E lui sapeva che l'antireligione, l'anifede alimentata da uomini che hanno solo una pancia e che con essa ragionano stava per avere prioritita' sugli uomini della fede e della religione.

La piu' grande saggezza nel concetto di Padre Zef non era una condotta per poter evitare le torture i problemi della vita, come fanno in tanti nei giorni d'oggi, ma accettare con amore quello che la scelta

della sua vita comprendeva ed intendeva. Nel suo cuore anche se triste sentiva che tutto questo avrebbe servito meglio di mille prediche e che questa e' la vera scuola la scuola dell'autosacrificio per la Verita. Immolare la vita alla verita' non significa perderla, ma conquistarla, perche' la doni con amore, e questa vita diventa piu' ricca e trascendente. Lui ricordava le opere degli Apostoli in cui si scriveva:c'e' piu' amore nel dare che nel ricevere.

Lui diede idee, parole, vita e prese invece anni di carcere, torture, persecuzioni ed in fine la corona che appartiene solo a coloro i quali sono pronti a soffrire per le sofferenze di un uomo solo Cristo. E lui dedico la sua vita per la verita' incarnata in Cristo e non per un ideale passeggero e di autosacrificio che annienta gli altri una logica questa dell'eroismo incomprensibile. E la sua lotta per la verita' non era con la forza delle armi o con le maniere di coloro che fanno della violenza il potere annientando quelli che la pensano in maniera differente o che denunciano le ingiustizie attuali, ma lottava con la forza della verita' e del pensiero illuminato, e diversamente dal conformismo caratteristico per coloro che non hanno idee proprie offri se stesso. Padre Zef aveva delle idee ed ha scritto con la penna d'oro della mente.La sua penna si e' tinta nelle sofferenze, nelle persecuzioni, nelle carceri nella sua vita e mai si e' immacolata del sangue altrui. Lui scrisse pienamente convinto su quanto credeva. Ecco perche' e' credibile, e' uno dei libri piu' meravigliosi mai scritti. Per lui era evidente il fine per cui viveva, la religione, la fede e per qualcuno la fede in Cristo era un crimine.

Molti lo conoscono come scrittore, ma lui era anche l'uomo della preghiera. La sua consacrazione e' la piu' splendida preghiera a cospetto del Signore. Ecco che cosa scrive alle Clarisse il 29 ottobre del 2005: "Lenostre preghiere non erano quelle consuete ma erano accompagnate da lacrime e sangue". Padre Zef abbraccio la croce ed il Crocifisso ed e' per questo coloui che oggi conosciamo. Padre Zef non puo essere separato dalla Croce, non puo essere separato da Cristo, non puo essere separato dalla Chiesa, dal suo popolo e dalla sua nazione,non puo essere separato dal

**AT ZEF
P L L U M I**

**AT ZEF
P L L U M I**

94

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

saio, dal francescani dunque non puo essere separato dalle idee e la sua penna. Ed ecco perche' la sua chiara ed evidente identita' non era un oltraggio agli altri anche se aveva dei pensieri diversi. A lui e' stata vietata la liberta' di parola, ma lui parlo' con la sua vita, la lui nel fiore della giovinezza e' stato vitato di servire al popolo, ma lo fece con splendente amore nella sua vecchiaia ed ora continua a parlare con toni piu' alti. A lui e' stato vietato di predicare ma non a testimoniare.

Ci troviamo veramente di fronte ad un uomo ad un Francescano degno del suo nome, ci troviamo di fronte ad un prete cattolico ma anche di fronte a colui che ha saputo testimoniare, ha saputo scrivere. Lui ha saputo donarci la parola, idee differenti dalle correnti del momento. Questa e' la parola piu' forte viva, perche' la storia prima di essere scritta viene scritta con la vita e dopo con la penna, se non la cambiano coloro che detengono il potere e specialmente in un mondo dove l'allogico allontana quello che e' logico ed offusca ogni pensieroluminoso.

Padre Zef aveva vivo nella memoria il ricordo dei luoghi in cui era vissuto e che dopo si trasformarono in luoghi di persecuzione degli innocenti. Ecco che cosadice in una lettera che possiamo definirla il "Suo Testamento spirituale": Oggi voi prendete in consegna questa casa di preghiere e, dalla profondita' dei tempi passati io in quanto ultimo erede delle generazioni di frati vi affido questa mia ultima volonta': Conservate accuratamente questo luogo e questa santa casa! Conservate i ricordi di coloro che vi sono stati prima di voi! Sono stati loro ad essere di guida per questo povero popolo con la luce della religione e del progresso, e voi da oggi in poi conservate non solo le loro orme ma anche il loro spirito!

Ricordate sempre che in questa casa, in questo ambiente hanno donato tutte le forze dello spirito e della mente i frati della nostra Provincia Francescana, P. Vinçens Prendushi, P. Anton Harapi, P. Marin Sirdani, P. Justin Rrota, P. Donat Kurti ed altri che furono la luce di questo popolo". Certamente Padre Zef avra' fatto degli sbagli, ma 25 anni di carcere fatti per amore

e per rimanere fedele fino alla morte a colui che è l'Amore a Cristo, espiano questi suoi peccati. Lui è nella vita eterna non per merito suoi, ma perché si era lavato con il sangue della Parola fatta Uomo, nel sangue di Gesù Cristo che morendo vinse. Ecco perché l'intera vita di Padre Zef assume un significato del tutto nuovo perché perdendo ha vinto. Ecco perché la sua opera ha un grande significato. Lui chiede persona:

Abbiamo forse peccato? ...Non so ma così fu' la nostra epoca. Chiediamo perdono per quanto abbiamo sbagliato, ma abbiamo pensato così quando il giudizio non esisteva neppure. Chiediamo perdono se abbiamo molto sopportato o se non abbiamo alzato di più la voce per la giustizia.

Lui conosceva molto bene la forza della preghiera e della intercessione, ecco come si esprime: "Affido a voi; pregate per la Provincia Franciscana Albanese, pregate sempre. Pregate che lo spirito di san Francesco continui a dirigere questo popolo che si ritrova sempre tra le tempeste del secolo. Pregate sempre e che il Signore ascolti la vostra preghiera".

Lui era un prete della Chiesa cattolica. Scelse o meglio lo scelse il Signore per servire a lui e al popolo consapevole che senza preti manca la guida, ma Cristo perché è lui che agisce nella persona di Cristo. E' san Francesco dice: "Se incontrerei per caso un angelo e un prete, saluterei per primo il prete perché lui è un altro Cristo". Questo è il servizio sublime che fece a questa nazione, diede la verità. Se non dai al popolo la verità si incammina nell'inganno, se non li dai la speranza si incammina nella perdita, se non li dai la fede si incammina nelle disillusioni, se non li dai il Signore non li hai dato quanto è più indispensabile nella vita. Un popolo si sviluppa e progredisce quando viene alimentato con la dottrina e la morale sana che noi chiamiamo "cristiana". Lui si unisce alla voce dell'ultima preghiera dei suoi confratelli padre Mati Prendushi e Padre Ciprian Nika dicendo: "Signore non stiamo morendo senza alcuna colpa, ma perdona quelli che ci giudicano e quelli che ci fucillano.

"Viva Cristo Re Viva l'Albania".

**AT ZEF
PLUMI**

AT ZEF
PLLUMI

96

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Da Dr. Ardian MARASHI

IL TESTAMENTO CULTURALE DEI GRANDI FRANCESCANI

C'e' stata un epoca nella quale i nostri avi re e principi, con la loro poltronaggine linguistica del rsto come la maggior parte dell'antica Europa, pagani scrivani per elaborare atti e documenti nella lingua dei vicini eleni e latini. Un prete appartenente a quell'epoca e con ogni probabilita' francescano si e' straziato nell'andirivieni tra chiesa e tipografia; racconta Buzuku: "...io non potevo essere sempre vicino a loro [tipografi], perche' mi occupavo della chiesa e dovevo servire nelle due parti". L'obiettivo di Buzuku a pubblicare un libro in albanese che darebbe al popolo la parola del Signore nella loro lingua natia e' stata tramandato in questa lingua tra le generazioni dei clerici locali, per arrivare intatto in linea ininterrotta nell'ultimo dei discepoli dei francescani, padre Zef Pllumi. L'unico privilegio richiesto per questo servizio dall'anziano prete Buzuku fu' questo: "Se da qualche parte ho fatto qualche sbaglio, pregherei colui che e' piu' erudito di me a trattare con magnanimita' quello sbaglio. Perche' non mi

meraviglio se ho sbagliato poiche' e' la prima opera ed e' molto difficile tradurla nella nostra lingua." L'unico servizio che ci ha richiesto come privilegio il nostro prete Pllumi fu' di non sbagliare per la seconda volta, condannando con l'oblio coloro che abbiamo incarcerato, ma ci ha chiesto di occuparci seriamente della scoperta e della riscoperta dei veri valori culturali civili, molti dei quali sono stati creati nei conventi francescani da persone provate nella dedizione e nel professionalismo, e una di queste persone e' Padre Zef Pllumi.

Nella prefazione dell'opera "I grandi francescani" pubblicata nel 2001, Mentre fa' il bilancio del contributo francescano nella cultura nazionale del "secolo dell'indipendenza" e a Padre Zef Pllumi, l'uomo il piu' triste e consapevole della bruttale interruzione della tradizione francescana , ma anche il piu' serio per valutare questa tradizione non rimase altro solo semplicemente constatare: "Il Convento francescano rimarra un fenomeno irripetibile nella storia della cultura albanese." Il balzo nel tempo dal passato al futuro senza attraversare l'ovvio obbligo del presente, tramanda il dolore che ha causato la rottura nel bel mezzo della fioritura di una tradizione che in effetti rimane nell'aspetto dell'eterno presente un fenomeno irripetibile nella storia della cultura albanese.

Noi membri della generazione appena uscita dal paranoia della cultura di massa dell'urgualianza dei valori dal basso, aspiravamo all'assorbimento della limfa vitale dei valori supremi che come abbiamo gia' visto non sono mai mancati a questo paese e noi giovani la generazione destinata a servire all'esperimento di lavaggio del cervello, mantenevamo ostinatamente viva la fiamma dell'aspirazione per far eiemergere i valori ormai confermati della cultura nazionale. Padre Zef, come lo chiamavano i scutarini e gli amici divenne per tutti noi in quindici anni, la figura in cui potevamo incarnare questa aspirazione trasformandosi in una frvida volonta' di lavoro. Comunque con la nostra sola volonta' sarebbe quasi impossibile ricostruire queste rovine culturali senza le deformazioni strutturali senza

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

98

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

la presenza di questo prete energico per orientarci e fungere da stimolo secondo il principio "amare il nostro mondo" principio da lui avuto direttamente in eredita'. Senza l'aiuto di questo autentico erede del Convento Francescano, noi aspiranti della cultura albanese degli inizi degli anni novanta saremmo stati due volte orfani nella missione futura: ricostruire la struttura.

Con l'opera "I grandi francescani" Padre Zef ci dimostro' quali erano le travi di questa struttura e quali le pietre miliari. Ha parlato dello *spirito* dei francescani albanesi – Padre Gjergj Fishta – poeta nazionale, e dei "dodici apostoli" che furono il suo braccio destro fino alla fine diventando dei martiri: Padre Shtjefën Gjeçovi – fondatore dell'etnologia e dell'archeologia albanese, Padre Pal Dodaj – archivista, tesoriere e "diplomatico senza titolo", Padre Ambroz Marlaskaj – professore di giurisprudenza ed educatore, Padre Vinçens Prennushi – poeta, traduttore e didattico, Padre Marin Sirdani – instancabile studioso del medioevo, Padre Anton Harapi – filosofo e moralista, Padre Justin Rrota – fervente latinista e linguista emerito, Padre Marti Gjoka – direttore artistico e fondatore della scuola musicale di Shkodra, Padre Bernardin Palaj – padre dell'etnofolclore, Padre Donat Kurti – etnologo e traduttore, Padre Benedikt Dema – autore della prima Enciclopedia albanese, Padre Gjon Shllaku – poliedrico superlaureato. E lui ha creduto che avremmo soddisfatto la sua volonta' a parlare di Frate Pal Hasi – poeta collaboratore di Budi, di Padre Francesco da Lecce – studioso della grammatica, di Padre Leonardo de Martino – il grande arberesc, di Padre Pashko Bardhi – instancabile pubblicita, di Padre Viktor Volaj – linguista erudito e di Padre Daniel Gjeçaj – biografo, critico e traduttore. E padre Zef termino la sua opera sui grandi francescani cosi come suo uso fare, diede a quest'opera la forma del testamento e ci rivolse un appello: "Nella speranza che questo testamento venga portato a compimento."

Mentre ci ha messi di fronte all'obbligo morale e culturale di fare delle ricerche su coloro che "formarono il piu' potente movimento dopo l'Indipendenza" padre

Zef ha testimoniato di sapere il valore del testamento. Come sempre con questo suo testamento lui ha avuto piu' cura del nostro bene invece del bene personale. Era consapevole che la ripubblicazione delle opere e la pubblicazione e lo studio dei manoscritti francescani aprira' una delle piu' pesanti porte della nostra cultura nazionale e che mantiene sotto chiave le opere di un secolo di tentativi collettivi *sistematici* nel campo del sapere, della cultura e delle lettere albanesi. Se parliamo solo di linguistica e lessicologia allora una serie di opere fondamentali viene ad imporrssi allo studio quali: *La Grammatica della lingua albanese e Completamenti nel Dizionario dell'Unione* di Padre Pashk Bardhi, *Sulla grammatologia albanese* e *Sulla storia dell'alfabeto albanese* di Padre Justin Rrota, *Il dizionario delle parole rare* ed *Il dizionario toponomastico* di Don Nikollë Gazulli, o *Il dizionario enciclopedico* in alcuni volumi di Padre Benedikt Dema. Se continuiamo sulla stessa linea scopriremo il lavoro voluminoso compiuto da Gjecovi, Palaj, Kurti, i quali ci portano la parola autentica del popolo, il timbro del rapsoda, la volonta' del legislatore anonimo, la magia della mitologia albanese e che non e' andata perduta nei secoli. Se facciamo un passo piu' in la' vedremo noi stessi interamente immersi nella profondita' di studio di singole opere o della problematica sempre attuale della rivista "*Hyll i Drites*. Andando oltre *il viaggio* ci conduce alle porte del Paradiso letterario per trascorrere momenti dell'eternita' in compagnia dell' "Liuto" di Fishta.

E a questo punto i testamento culturale dei Grandi Francescani viene dispiegato ai nostri occhi in tutta la sua grandezza e in tutto il suo significato: "E' lo spirito della gente a plasmare la patria, ed e' la cultura quella che plasma lo spirito degli uomini." Il nostro dovere nel contesto attuale e' di riabilitare la quantita' e la qualita' delle opere culturali di generazioni di francescani, e a porre queste realizzazioni a servizio della cultura albanese.

Una responsabilita' di questa portata e' pronta ad assumerlo il Centro degli Studi Albanologici una nuova

**AT ZEF
P L L U M I**

**AT ZEF
PLUMI**

100

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

istituzione nazionale di ricerca scientifica nel campo degli studi albanesi. Padre Zef che si e' mostrato molto critico nei confronti della ex Accademia certamente avrebbe accolto con fiducia il cambiamento.

*"E a noi che cosa manca per non essere come gli altri europei, – chiedeva padre Zef – La terra no; il sole ed il mare no... ci mancano la volonta' e la bravura...Ci manca la mentalita' e soprattutto ci manca, **l'amore.***

Oggi riuniti qui stiamo rendendo testimonianza che l'amore forse scendera' anche tra noi.

Da Mark MARKU

L'ETICA DELL'OPERA DI PADRE ZEF PLLUMI

Sembra un paradosso il fatto che in Albania paese in cui sono stati perpetrati i piu' orrendi crimini del regime comunista, le testimonianze siano scarse rispetto ad ogni altro paese dell'ex campo comunista dell'est. Questa lacuna riflette sia la paura di dire la verita' perche' coloro che hanno inculcato questi sentimenti di timore e paura hanno ormai parzialmente perso il potere nella societa' albanese e nell'opinione pubblica, che la mancanza di coscienza e pentimento per quanto e' avvenuto. L'assenza di questa coscienza normalmente e' presente nell'animo degli di coloro che hanno perpetrato questi crimini il che non ci sorprende, ma ci meraviglia il perche' della sua esistenza tra il pubblico. A quanto sembra coloro che non hanno voluto condividere le sofferenze con i perseguitati, difficilmente possono condividere con loro almeno la verita' di queste sofferenze.

I campi di concentramento dice Anah Arendt

**AT ZEF
PLLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

102

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

nell'opera "l'Origine del totalitarismo" sono la principale istituzione dei regimi totalitari. Di conseguenza la loro descrizione e' condizione indispensabile per conoscere la natura di questi regimi. Lo conferma la lettura delle opere di Primo Levi, Solzhenicini, Chalamov e di altri autori che sono riusciti a sopravvivere al terrore dei campi nazisti e comunisti. La lettura delle testimonianze di questi autori ha scosso il mondo fungendo quale momento di autoconsapevolezza per i crimini perpetrati dai regimi totalitari. La societa' albanese e' rimasta insensibile verso testimonianze di questo genere. Ha avuto paura di confrontarsi con questo tipo di lettura. E' la ragione!? Perche' in Albania esisteva gia' una politica dell'oblio dei crimini del comunismo. E' una politica divisa in tre tappe a) la dissimulazione e la manipolazione delle prove b) relativizzare i crimini e dissolvere la colpa c) la dimenticanza di quanto e' avvenuto ha fatto si' che le testimonianze di coloro che hanno sofferto nelle carceri albanesi diventino una categoria marginale negli scritti sulla dittatura.

Sembra che a questa politica non hanno potuto resistere anche coloro che sono sopravvissuti alle carceri e ai campi del comunismo in Albania. Oltre alle testimonianze di Petro Marko, Fatos Lubonja, Kalakulla, Agim Musta, Maks Velo e di qualche altro, i crimini ed il terrore comunista sono stati descritti meno dalle vittime sopravvissute a questo terrore. E secondo le parole di un dissidente russo i condannati del comunismo hanno vissuto due volte l'isolamento: una volta nel periodo della detenzione e un'altra volta dopo l'uscita dal carcere. La condanna dopo l'uscita dal carcere continua ancora oggi. Una delle forme eleganti per prolungare questa condanna e' il tentativo di chiudere la parentesi delle carceri albanesi.

Padre Zef Pllumi con il suo libro "Vivi solo per raccontare" ci apre ancora una volta questa parentesi. Il primo volume del suo libro pubblicato nel 1995 uscì proprio nel momento in cui sembrava che aveva trionfato la politica dell'oblio. Il suo libro era sorprendente perche' differiva del tutto dalla retorica dominante anti-comunista di quell'epoca. Questa retorica aveva generato

un discorso falso, manipolatore, tendente a dissimulare e giustificare i crimini del comunismo. E preda di questo discorso inventato dagli artefici del terrore comunista erano sia quelli della sinistra che della destra e l'essenza consisteva nella denuncia generica, anonima dei crimini comunisti. L'obiettivo degli inventori di questa retorica era di dissimulare il mosaico dei crimini della dittatura comunista dietro i quali si delineavano in maniera evidente gli autori ed i colpevoli. L'opera "Vivi solo per raccontare" denuncia il crimine comunista e lo descrive così com'è avvenuto e questo è il primo atto morale dell'autore. E in questo senso considero questo libro una svolta morale nelle opere albanesi sulla dittatura. Padre Zef Pllumi, inventa, non elude quanto è avvenuto. E quanto è avvenuto è terribile. Il suo racconto è aspro, inesorabile diretto. Il linguaggio adoperato è diretto ed esprime in maniera trasparente quanto è accaduto. Del tutto il contrario del discorso predominante che affermava :la terribile verità non va raccontata.

Il secondo atto forte morale di quest'opera: un libro non comunista sui crimini del comunismo. Vi troviamo le tracce di un sapere ormai scomparso, le tracce del sapere albanese e mondiale che emana da una mentalità non totalitaria, pluralista incontaminata nell'avvicinamento alla realtà. Ti sembra di essere in un'altra epoca, non inquinata dal comunismo.

Il terzo atto morale che segue il secondo: è la prima opera o meglio il primo modello dell'opera scritta in Albania dopo quasi 50 anni, l'opposto del modello dell'opera di realismo socialista. È sufficiente vedere come vengono descritte nell'opera le figure dei superstiti, dei persecutori e la figura del regime. Diversamente dalla maggior parte delle opere sui campi e le carceri, questo libro non mira ad innalzare la figura dell'autore a livello dell'eroe. Consapevole dell'inutilità di questo (Padre Zef scrive da qualche parte che la parola eroe non ha nessun collegamento con l'albanese) lui rende testimonianza. Il testimone è un uomo che ha sofferto, ha avuto paura, ha resistito. Lui è il testimone delle sofferenze, dell'eroismo e della loro sconfitta. La stessa

**AT ZEF
PILUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

104

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

linea segue nmentre descrive la figura dei persecutori che non e' il regime. Qualche volta e' una brava persona come quello di Dukagjin, qualche volta molto intelligente, ma spesso uno strumento micidiale controllato dal regime. La sua descrizione non e' monocromatica. L'autore ha voluto descrivere con dei vivi rittocchi la figura del perseguitato, del persecutore e del regime. Ceslav Milosh commentando l'etica delle opere che descrivono i campi nazisti nell'epoca sovietica spiega la contraddizione di questa descrizione che secondo lui i sopravvissuti descrivevano i campi non come li avevano visto ma come dovrebbero averli visti. Il libro "Vivi solo per raccontare" e' del tutto differente, In questo libro non e' l'ideologia quella che delinea l'opera, ma i fatti.

Con la sua opera Padre Zef testimonia di non aver mai avuto paura ad affrontarsi con la verita', sia in carcere che fuori dal carcere. Al mondo non vi e' nulla di piu' vergognoso che dimenticare i crimini scriveva Chalamov a Pasternach 1956. Il libro "Vivi solo per raccontare" salva la societa' albanese da questa macchia di vergogna. E' una testimonianza dell'esistenza del morale dell'opera nel deserto morale chiamato Albania che ci ha lasciato in eredita' il comunismo.

Da Kate SCHANK

**AT ZEF
PLLUMI**

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

105

LIVE TO TELL – “VIVI SOLO PER RACCONTARE” DI PADRE ZEF PLLUMI IN AMERICA

La traduzione in inglese dell’opera “Vivi solo per raccontare” di Padre Zef Pllumi sta diventando molto noto e diffuso negli USA. Ho lavorato per la pubblicazione del primo volume in inglese ed ora mi occupo della sua promozione. Mi sento felice perché mi rispettano per il lavoro e mi sento onorata perché ho avuto l’aiuto di preziose personalità presenti oppure no, e vorrei menzionare qui Petro Zheji. E anche se il nostro caro amico e mentore non è più tra noi, sentiamo che il suo grande spirito è qui con noi oggi e giorno dopo giorno sta diventando presente in America.

Padre Zef Pllumi come autore ha lasciato una sua impronta scrivendo i volumi dell’opera “Vivi solo per raccontare”. Quello che lui ha scritto è sconvolgente non solo per lui come persona,— un pilastro della Chiesa Cattolica in Albania, — ma anche perché questi libri sono dei simboli dell’anticomunismo. È molto

**AT ZEF
PLLUMI**

106

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

importante che un numero sempre crescente di ascoltatori sentano la sua storia e diventino consapevoli di quanto ormai e' segnato negli anali della storia mondiale.

Questa preziosa opera puo essere ritrovata ora negli USA e per molto tempo la verita' che vi si descrive si diffondera' e molte persone prenderanno coscienza.

La traduzione del primo volume e' stata resa possibile dalla casa editrice "Universe" e si sta vendendo on line. Il libro si ritrova anche in alcune delle piu' grandi librerie degli USA come ad Amazon.com, o Barnes e Noble, il che ha dato all'opera di Padre Zef un successo sempre piu' grande e diffuso. Il mio obiettivo e' che l'opera venga conosciuta per quella che e', non solo perche' cosi lo voleva Padre Zef ma e' anche molto importante per la storia. La traduzione del secondo volume finira' presto. E' importante che gli USA comincino a conoscere l'Albania, affinche' questo paese non sia piu' ricoperto dal velo di un mistero e la sua vera storia non continui a rimanere segreta.

Il numero dei lettori del libro "Vivi solo per raccontare" e' sempre piu' grande e noi saremo piu' vicini come se fossimo dei buoni amici i quali non sono stati in grado di comunicare tra loro fino al momento in cui la Democrazia e' arrivata in Albania.

La storia di Padre Zef offre agli americani una visione interna, mai raccontata prima. Non e' una autobiografia ordinaria ma e' un racconto fatto da un punto di vista unico in prima persona di un prete e delle sue esperienze pure della storia della quale rende testimonianza. E' un testimone credibile nei cui confronti nutriamo simpatia, perche' non ci tramanda solo quanto sa degli eventi, degli uomini e dei luoghi, ma ci esprime la saggezza della sua fede e la sua filosofia personale. Una persona rinchiusa in carcere, torturata alla fine alza la sua voce e parla. Sono le sue grida che prima non riuscivamo a sentire perche' le erano rimasto bloccate fino al momento in cui conquisto' la liberta' e non si sentiva piu' in pericolo.

* * *

Perche' questo libro ha un grande significato per

noi americani che forse non avevano nemmeno sentito il suo nome ed ora nutrono dei sentimenti di simpatia nei confronti di questo eroe?

Molti negli USA forse non hanno mai sentito parlare dell'esistenza di un paese così lontano chiamato Albania, forse fino al momento della guerra in Kosovo e l'intervento di Clinton. Molti americani possono avere dei pregiudizi sugli albanesi, o sul perché hanno vissuto sotto il comunismo per tanti anni e che cosa hanno passato in quegli anni. Queste persone ormai sono interessate a sapere sempre di più sull'Albania del dopo la Seconda Guerra Mondiale come fu veramente la vita degli albanesi sotto il regime comunista appena instaurato. Loro vogliono veramente conoscere la storia di Padre Zef Pllumi e che cosa ha lui fatto per altri come lui degni dei sentimenti di riconoscenza.

Padre Zef Pllumi ha molti fratelli e sorelle americani religiosi o no.

Ha sofferto come tutti gli altri in quelle condizioni, e' stato una delle numerose vittime di quel sistema corrotto. Ogni persona mentalmente abile o no sarebbe dalla sua parte, indipendentemente dalle convinzioni politiche, religiose o la nazionalità. La sua voce oggi grida la verità. Ci riporta alla memoria gli eventi e noi li vediamo la loro evoluzione. Sentiamo le grida di quelle pagine del suo testamento in cui vengono descritte le ingiustizie, l'orrore, i crimini e le sofferenze, mentre lo scrittore ci racconta eventi veri che non li avremmo mai pensati. Questo e' anche una storia di fratellanza, dedizione, della missione e dell'onore di una persona. E' uno dei tanti eroi della guerra che compie il suo dovere.

Noi americani mettiamo noi stessi in questa storia e ci identifichiamo con l'eroe, con Padre Zef. Lui ci spiega com'è riuscito a sopravvivere: era armato della fede nel Signore e sapeva che lui ed i suoi colleghi hanno cercato solo di conservare e migliorare la cultura dell'Albania, la storia i documenti storici, la fede religiosa e la letteratura.

Uomo e le sue opere. Forse questo libro cambierà qualcosa nei nostri punti di vista.

E' una documentazione storica della storia di oggi

**AT ZEF
PILUMI**

**AT ZEF
P L L U M I**

108

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

importante per tutto il mondo. E' una preziosa testimonianza perche' lui e' l'unico che ci puo offrire il suo punto di vista del tutto singolare. Pensate un po di tutta la documentazione storica distrutta di cui si parla alle prime pagine del libro. E' un libro dall'immenso valore perche' attraverso gli occhi di Padre Zef vediamo finalmente nei dettagli quanto e' avvenuto. Solo lui e' stato in grado di fare questo dandoci dei nomi, luoghi e eventi. Lui offre una lezione a tutto il mondo e la lezione e' sempre attuale e puo' avere un'influenza sui cambiamenti.

Quello che impariamo sono gli sforzi portati avanti per conservare la liberta' religiosa nell'Albania del dopo guerra. Il clero compatto si e' battuto per salvaguardare il Cattolicesimo in Albania come pure per salvaguardare l'organizzazione e non perdere la fede di fronte alla ferocia di una persecuzione inimmaginabile.

Noi tutti possiamo apprendere da queste storie terribili mai raccontate prima, storie che cercano di cancellare dalla memoria dell'umanita' non mezionandole nei documenti. Perche' sta avvenendo tutto questo, quando nella nostra nazione, guidata dal Signore, quest'oblio dopo la guerra non e' avvenuto.

L'America in quell'epoca era radicalmente diversa dall'Albania del dopo guerra. I prigionieri di guerra ed i soldati che tornavano venivano onorati, le loro storie venivano raccontate e tutti li sentivano, mentre la vita continuava. Forse questa e' una delle prime storie nel suo genere che racconta nei dettagli e con precisione che cosa significava essere prigioniero in Albania dopo la Seconda Guerra Mondiale. Viene descritta la dittatura nel tempo e sul luogo come pure le politiche che portarono all'instaurazione della democrazia in Albania.

E il problema del Kossovo che condusse alla guerra?

Non avevamo sentito parlare prima dell'Albania perche' informazioni di questo tipo non superavano mai i confini del paese e non era nemmeno permesso parlare o dire qualcosa sulla vita della gente in America, un paese dove noi vivendo in democrazia non eravamo al corrente di quello che stavano attraversando gli albanesi. Noi non sapevamo che cosa significa vivere sotto la dittatura comunista dove la paura, l'ingiustizia ed il

crimine cieco dominarono per un periodo molto lungo.

Non conoscevamo la storia degli albanesi o la persecuzione religiosa e non siamo forse consapevoli degli eroi e dei martiri descritti nel libro? Questa documentazione vera degli eventi come pure di coloro che perpetrarono questi crimini mai raccontati e che vengono descritti in questo libro sono di un valore che supera i confini di un piccolo stato.

Molto presto la storia di Padre Zef Pllumi diventera' nota in tutti gli USA.

**AT ZEF
PLLUMI**

AT ZEF
PLLUMI

110

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Da Dr. Dhurata SHEHRI

PADRE ZEF PLLUMI, L'ULTIMO DEI GRANDI FRANCESCANI

Studente nel seminario francescano nei giorni terribili del terrore comunista nel 1945-1946 a Padre Zefi viene affidato il compito segreto di nascondere e conservare l'archivio del Convento dei Francescani. Lui, non era solo, assume il dovere di salvaguardare il grande patrimonio dei francescani albanesi, l'eredità dei Grandi Francescani ai quali esprimendosi metaforicamente ha messo "il timbro" con la sepoltura dei resti mortali di Fishta e la pubblicazione dell'opera "Vivi solo per raccontare. "...Come francescano rimase a me il compito di porre "il timbro"; I Grandi erano morti quasi 50 anni fa', ero rimasto solo io uno dei collaboratori di una volta, forse l'ultimo..." – scrive Padre Zef.

Erede, discepolo, gestore fortunato o disgraziato, lui assume il compito del guardiano senza sapere che i tempi non sarebbero stati dei migliori per l'Albania e che ormai si poteva parlare di un "epoca comunista" se

ricorriamo alle parole di uno dei martiri francescani, Padre Ambroz Marlaskaj. "Non so se era una fortuna o una disgrazia per me, ma vorrei ricordarvi che I vortici storici di questo secolo mi disegnarono come ultimo degli affidatari, dei guardiani di tutte le innumerevoli opera di (Padre Gjecovi) racchiuse in una cassa di legno ricoperta fuori da una lastra metallica e che veniva gelosamente conservata all'arcivio del Convento Franciscano a Shkodra. E' io disgraziato quando lo consegnai a coloro che lo disprezzavano e lo deridevano, mi sembro' di consegnare il suo corpo per oltraggiarlo- affermava Padre Zef mentre preparava la maestosa riinumazione dei resti di Fishta. La sua missione gli e' assegnata da quando era bambino mentre il frate francescano lo prende con se al Convento. Il segno dell'ultima volonta' dei Grandi Francescani lo prende a proprio carico con l'utografo di Fishta perche' conosceva a memoria l'opera "Il liuto delle montagne". Il filone della sua continuita' dai Grandi Francescani e' prima di tutto intellettuale. Come tutti coloro che lui stesso adorava, identifica se stesso con le sorti della nazione e per sua disgrazia e della nazione intera doveva compiere la propria missione nei giorni piu' neri per la patria.

La cultura albanese e' in debito con i padri francescani prima di tutto la memoria nei loro confronti. La raccolta, la conservazione del patrimonio raccolto nell'opera "Il Kanun di Lekë Dukagjini" e' frutto del lavoro di padre Shtjefën Gjeçovi. Padre Donat Kurti e Padre Bernardin Palaj hanno preparato la raccolta di fiabe, mentre padre Justin Rrota il linguaggio e la fraseologia gege. Ma la missione di Padre Zef e' piu' difficile. Lui si occupa della fiaba moderna del XX esimo secolo, la testimonianza delle barbarie dei comunisti. Il suo compito e' stato piu' arduo e difficile dei suoi Grandi predecessori. Questa volta non era in gioco solo l'archivio antico dei Grandi Francescani, era in gioco l'essenza degli albanesi. Se i suoi predecessori riuscirono a conservare la memoria della nazione, Padre Zef doveva difendere la patria dall'oblio. Il pignolo dei Grandi Francescani diversamente dai suoi maestri racconto quello che ha di piu' cattivo una nazione, quella

**AT ZEF
PLUMI**

**AT ZEF
P L L U M I**

112

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

parte oscura che se non viene raccontata, riportata alla luce si puo anche ripetere.

Gli albanesi in effetti avevano dimenticato la propria origine, il percorso dei padri per ritrovarsi un giorno con altri padri internazionali con i quali nulla avevano in comune. E il missionario che si e' battuto per la patria e la fede ha dovuto riportare alla luce dai "cassetti di legno" quanto avevano lasciato in eredita' i grandi francescani.

Nasce cosi' il grande progetto delle pubblicazioni francescane e ricomincia la pubblicazione di "Hylli i Dritës".

Riportando alla luce le opere dei suoi illustri maestri lui rende un duplice servizio: gli albanesi dopo aver trascorso gli anni di gerarchia ideologica del comunismo dovevano rovesciali riconoscendo la tradizione ed i Grandi Francescani erano parte di questa tradizione. Conoscendo la loro opera gli albanesi aprivano un'altra porta, la porta della propria origine per comprendere, coloro che vogliono capire che la peste comunista e' stata solo una macchia, uno strato interamente sottile nel tronco albanese..

Un'altra dimensione trova continuita' nell'opera di Padre Zef, il dialetto letterario gege. I lettori oggi hanno la fortuna di conoscere attraverso la sua opera il filo spezzato della letteratura gege, interrotto violentemente non consentendo per 50 anni la lettura delle opere e degli autori. Il dialetto letterario gege riconquista cosi' lo status di una lingua letteraria che continua ad essere scritta, non e' solo una parte appartenente alla storia, ma una lingua che scrive questa storia, la crea.

Tutto nell'opera di Padre Zef opera attraverso categorie vietate. Lui scrive in dialetto gege quando da oltre 30 anni era gia' proclamato "illegittimo", scrive come scrittore francescano quando da oltre 50 anni era interrotta la comunicazione con i piu' grandi autori di questa letteratura, lui scrive di quanto e' accaduto nelle carceri comuniste nei momenti in cui sembrava che la storiografia ufficiale aveva chiuso il capitolo del ricordo con l'oblio.

La dittatura comunista così come ha cancellato ogni traccia del passato, ha voluto cancellare ogni traccia della cultura albanese creata dai francescani. Nel progetto del regime comunista l'eliminazione delle opere degli autori francescani procedeva parallelamente all'eliminazione fisica dei grandi Francescani nelle carceri comuniste. La testimonianza di Padre Zef e' non solo una prova della sopravvivenza di questa cultura, ma anche una testimonianza delle barbarie della cultura di violenza levate a sistema dal regime comunista.

**AT ZEF
PLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

114

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Da Kolec ÇEFA

RICORDANDO PADRE ZEF!

Ho conosciuto Padre Zef da quando ero bambino, ma allora dicevamo sempre Padre Justin, padre Marin, Madre Victor, Padre Donat e.. Padre Zef come lo chiamavamo stava tranquillamente seduto nella sua sdraia e studiava. Raramente stavamo con lui, ma lui pure spesso non si faceva vedere. E chi mai sapeva dove andava Padre Zef. Forse lo sapeva solo il provinciale. Nemmeno Justin che stava con lui nello stesso convento e avevano le camere separate da un lungo corridoio di due tre metri sapeva che si era consacrato in segreto nel 1959 sacerdote. E Justin preparava in segreto due studenti i quali dovevano diventare sacerdoti. Due anni dopo quando le e' stato permesso di celebrare la messa in pubblico Padre Justin ha scritto due epigrammi di gioia che suonano come una evidente protesta di dissidenza, silenziosa, ma forte ostinata. Gli epigrammi saranno pubblicati per la prima volta.

Il manoscritto di quest'opera, la prima del genere nella nostra letteratura sta per uscire in edicola. La traduzione degli epigrammi dal latino e' stata realizzata da Zef Simoni, traduttore, lessicologo e poliglota.

Vorrei riportare dei momenti dai ricordi di Z.Pllumit – Io non ho conosciuto Don Ndre, ma conservo nella memoria la sua atmosfera. Ha dato delle lezioni a mio fratello che mi diceva che era molto attrattivo e la classe lo seguiva con grande attenzione. Parlava speditamente e con semplicita' e le sue lezioni terminavano camminando nei corridoi e nei cortili perche' ricordava, eventi, scene e e retroscene della storia del nostro paese. Un giorno appena arrivato a scuola sentii che era morto Don Ndre e attraversai correndo il corridoio e le porte. Una di quelle porte era di vetro. In quella stanza avevano deposto la salma di Don Ndre. Ancora ricordo con precisione tutto. Uomo nel corso della sua vita ha dei rancori che spesso lo seguono per tutta la vita. Sono rimasto indignato quando ho letto nella prefazione di un libro su Mjeda, su come la gioventu' progressista prese dai gesuiti la salma di Mjeda e organizzo una cerimonia funebre. Ma non e' stato affatto cosi'. Mjeda e' morto dai gesuiti e secondo le regole e le loro usanze la salma veniva deposta in mezzo alla chiesa e la gente veniva a rendere omaggio e l'estremo saluto. Il primo di agosto molti giovani letterati che continuavano gli studi universitari in Europa erano presenti. Ricordo i loro nomi: Henrik Lacaj, Nard Kraja, Pashko Gjeçi ed altri andarono da Mons. Thaçi dicendoli che volevano organizzare una cerimonia funebre semplice nelle principali strade della citta'. E Mons. Thaçi: Si, vengo anche io con voi! – Chi ha conosciuto questo patriota di spiccata intelligenza e oratoria, forte, uomo di carattere che creava grande rispetto con la sua presenza, gli da' il posto che merita quale patriota e sacerdote. E ovviamente Thaçi "mori col cuore affranto nel 1946, perche' si trovo di fronte ad una situazione inconcepibile. Ogni giorno li comunicavano l'uccisione o l'incarcerazione dei suoi confratelli. E naturalmente

**AT ZEF
PILUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

116

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

non si puo spiegare con quattro righe una figura di queste dimensioni. Ma sono sicuro che quando sara' scritta la vera storia del paese allora verra' alla luce il grande ruolo di Thaçi nella "liberazione di Shkodres" e se Shkodra e' stata liberata senza nemmeno uno sparo, questa e' opera del Monsignor Thaçi. Io lo ricordo negli ultimi giorni di novembre del 1944, quando ho visto l'alto ufficiale tedesco entare nell'Arcivescovado e dopo e' andato da una personalita' della Lotta di Liberazione Nazionale. L'accordo per allontanarsi da Shkodra senza versare sangue e' opera di Thaci e Shkodra deve essere eternamente riconoscente alla sua figura.

Ma ritorniamo alla cerimonia funebre di Mjeda. L'intero popolo di Shkodra con dignita' e disciplina fece il giro della citta'. A Fushe Qele, davanti alla posta depongono la bara su un sarcofago. Parlo prof. Ernest Koliqi, un bellissimo discorso piu' una poesia che una prosa....

Mjeda riposa nel cimitero dei gesuiti nella parte situata in fondo alla loro chiesa. Credo che sia dovere di ogiuno a Shkodra ricordare alle autorita' dove si trova la sua tomba e che vicino a lui riposano altre illustri figure della nostra cultura nazionale: Zanoni, Jungu, Pazi e molti altri. E dove si trovavano quei giovani rivoluzionari che "presero" Mjeda ai gesuiti, io non li ho visti e nemmeno li ricordo.

Le poesie di Mjeda le recitavamo a casa , tutti insieme. ....Ancora oggi (forza magica dell'arte) quando leggo Mjeda sento una commozione spirituale. A volte mi affonda nel grande mare delle difficoltà della vita: la deportazione, l'attesa, la morte, i ricordi lontani, alcune piaghe inguaribili, le guerre, ma un momento dopo mi sento fatto di altra materia dove Scanderbeg e la fortezza, dove la leggenda ed il mito, la gloria di Lezha e Shkodra, lo sbocciare della liberta' hanno plasmato in te il membro di una nazione di origine divina. Nella sua poesia percepisco, sento "l'uomo" il prode mentre tocca questo monumentalismo non solo nella gradiosa figura ma anche nella concezione delle scene (Lissus) ecc... Mi sembra che

per l'albanese e' facile creare i bassorilievi della storia nel gigantesco momento della patria....

E i bassorilievi dalla poesia epica di Mjeda saranno piu' grandiosi di quelli che ricoprono le colonne greche o romane, saranno almeno piu' veri. Chi ha conosciuto Mjeda diceva che aveva un carattere strano, era ribelle, nervoso, irascibile e con tutta la sua altezza (con tutte le virtu' e dedizione spirituale) difficilmente lo poteva dissimulare.

Ci devi scusare Don Ndre perche' ti abbiamo conosciuto ed apprezzato poco! (3.VI.1992). E vorrei finire ripetendo: Ci devi scusare Padre Zef non ti abbiamo conosciuto ed apprezzato quanto si deve! "la tua testimonianza rimarra viva e sara' ricordata affinche' non vengano dimenticati i crimini della dittatura e non si ripetano mai piu'. La tua testimonianza mi sembra che dica: non serbare rancori, devi solo ricordare!

Ma "Dimentichiamo ricordandoli"!

**AT ZEF
PILUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

118

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

Da Rudolf MARKU

PADRE ZEF PLLUMI, TRA IL SAPERE L'EVIDENZA STORICA E LA LINGUA

1 . Quando Zef Pllumi intitolò uno dei suoi libri "Una storia mai scritta" sicuramente non avrà pensato che con questo titolo veniva coinvolto nel grande dibattito su come viene scritta la Storia ossia in altri termini come non va scritta la Storia. Un dibattito questo non albanese ma mondiale che continua ancora oggi attraverso le pubblicazioni di autori noti nel campo della Storiografia".....

Arthur Marwick, nel suo libro "La nuova natura della Storia" scrive che lo storico viene definito da un triangolo "Sapere, Evidenza e Lingua". Sapere perché lo storico non costruisce 'il passato e nemmeno presenta questo passato' come del resto erroneamente si crede. Lo storico dà, offre il proprio sapere sul passato. Arthur Marwick è contro la teoria dell'autore (*Auteur theory*) frase usata per la prima volta dai cineasti francesi della Nouvelle Vague). Se accettiamo

la teoria dell'autore allora dobbiamo accettare anche il relativismo nella storia, il che significa che dovremmo accettare l'idea che la posizione dello storico dipende dalla posizione e dalla parte soggettiva dello storico come individuo. Questa tesi è sostenuta da tre autorità menzionate di frequente nell'epistemologia storica, Collingwood, Carr e Peter Novick. I primi due sono molto noti nella storiografia anglo sassone, mentre Peter Norwick attira l'attenzione con l'opera pubblicata nel 1988 "La questione dell'oggettività e la professione americana dello storico". R.C.Collingwood come tutti i tradizionalisti della storiografia letteraria, anzi come il suo idolo Benedetto Croce, crede che lo storico è un autore, che la storia viene formata in maniera perfetta dalla mente dello storico, ignorando in questo caso il fatto che la storia è un'impresa di collaborazione di dare e ricevere. Nella scrittura della storia non ci sono dei Rembrandts, Shakespeare e nemmeno Beethoven. L'opera dello storico è una riesaminazione continua, viene modificata, migliorata, riscritta. Mentre un altro autore E H Carr, che come lo definisce lo stesso Arthur Marwick "il suo essere non marxista ma stalinista" non l'ha impedito a mantenere il posto del lettore capo della storia nell'università di Cambridge, afferma: "la storia è un dialogo che non finisce (an un-ending dialog) tra il passato ed il presente". Ma più vero della frase che "la storia è un dialogo tra il passato ed il presente" sarebbe "la storia è un dialogo ininterrotto tra lo storico ed il suo lettore" nel senso degli sforzi che le due parti sono preparate a realizzare questo dialogo.

2. Il secondo lato del triangolo sempre secondo Arthur Marwick è l'Evidenza o la documentazione, la cronaca. Anche qui lo storico come tale e non sono divisi da un Muro di Berlino. Dalla parte orientale del muro di Berlino sono tutti gli storici che credono che la documentazione il fatto sono di importanza secondaria e che la storia può essere scritta anche senza ricorrere ai fatti all'archivio. Loro parlano con disprezzo del "fetiscismo dei documenti e del culto

**AT ZEF
PIIUMI**

AT ZEF
PLUMI

120

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

dell'archivio" e questi sono gli storici marxisti e quelli influenzati dal marxismo: l'italiano Antonio Gramsci, l'americano tedesco Herbert Markuse, Hyaden White, ed i francesi post strutturalisti Michel Foucault, Roland Barthes, Loius Althusser e Jacques Derrida, nonche' i post modernisti Jean-François Lyotard e Jean Baudrillard. In quanto marxisti e' ovvio che pensino e diano degli argomenti secondo cui la documentazione, i fatti non sono importanti per la storia. Nel momento in cui hai argomentato che il documento non e' importante per la storia e' molto facile realizzare la sua manipolazione. *Foucault* e *Barthe*, hanno tenuto un atteggiamento critico nei confronti degli storici professionisti il che si puo notare nel saggio di Barthe 'Discorso sulla storia" e dove la storia si dichiara ne' piu' ne' meno che un ideologia borghese.

Gli storici dell'oltre il Muro di Berlino pensano diversamente. Leopld von Ranke dal 1880 scrive nella sua opera " La storia Universale": Lo storico lavora in base ai documenti che sono le tracce dei pensieri e delle azioni delle persone di altri tempi. La' dove non esistono i documenti non c'e'storia". Gli storici francesi Charles Langlois e Charles Siegnobos scrivono: "Nessuna storia di un singolo paese puo essere scritta se il popolo di quel paese non ha lasciato alcune registrazioni o tracce delle proprie azioni ". "Gli animali vivono in maniera non storica" – ha detto F.Nietzsche. In un'accanita opposizione, anzi aggressiva con la tesi dei documenti scritti, si e' schierato oggi lo storico americano contemporaneo Daniel Lord Smail, professore di storia all'universita' di Harward. Nel suo libro "On deep history and the brain" pubblicazione del 2008, l'autore scrive quasi 300 pagine per provare e riprovare la tesi secondo cui "i documenti scritti non sono essenziali nella scrittura della storia. E' uno dei libri recenti sulla storia in inglese.

3. La storia e' il processo del passaggio dei fatti e degli eventi del passato nella narrazione linguistica chiamata Storia. Gli storici pongono l'accento

sull'analisi degli eventi, ma se insieme ai postmodernisti ammettiamo la straordinaria importanza della lingua in contrasto alla lingua natia, dobbiamo affermare che il metodo storico vanta da secoli le proprie radici nella filologia e le questioni della semantica e del significato hanno preoccupato intere generazioni di storici. E quando si tratta dei libri di storia, o sulla scrittura della storia tutti sono del parere di Voltaire quando affermava che le metafore per la storia sono come i vermi che rodono i libri e che i bravi storici evitano l'ambiguità, perché le frasi devono essere chiare, ed i pensieri limpidi...

4. Malgrado l'originalità dell'Albania, i mailintesi della storiografia albanese sono un riflesso anche se deformato ridotto in caricatura nella maniera caratteristica albanese, dei malintesi e della confusione esistita nella storiografia mondiale in particolare durante il XX esimo secolo. E questa confusione fece sì che Edouard Herriot, primo ministro francese nel corso della sua visita in Ucraina nell'epoca della grande fame, incontrasse dei bambini sorridenti che li dicevano di mangiare ogni giorno delle focaccine e della carne ogni giorno. Il primo ministro francese chiese di visitare una chiesa. E la Securitate dello stato entro breve tempo trasformò il magazzino in chiesa, e gli agenti della Securitate si vestirono da contadini e fecero finta di pregare..... Herriot non riuscì a capire nulla da questa ingannevole situazione, forse interessato a non comprendere nulla e scrisse con entusiasmo della splendida storia del sistema sovietico. Romain Roland, romanziere francese accompagnato nelle carceri politiche dal fammigerato criminale Yagoda, membro della polizia politica nell'epoca di Stalin, disse al romanziere francese che la rieducazione dei detenuti era una sperimentazione pedagogica perfetta dalla quale si poteva creare l'uomo nuovo. E Romain Roland fu molto soddisfatto da questo sistema di carceri. George Bernard Shaw ha visitato i campi dei detenuti in Russia ed ha scritto del funzionamento del loro meraviglioso sistema. Durante la seconda Guerra Mondiale, il vicepresidente

**AT ZEF
PLUMI**

**AT ZEF
PLLUMI**

122

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

americano, Henry Agard Wallace, ha visitato un campo di schiavi condannati ai lavori forzati ed ha espresso il grande entusiasmo per il sistema sovietico..... Jean-Paul Sartre, quando i carri armati russi passavo sui corpi degli uomini vivi scriveva su "Liberation" dopo la visita nell'Unione Sovietica che "i cittadini sovietici criticano la loro direzione con maggiore effettivita' e piu' dell'Occidente... Esiste la totale liberta' a muovere delle critiche...I cittadini sovietici non viaggiano all'estero non perche' non glielo permettono, ma non vogliono lasciare anche per poco tempo la loro meravigliosa patria ". Alcuni anni dopo questo sappiente idiota comelo considera Solzhenicin, ha affermato che in quell'epoca sapeva che stava dicendo delle bugie, ma lo faceva perche' non voleva causare dei dispiaceri alle autorita' comuniste. Sempre questo Jean Paul Sartre un'altra volta quando da noi le chiese le moschee venivano paurosamente distrutte che l'Albania e' l'unico paese libero al mondo! Padre Zef Pllumi, con i suoi due grandiosi libri sulla Storia fortunatamente si incammina sulle orme di un'altra tradizione, sulle orme della scrittura delle cronache dei monaci europei cominciando con "La storia della chiesa" del greco cristiano Eusebues (c 260-339) , per continuare con l'inglese Venerable Bede (d735), con Jean Froissart (C.1337-C.1410), con Lorenzo Valla (c.1407-57), e Leonardo Bruni. Il libro di quest'ultimo "La storia di Firenze" (1415-29) ancora oggi e' una fonte primaria per studiare l'umanesimo nell'epoca del Rinascimento italiano. Lui si incammina sulle orme di Guiciardini e di ser Walter Raleigh in Inghilterra, sulle orme dei suoi predecessori e connazionali Marin Barleti, Frang Bardhi, e Pjeter Bogdani, Shtjefen Gjeçovi, l'archivista Pal Dodaj, Marin Sirdani, Anton Arapi, Bernardin Palaj, Behedikt Dema...Nei tempi fortunati in cui sono vissuti questi personaggi, il significato della verita' storica era uguale al concetto di Sant' Agostino come espressione della volonta' del Signore.

La Priorita' di Padre Zef come storico e' la sua profonda conoscenza della Storia dell'Albania, un

sapere acquisito tra gli archivi francescani attraverso la lettura dei manoscritti conservati, dai colloqui avuti e le conoscenze personali con alcuni dei piu' importanti personaggi della storia e della cultura della nazione.

La storia per lui e' prima di tutto la storia delle sorti umane. Leggete i libri di storia scritti dai nostri storici. I personaggi storici sono dei monumenti non delle persone vive. Padre Zef Pllumi come i suoi grandi predecessori non pensa nemmeno di mettere in dubbio la straordinaria importanza della documentazione e dei fatti storici nella scrittura della storia. " Il frate dei pascia Bushatli di Shkodra" comincia con il racconto della sorte di una cronaca conservata nell'archivio francescano; e' la cronaca della vita di fra Erasmo a Balneo, un frate italiano che viene a Shkodra con la missione di essere testimone di uno dei periodi piu' interessanti della storia del nostro paese come succede in generale nella storia dell'Albania e' un periodo chiave ma sul quale mancano i documenti. Il manoscritto e' andato perduto come la maggior parte dell'archivio francescano. La cronaca di Padre Zef e' la cronaca andata perduta. Ma l'esattezza e l'oggettivita' della cronaca sono tali che dopo la morte di Padre Zef lo studioso arberesc Italo Sarro ha scoperto nell'archivio storico di Propaganda Fide a Roma 6 lettere che i Bushatlij di Shkodra ed il vescovo Gjergj Radovani indirizzavano alla Santa Sede.

Il processo di passaggio dei fatti e degli eventi del passato nella svolta narrativa linguistica avviene con una straordinaria naturalezza. Il linguaggio di padre Zef e' quello che usano ancora oggi i montanari albanesi. ... I racconti dei vecchi missionari sono una pittura realista in un Albania disorientata "con delle montagne selvagge, una popolazione burbera e una popolazione illetterata con molte provocazioni sulle quali si basavano le accuse e le invenzioni che potevano arrivare fino alla morte..... con dei cristiani che di mattina erano turchi e mussulmani mentre di notte in segreto erano di fede cattolica". Nella

**AT ZEF
PILUMI**

**AT ZEF
PLUMI**

124

MES SHKRIMIT DHE HISTORISË

tradizione delle cronache dei monaci della storia e di padre Zef colpisce la modestia nel tono del racconto contraria all'espressione del giudizio.. I testi di storia in particolare quelli scritti dai nostri storici sono pieni di ardui giudizi degli autori sulle figure e gli eventi storici.

Come in tutta la storia dell'umanita' anche nella storia raccontata da Padre Zef gli elementi dell'umorismo subentrano sempre la' dove si prevede la tragedia. E l'umorismo e' delicatezza, grazia, sensibilita' spirituale. E senza questi elementi la Storia sarebbe una materia priva di vita, rigida.